

Міністерство освіти і науки України
Кіровоградський національний технічний університет

В. П. Кравченко, Л. М. Фільштейн

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Кіровоград
2012

УДК 336

ББК 65.9(2)26

Банківські операції. Навчальний посібник / В. П. Кравченко, Л. М. Фільштейн – Кіровоград.: РВЛ КНТУ, 2012.- 336 с.

Навчальний посібник дає системний, структурований виклад методичних та організаційно-практичних питань при проведенні операцій комерційними банками. Матеріал посібника підготовлений з урахуванням сучасного досвіду роботи комерційних банків України. Виклад матеріалу супроводжується значною кількістю схем, таблиць та конкретних прикладів. В тексті посібника наведено словник банківських термінів до розглянутих тем, питання для самостійного контролю набутих знань.

Посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист №1/11-11621 від 9.12.2011р.).

Рецензенти:

Андрушків Б.М. - доктор економічних наук, професор, керівникакадемії Соціального управління, Академії економічних наук України (м. Тернопіль).

Семенов Г.А. - доктор економічних наук, професор класичного приватного університету (м. Запоріжжя).

Петров Ю.Д. - кандидат економічних наук, директор Департаменту кризового менеджменту та контролю операцій на відкритому ринку Національного банку України (м. Київ).

ЗМІСТ

ВСТУП			6
РОЗДІЛ	1.	ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ БАНКОМ	7
	1.1.	Організаційна структура державного банку	7
	1.2.	Організаційна структура комерційного банку	9
	1.3.	Вимоги до діяльності банку	14
РОЗДІЛ	2.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ	22
	2.1.	Сутність та функції банківського капіталу	22
	2.2.	Капітал банку, його структура і формування	26
	2.3.	Основний капітал банку	28
	2.4.	Додатковий капітал	29
	2.5.	Субординований капітал	31
РОЗДІЛ	3.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ	35
	3.1.	Сутність та класифікація депозитних операцій	35
	3.2.	Механізм здійснення депозитних операцій	44
	3.3.	Нарахування відсотків за депозитами	47
	3.4.	Порядок відкриття кореспондентських рахунків	59
РОЗДІЛ	4.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАПОЗИЧЕННЯ КОШТІВ	64
	4.1.	Кредитні відносини між комерційними банками	64
	4.2.	Методи отримання кредитів комерційними банками від НБУ	70
РОЗДІЛ	5.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ	70

	5.1.	Розрахунки із застосуванням платіжних доручень	70
	5.2.	Розрахунки із застосуванням чеків	76
	5.3.	Розрахунки акредитивами	80
РОЗДІЛ	6.	ОПЕРАЦІЇ БІВ З ГОТІВКОЮ	102
	6.1.	Вимоги до організації готівкових розрахунків	102
	6.2.	Порядок оформлення касових операцій	104
	6.3.	Порядок підкріплення операційних кас	108
	6.4.	Порядок визначення строків здавання готівкової виручки (готівки) та розрахунку ліміту каси	110
РОЗДІЛ	7.	ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ	116
	7.1.	Форми та види кредиту	116
	7.2.	Умови та порядок укладення кредитної угоди	121
	7.3.	Методика оцінки кредитоспроможності позичальника	134
	7.4.	Операції з надання окремих видів кредиту	140
РОЗДІЛ	8.	ФАКТОРИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ	154
	8.1.	Сутність операцій факторингу	154
	8.2.	Види факторингових операцій	156
	8.3.	Типи внутрішніх факторингових угод та факторингове обслуговування	160
РОЗДІЛ	9.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ	166
	9.1.	Загальні правила проведення банками операцій з вексялями	166
	9.2.	Вексельне поручительство	170
	9.3.	Порядок проведення кредитних операцій з вексялями	174
	9.4.	Комісійні операції з вексялями	181
	9.5.	Типові вексельні операції	190
	9.6.	Визначення прибутку від обліку векселів	197
РОЗДІЛ	10.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ	203

	10.1. Цінні папери, емітовані банком	203
	10.2. Цінні папери у портфелі банку	211
	10.3. Інвестиційні операції банків з цінними паперами	277
	10.4. Порядок розрахунку резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами	233
	10.5. Приклади обчислення резерву під операції з цінними паперами	245
РОЗДІЛ	11. ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ	251
	11.1. Класифікація валютних операцій у комерційних банках	251
	11.2. Поточні торгівельні операції в іноземній валюті	262
	11.3. Неторговельні операції в іноземній валюті	265
	11.4. Конверсійні операції	269
	11.5. Визначення доходу від обліку векселів	253
ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В	БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЯХ	278
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ		303
ДОДАТКИ		309

ВСТУП

Банківська система України – одна із секторів вітчизняної ринкової економіки, яка найбільш розвивається і вдосконалюється. Сучасні банки, виконуючи широкий спектр операцій, знаходяться в центрі економічного життя, обслуговують інтереси виробників, опосередковують зв'язки між промисловістю і торгівлею, сільським господарством і населенням, а також відіграють значну роль у зовнішньоекономічній діяльності, як окремих господарюючих суб'єктів так і держави в цілому.

В даний час комерційні банки використовують широке коло базових та нових операцій і послуг, які раніше не надавались. Це зумовлює певні труднощі в оволодінні специфікою їх здійснення. Тому, навчальний посібник передбачає вивчення тем широкого спектру банківських операцій.

У навчальному посібнику розглядаються сфери різноманітних операцій – від традиційних депозитно-кредитних і розрахунково-касових операцій, які становлять основу банківської справи – до найновітніших форм грошово-кредитних і фінансових інструментів, які використовуються банківськими установами.

При написанні посібника використовувались нормативні та законодавчі акти Національного банку України, банківські документи, а також періодична і спеціальна література.

Автори висловлюють надію, що дане видання буде корисним для студентів, магістрів, слухачів післядипломної освіти і всім тим, хто цікавиться банківськими операціями.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ

БАНКОМ

1.1. Організаційна структура державного банку

Органами управління державного банку є наглядова рада і правління банку. Органом контролю державного банку є ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначаються наглядовою радою державного банку.

Наглядова рада є вищим органом управління державного банку, що здійснює контроль за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам і захисту інтересів держави як акціонера державного банку, а також здійснює інші функції, визначені Законом.

До складу наглядової ради державного банку входять члени наглядової ради банку, призначені Верховною Радою України, Президентом України і Кабінетом Міністрів України. До складу наглядової ради державного банку, який призначається Верховною Радою України, в обов'язковому порядку входить не менше одного представника парламентської опозиції. З метою представництва інтересів держави до складу наглядової ради державного банку можуть входити представники органів виконавчої влади та інші особи, які відповідають вимогам, зазначеним у цій статті. Термін повноважень членів наглядової ради державного банку - п'ять років.

Президент України призначає п'ять членів наглядової ради державного банку шляхом прийняття відповідного Указу.

Верховна Рада України призначає п'ять членів наглядової ради державного банку шляхом прийняття відповідної Постанови.

Кабінет Міністрів України призначає п'ять членів

наглядової ради державного банку шляхом прийняття відповідної Постанови.

Членом наглядової ради державного банку може бути громадянин України, який має вищу економічну або юридичну освіту, або науковий ступінь у галузі економіки, фінансів та/або права і при цьому має досвід роботи в органі законодавчої влади чи на керівних посадах центральних органів виконавчої влади України, які забезпечують проведення та реалізацію державної фінансової, економічної та правової політики, або в банківській установі, чи досвід наукової, практичної роботи у галузі економіки, фінансів, права. Особа, яка входить до складу наглядової ради чи іншого органу управління банку (крім державного) чи є членом сім'ї такої особи першого ступеня споріднення, або особа, яка була засуджена за зловживання у фінансовій сфері, судимість якої не погашена або не знята в установленому законом порядку, не може бути членом наглядової ради державного банку. Не допускається призначення особи на посаду члена наглядової ради державного банку, якщо таке призначення може призвести до конфлікту інтересів.

Члени наглядової ради державного банку виконують свої функції без отримання будь-якої матеріальної винагороди. Наглядову раду державного банку очолює голова, який обирається наглядовою радою зі складу її членів. Засідання наглядової ради є правомочним за наявності не менше десяти його членів. Рішення наглядової ради приймаються простою більшістю голосів від загальної кількості присутніх на засіданні членів наглядової ради державного банку.

Статут і внутрішні положення державного банку можуть передбачати порядок скликання, голосування, прийняття і оформлення рішень наглядової ради.

Повноваження призначеного складу наглядової ради державного банку та/або кожного з його членів можуть припинятися відповідно за рішенням Верховної Ради

України, Президента України і Кабінету Міністрів України щодо призначених ними осіб, але не раніше ніж через один рік з дня призначення. У разі призначення тимчасового адміністратора державного банку повноваження наглядової ради припиняються

Наглядова рада не може втручатися в оперативну діяльність державного банку.

Рішення про зміну розміру статутного капіталу державного банку та припинення його діяльності приймається Кабінетом Міністрів України. При цьому Кабінет Міністрів України зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру зміни розміру статутного фонду державного банку.

Повноваження виконавчого органу державного банку визначаються його статутом. Кандидатури голови та членів виконавчого органу узгоджуються з Національним банком України відповідно до вимог чинного Закону.

У разі прийняття рішення про часткове або повне відчуження державою належних їй акцій (паїв) державного банку такий банк втрачає статус державного.

1.2. Організаційна структура комерційного банку

Організаційна структура комерційного банку визначається двома основними моментами:

- структурою управління банком;
- структурою його функціональних підрозділів та служб.

Комерційні банки з недержавною формою власності за рішенням загальних зборів учасників створюють спостережний орган з метою загального керівництва роботою банку і контролю за роботою правління (ради директорів) та ревізійної комісії. Таким органом є спостережна рада, яка захищає інтереси акціонерів у перерві між проведенням

загальних зборів. Рада вирішує стратегічні завдання управління та розвитку банку, керуючись чинним законодавством та нормативними актами НБУ. На спостережну раду згідно з положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність» покладається виконання таких функцій:

- призначення та звільнення з посади голови та членів правління (ради директорів) банку;
- контроль за діяльністю виконавчого органу банку;
- визначення зовнішнього аудитора;
- установлення порядку проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю банку;
- прийняття рішення щодо покриття збитків;
- прийняття рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації дочірніх підприємств, філій, представництв банку; затвердження їх статутів, положень;
- затвердження умов оплати праці та матеріального стимулювання членів правління банку;
- підготовка пропозицій щодо питань, які виносяться на загальні збори учасників;
- здійснення інших повноважень, делегованих загальними зборами учасників банку.

Організаційна структура комерційного банку включає функціональні служби та підрозділи, кожен з яких виконує певні операції і має свої права та обов'язки. Основним критерієм організаційної побудови банку є економічний зміст та обсяг операцій, які він виконує. Департаменти, управління або відділи (залежно від обсягу операцій та масштабності самого банку) формуються відповідно до класифікації окремих банківських операцій або їхніх груп за функціональним призначенням. Тому їх кількість і конкретна назва у різних комерційних банків можуть бути неоднаковими. Так, у структурі найбільших банків України основна функціональна ланка – департаменти, окремі з яких складаються з управлінь і відділів. Однак найпоширенішою

структурною одиницею у більшості вітчизняних банків є управління.

Незалежно від виду комерційного банку, його масштабності, спеціалізації та обсягу виконуваних операцій усі вони обов'язково створюють функціональні підрозділи, які виконують базові банківські операції, а також підрозділи, які відповідають за управління ризиками банківської установи. Так, виконання депозитних операцій та операцій із кредитного і розрахунково-касового обслуговування вимагає створення всіма банками управлінь депозитних операцій, розрахунково-касового обслуговування клієнтів та кредитних управлінь, а з метою управління ризиками всі банки створюють в обов'язковому порядку підрозділ з питань аналізу та управління ризиками і постійно діючі комітети: кредитний, комітет з питань управління активами і пасивами, тарифний комітет.

Управління депозитних операцій виконує операції з мобілізації грошових коштів від юридичних, фізичних осіб та комерційних банків на депозитні рахунки: укладає договори, веде облік та аналіз депозитних операцій, надає необхідну інформацію для планування ресурсів банку.

Управління кредитних операцій здійснює кредитування юридичних та фізичних осіб. Банк може надавати кредити підприємствам та організаціям різних галузей економіки, іншим банкам, своїм філіям, населенню. Специфіка кожного виду кредиту, їх призначення, сфери використання, строк та механізм кредитування обумовлюють створення окремих відділів у межах кредитного управління.

Так, відділ загальної організації кредитних операцій визначає загальну політику банку і механізм її реалізації в конкретних економічних умовах, розробляє загальну методичку кредитування, оцінювання кредитоспроможності потенційного позичальника; вивчає кредитні ризики і визначає способи їх мінімізації. Відділи короткострокового, довгострокового кредитування та кредитування населення

визначають потребу в кредиті, вивчають кредитоспроможність клієнтів, укладають кредитні договори, організовують видачу, контролюють цільове використання та своєчасність погашення відповідно короткострокових, довгострокових та споживчих кредитів.

Коли та чи інша операція посідає вагоме місце у структурі активних чи пасивних операцій, то відповідні відділи можуть існувати як самостійні управління. Так, деякі банки організовують облік і аналіз усіх операцій з іншими комерційними банками, своїми філіями та центральним банком через відділ міжбанківських операцій. Розвиток факторингових, лізингових операцій, операцій з пластиковими картками обумовлює необхідність створення відповідних відділів. Крім того, деякі банки формують самостійний відділ оцінювання кредитоспроможності потенційних позичальників, який тільки вивчає кредитоспроможність клієнтів та веде відповідну картотеку по кожному з них.

Управління розрахунково-касового обслуговування здійснює відкриття та ведення рахунків клієнтів до запитання, безготівкові розрахунки, видачу та приймання готівки через каси банку.

Підрозділ з питань аналізу та управління ризиками встановлює ліміти за окремими операціями, ліміти ризиків контрагентів та країн контрагентів; визначає структуру балансу відповідно до рішень вищої управлінської ланки банку з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку.

Основним завданням кредитного комітету є щомісячне (станом на перше число) оцінювання якості активів банку та підготовка пропозицій щодо формування резерву на покриття можливих втрат від їх знецінення.

Комітет з питань управління активами і пасивами щомісячно оцінює собівартість пасивів та прибутковість активів і приймає рішення щодо політики відсоткової маржі;

аналізує ступінь відповідності активів та пасивів за строками та надає рекомендації структурним підрозділам банку щодо їх діяльності в разі виявлення розбіжності у часі між активами і пасивами.

Тарифний комітет створюється з метою проведення політики банку в галузі вартості послуг, регулярного щомісячного аналізу співвідношення собівартості послуг та ринкової конкурентоспроможності діючих тарифів.

Поряд з підрозділами, які виконують базові банківські операції та забезпечують управління ризиками, в банківських установах створюється цілий ряд інших підрозділів.

Валютне управління створюється в комерційних банках, що мають ліцензію на здійснення валютних операцій. Це управління відає веденням валютної позиції банку, відкриттям валютних рахунків клієнтам, здійсненням безготівкових розрахунків за валютними рахунками, купівлею-продажем валют, залученням валютних коштів клієнтів у депозити та кредитуванням клієнтів в іноземній валюті. Як і кредитне управління, залежно від кількості і обсягу окремих операцій створюються окремі відділи в межах валютного управління або самостійні управління.

Управління філіями створюють комерційні банки, що мають філії. Відповідно управління керує діяльністю філій, контролює правильність проведення ними кредитної політики і здійснення кредитних операцій, допомагає впроваджувати нові методи роботи, нові технології виконання окремих банківських операцій.

Сучасний комерційний банк багато уваги приділяє питанням рентабельності та ліквідності, а тому формує структурні підрозділи, які аналізують поточну діяльність банку та прогнозують його діяльність на перспективу. Такими підрозділами є управління прогнозування діяльності банку та управління маркетингу.

Банки як юридичні особи мають у своїй структурі служби, що не виконують суто банківських операцій, але їх

функціонування забезпечує нормальну діяльність банківської установи. Це бухгалтерія, управління кадрами, юридичний відділ, адміністративно-господарський відділ, відділ аналізу та статистики, відділ експлуатації ЕОМ. Серед таких служб деякі створюються в обов'язковому порядку з ініціативи самого банку чи на вимогу НБУ. Так, створення підрозділів з питань аналізу й управління ризиками та внутрішнього аудиту є однією з обов'язкових умов для отримання ліцензії на здійснення банківських операцій, а службу безпеки банки формують з власної ініціативи.

Згідно з положеннями Закону України «Про господарські товариства» визначення конкретної організаційної структури банку є компетенцією загальних зборів учасників. Однак вищий управлінський орган може передавати вирішення цього питання іншим органам управління (спостережній раді, правлінню банку). Функціонування окремих служб і підрозділів регламентується відповідними внутрішніми положеннями комерційного банку, які затверджуються відповідним органом управління.

1.3. Вимоги до діяльності банку

На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:

- 1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- 3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк, крім перелічених у частині першій цієї статті

операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання або відчуження права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу Національного банку України банки також мають право здійснювати такі операції:

- 1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- 2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
 - з інструментами грошового ринку;
 - з інструментами, що базуються на обмінних курсах

та відсотках;

- з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;

5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

6) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Національний банк України встановлює порядок надання банкам дозволу на здійснення операцій. Дозвіл надається, якщо:

1) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку України, що підтверджується незалежним аудитором;

2) банк не є об'єктом застосування заходів впливу;

3) банком подано план, за яким він буде здійснювати таку діяльність, і цей план схвалений Національним банком України;

4) Національний банк України дійшов висновку, що банк має достатні фінансові можливості і відповідних спеціалістів для здійснення такої діяльності.

Банк має право здійснювати інші угоди згідно із законодавством України.

Національний банк України має право встановити спеціальні вимоги, включаючи вимоги щодо підвищення рівня регулятивного капіталу банку чи інших економічних нормативів, стосовно певного виду діяльності, передбаченого у цій статті.

Комерційні банки самостійно встановлюють процентні ставки та комісійну винагороду по своїх операціях.

Кредитні операції. Для проведення спільного фінансування банки можуть укладати угоди про консорціумне кредитування. В рамках такої угоди банки-учасники встановлюють умови надання кредиту та призначають банк, відповідальний за виконання угоди. Банки-учасники несуть ризик по наданому кредиту пропорційно до внесених у консорціум коштів.

Банк зобов'язаний мати підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов'язаними з кредитуванням.

Банкам забороняється прямо чи опосередковано надавати кредити для придбання власних цінних паперів. Використання цінних паперів власної емісії для забезпечення кредитів можливе з дозволу Національного банку України.

Банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Банк не може надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, що виплачується ним по депозитах. Виняток можна робити лише у разі, якщо при здійсненні такої операції банк не матиме збитків.

Банк має право видавати бланкові кредити за умов додержання економічних нормативів.

Надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків.

У разі несвоєчасного погашення кредиту або відсотків за його користування банк має право видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання, якщо це передбачено угодою.

Прямі інвестиції банків. Банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банки мають право здійснювати інвестиції лише на підставі письмового дозволу Національного банку України.

Банк має право здійснити інвестицію без письмового дозволу Національного банку України у разі, якщо:

1) інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше ніж 5 відсотків регулятивного капіталу банку;

2) юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;

3) регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам для інвестицій, встановленим нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статутом яких передбачена повна відповідальність його власників.

Пряма чи опосередкована участь банку у капіталі будь-якого підприємства, установи не повинна перевищувати 15 відсотків капіталу банку. Сукупні інвестиції банку не повинні перевищувати 60 відсотків розміру капіталу банку.

Це обмеження не застосовується у разі, якщо:

1) акції та інші цінні папери, придбані банком у зв'язку з реалізацією права заставодержателя і банк не утримує їх більше одного року;

2) банком з метою створення фінансової холдингової групи придбані акції, емітентом яких є інший банк;

3) цінні папери знаходяться у власності банку не більше одного року, який отримав їх у результаті андеррайтингу.

4) акції та інші цінні папери придбані банком за рахунок та від імені своїх клієнтів.

Розрахункові банківські операції. Для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті.

Банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України.

Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в

електронному вигляді.

Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Платіжні інструменти мають бути оформлені належним чином і містити інформацію про їх емітента, платіжну систему, в якій вони використовуються, правові підстави здійснення розрахункової операції і, як правило, держателя платіжного інструмента та отримувача коштів, дату валютування, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення банком розрахункової операції, що цілком відповідають інструкціям власника рахунку або іншого передбаченого законодавством ініціатора розрахункової операції.

При виконанні розрахункової операції банк перевіряє достовірність та формальну відповідність документа.

Під час оплати за договорами, укладеними державними, казенними, комунальними підприємствами та господарськими товариствами, в яких державна частка акцій перевищує 50 відсотків, банки перевіряють наявність звіту про результати здійснення процедури закупівлі та інших документів, що підтверджують виконання такими підприємствами та господарськими товариствами вимог Закону України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти".

Угоди з пов'язаними з банком особами. Угоди, що здійснюються з пов'язаними з банком особами, не можуть передбачати більш сприятливі умови, ніж угоди, укладені з іншими особами. Угоди, укладені банком із пов'язаними особами на умовах, сприятливіших за звичайні, визнаються судом недійсними з моменту їх укладення.

Для цілей цього Закону пов'язаними особами є:

- 1) керівники банку;
- 2) власники істотної участі в банку;

3) близькі родичі, чоловік, жінка, діти, батьки будь-якої особи, що зазначені в пунктах 1 і 2;

4) афілійовані особи банку, керівники і власники істотної участі в афілійованих особах, а також їх близькі родичі.

Більш сприятливими умовами визначаються:

1) прийняття меншого забезпечення виконання зобов'язань, ніж вимагається від інших клієнтів;

2) придбання у пов'язаної особи майна низької якості чи за завищеною ціною;

3) здійснення інвестиції в цінні папери пов'язаної особи, яку банк не здійснив би в інше підприємство;

4) оплата товарів та послуг пов'язаної особи за цінами вищими, ніж звичайні або за таких обставин, коли такі самі товари і послуги іншої особи взагалі не були б придбані.

Банк може укладати угоди з пов'язаними особами, які передбачають нарахування відсотків та комісійних на здійснення банківських операцій, які менші звичайних, та нарахування відсотків закладами і депозитами, які більші звичайних, у разі, якщо прибуток банку дозволяє здійснювати це без шкоди для фінансового розвитку банку.

Банку забороняється надавати кредити будь-якій особі для: погашення цією особою будь-яких зобов'язань перед пов'язаною особою банку; придбання активів пов'язаної особи банку; придбання цінних паперів, розміщених чи підписаних пов'язаною особою банку, за винятком продукції, що виробляється цією особою.

Національний банк України може своїм розпорядженням запроваджувати обмеження на суму угод із пов'язаними особами.

Контрольні питання до розділу 1

1. Назвіть органи управління державного банку.
2. Хто входить до складу наглядової ради державного

банку?

3. Функції наглядової ради державного банку.

4. Що можуть передбачати Статут і внутрішні положення державного банку?

5. Яким законом, керується наглядова рада державного банку?

6. У яких випадках державний банк втрачає статус державного?

7. Які служби та підрозділи включає організаційна структура комерційного банку.

8. Які операції виконує відділ з “Управління депозитних операцій” у комерційному банку?

9. Які операції виконує відділ з “Управління кредитних операцій” у комерційному банку?

10. Які функції виконує підрозділ з питань аналізу та управління ризиками?

11. Які завдання виконує кредитний комітет?

12. Які функції виконує комітет з питань управління активами і пасивами?

13. З якою метою створюється тарифний комітет у комерційному банку?

14. Які структурні служби при комерційних банках не виконують суто банківські операції?

РОЗДІЛ 2

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

2.1. Сутність та функції банківського капіталу

Власний капітал КБ займає невелику питому вагу у сукупному капіталі. Для комерційного банку достатнім буде 8% від загального капіталу. Це обумовлено специфікою банківської діяльності. Банк користується, в основному чужими грошима, а власні кошти служать передусім для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття можливих збитків від банківської діяльності.

Власний капітал (кошти) банку являє собою грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку.

У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку займає незначну питому вагу у сукупному капіталі, приблизно 8 - 10%, тоді як у промислових підприємствах 40 - 60%, до того ж він має інше призначення в банках, аніж в інших сферах підприємництва.

Якщо в останніх це - забезпечення платоспроможності і виконання більшості оперативних функцій підприємств та організацій, то власний капітал комерційного банку слугує перш за все для страхування інтересів вкладників і меншою мірою - для фінансового забезпечення своєї оперативної діяльності. Розмір власного капіталу є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і має перебувати під контролем органів, що регулюють діяльність комерційних банків.

Призначення банківського капіталу виражається в його функціях, до яких відносяться:

1. Захисна: власний капітал слугує насамперед, як уже зазначалося, для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від

банківської діяльності.

2. Забезпечення оперативної діяльності: є другорядною для власного капіталу банку. Ця функція відчутна на перших кроках діяльності банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура і розгортається діяльність (фінансується придбання комп'ютерної та оргтехніки, будівництво (оренда) офісів тощо).

3. Регулююча: через фіксацію розміру власного капіталу регулюючі органи впливають на діяльність банку в цілому.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом. Джерелами формування капіталу банку можуть бути:

1. Статутний капітал банку, який, у свою чергу, формується з акціонерного або приватного капіталу під час організації нового банку шляхом акумулювання внесків засновників чи випуску і реалізації акцій. Статутний фонд комерційного банку формується лише за рахунок власних коштів акціонерів. Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, коштів, отриманих у кредит і під заставу.

Емісія акцій як форма створення і поповнення статутного фонду комерційного банку регулюється законами України "Про господарські товариства", "Про цінні папери і фондову біржу". Перший випуск акцій банку має повністю складатися з простих акцій. Реєстрація і реалізація банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування на операції з цінними паперами.

Усі випуски акцій банками типу відкритих акціонерних товариств підлягають реєстрації у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР). При повторній емісії банки можуть випускати привілейовані акції. Для отримання права на повторну емісію акцій банк має бути безбитковим, не підлягати санкціям НБУ, не мати прострочену

заборгованість перед бюджетом і кредиторами. Для реєстрації випуску акцій банк-емітент складає проспект емісії. При першій емісії його готують засновники, при наступній - правління банку. В проспекті емісії містяться дані про банк, його фінансовий стан, інформація про попередні випуски цінних паперів. Проспект емісії повинен бути затверджений незалежною аудиторською компанією.

2. Резервний фонд комерційного банку. Це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо прибутку. Наявність коштів в ньому забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Розмір резервного фонду та щорічних внесків до нього встановлюється зборами акціонерів і фіксується в установчих документах, але він не може бути меншим 25% статутного фонду, а розмір відрахувань - меншим 5% чистого прибутку.

Коли резервний фонд досягає встановленої величини, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного фонду відрахування від чистого прибутку на його формування відновлюються.

3. Спеціальні фонди (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та інші), які призначені для виробничого та соціального розвитку банку. Порядок формування і використання цих коштів визначається статутними документами банку. Формуються ці фонди за рахунок прибутку.

Елементом резервного капіталу є загальні резерви, призначені для покриття можливих збитків за операціями банку. Їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення (наприклад, створюються для зниження негативних наслідків у зв'язку з неповерненням кредитів, виникненням збитків від операцій з валютою та цінними паперами, що знаходяться у розпорядженні банку).

Загальні резерви створюються з чистого прибутку, що залишається у банку після сплати податків.

4. Нерозподілений прибуток - джерело внутрішнього походження. За своїм змістом він є резервом банку, який залишається після розподілу чистого прибутку на сплату податку, формування резерву та виплату дивідендів власникам і призначається на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно визначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік залежить головним чином від розміру дивідендів, які повинні сплачуватися акціонерам.

Розмір власного капіталу комерційного банку залежить від таких факторів:

- рівня мінімальних вимог НБУ до статутного фонду (це мінімальний розмір статутного фонду, який банк повинен мати сплаченим);

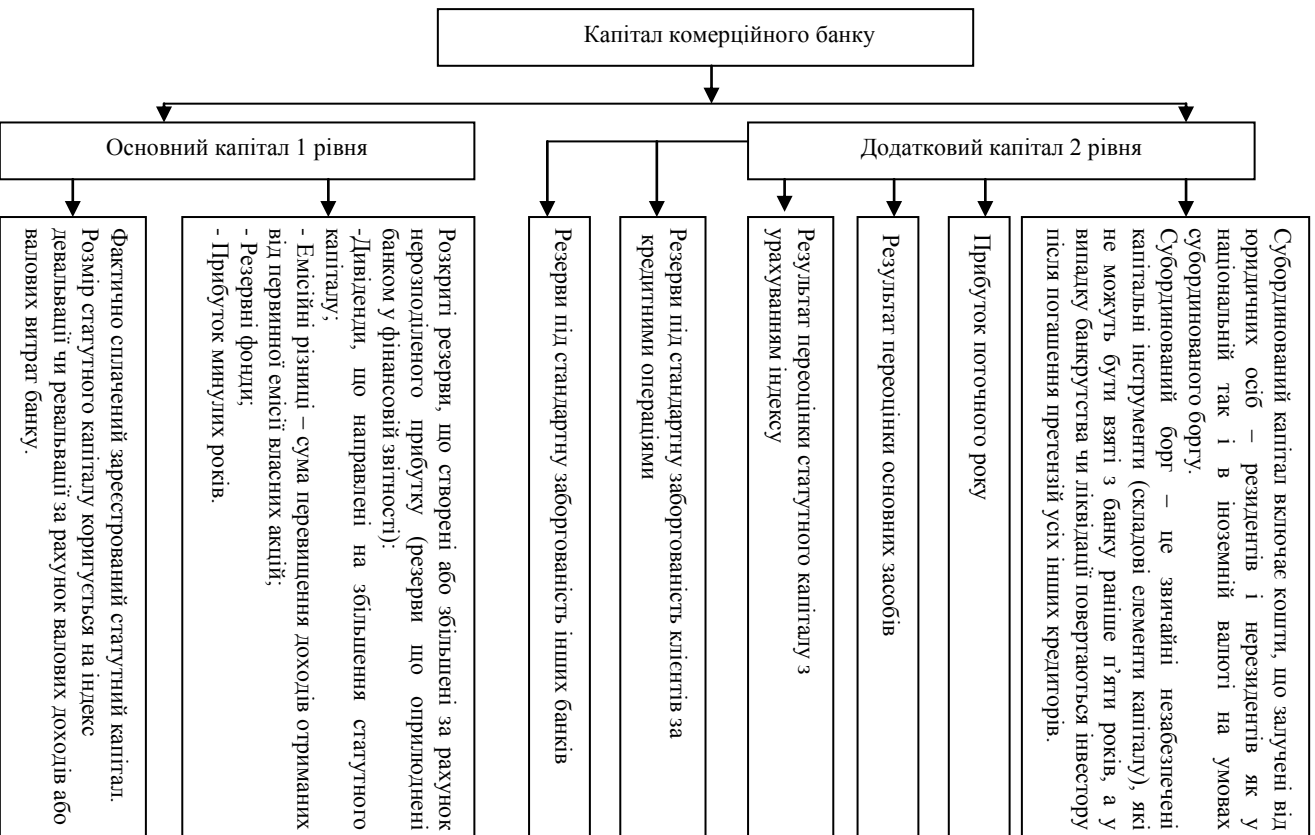
- специфіки клієнтури. За значної кількості невеликих вкладників власного капіталу потрібно буде менше ніж за наявності великих вкладників;

- характеру активних операцій. Наявність значного обсягу ризикованих операцій потребує відносно більшого розміру власного капіталу.

Капітал банку поділяють на основний (капітал I рівня) та додатковий (капітал II рівня).

Капітал банку складається з суми основного та додаткового капіталу за мінусом відвернень з урахуванням основних засобів. Склад основного та додаткового капіталу, а також відвернень визначається НБУ. При розрахунках розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розмір основного капіталу, як це визначено міжнародними стандартами. Відрахування (мінусування) вартості основних засобів здійснюється тільки тоді, коли вони перевищують суму основного й додаткового капіталів за мінусом відвернень.

2.2. Капітал банку, його структура і формування

2.3. Основний капітал банку

Регулятивний капітал банку складається з основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу.

Основний капітал (капітал 1-го рівня) складається з таких елементів:

а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал.

За підсумками року на основі фінансової звітності розмір статутного капіталу коригується на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок і в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, визначеної Національним банком.

б) розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, що оприлюднені банком у фінансовій звітності):

- дивіденди, що направлені на збільшення статутного капіталу;
- емісійні різниці. Емісійні різниці (емісійний дохід) – сума перевищення доходів, отриманих підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав);
- резервні фонди, що створюються згідно із законами України;
- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій;
- прибуток минулих років;
- прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Ці складові частини включаються до капіталу 1-го рівня лише за умови, що вони відповідають таким критеріям:

- відрахування до резервів і фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- призначення резервів та фондів і рух коштів по цих резервах і фондах окремо розкрито в оприлюднених звітах банку;
- фонди мають бути в розпорядженні банку з метою

необмеженого і негайного їх використання для покриття збитків;
- будь-яке покриття збитків за рахунок резервів та фондів проводиться лише через рахунок прибутків та збитків.

в) загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням розміру очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки за: кредитними операціями; операціями з цінними паперами; дебіторською заборгованістю; простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями;

- коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;

- нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

- капітальних вкладень у нематеріальні активи;

- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;

- збитків поточного року.

2.4. Додатковий капітал

Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) складається з таких елементів:

а) резерви під стандартну заборгованість інших банків;

б) резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;

в) результат переоцінки основних засобів, що враховується до регулятивного капіталу банку за результатами звітного фінансового року в розмірі, який визначено за результатами оцінки майна суб'єктами оціночної діяльності та підтверджено аудитором (аудиторською фірмою), за умови проведення оцінки майна із застосуванням бази, що відповідає ринковій вартості, та з використанням

порівняльного методу.

Оцінка майна суб'єктами оціночної діяльності здійснюється відповідно до Закону України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" (2658-14) та Національного стандарту N 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 N 1440(1440-2003-п).

Не допускається проведення оцінки майна суб'єктами оціночної діяльності та його підтвердження аудитором (аудиторською фірмою), що є пов'язаними особами (афілійованою, спорідненою, асоційованою) банку та мають будь-які фінансові зобов'язання перед банком.

Комісія Національного банку протягом 15 днів розглядає отриманий пакет документів разом з висновком та приймає рішення про можливість включення (або про заборону включати) результату переоцінки основних засобів до регулятивного капіталу.

г) субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал).

2.5. Субординований капітал

Субординований капітал включає кошти, що залучені від юридичних осіб - резидентів і нерезидентів, як у національній, так і в іноземній валюті на умовах субординованого боргу.

Субординований борг - це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до угоди не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів, уключених до капіталу, не може перевищувати 50 відсотків розміру основного капіталу з щорічним зменшенням на 20 відсотків від його первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, можуть включатися до капіталу банку після отримання дозволу Національного банку в разі їх відповідності таким критеріям:

- є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги щодо припинення торговельних операцій;
- дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє банку здійснити такі виплати.

На капітал 2-го рівня накладаються такі обмеження:

- при розрахунку загальної суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може бути більше ніж 100 відсотків основного капіталу;
- розмір субординованого капіталу не може перевищувати 50 відсотків розміру основного капіталу.

Процентна ставка за субординованим боргом у національній або в іноземній валюті не може перевищувати протягом усього періоду дії угоди (депозитного договору/договору) максимальної ставки залучення субординованих коштів, що встановлюється за рішенням Правління Національного банку з огляду на економічні умови на ринку банківських послуг та приймається банком на відповідну дату:

- у разі залучення коштів шляхом укладання прямих договорів - на дату укладання угоди;
- у разі залучення коштів шляхом випуску ощадних/депозитних сертифікатів - на дату укладання депозитного договору та випуску сертифіката;
- у разі залучення коштів шляхом випуску облігацій - на дату випуску облігацій.

Капіталізація процентів за субординованим боргом не допускається. Нарахування процентів за субординованим боргом

здійснюється щомісяця. Авансова сплата процентів за залученими коштами на умовах субординованого боргу не дозволяється. Призупинення сплати процентів за субординованим боргом за ініціативою банку-боржника або за вимогою Національного банку до банку-боржника щодо призупинення такої сплати в разі:

- погіршення фінансового стану банку-боржника (невиконання нормативів обов'язкового резервування, мінімального розміру регулятивного капіталу (H1), адекватності регулятивного капіталу (H2), адекватності основного капіталу (H3), нормативів ліквідності (H4, H5, H6), якщо питома вага негативно класифікованих активів (з урахуванням сформованих резервів за активними операціями) перевищує 60 відсотків від загальної суми активів банку; немає позитивного фінансового результату за відповідний період (квартал);

- укладення письмової угоди банку з Національним банком щодо програми фінансового оздоровлення банку.

Якщо на умовах субординованого боргу кошти залучені строком на п'ять років, то сума субординованого боргу враховується до капіталу банку зі щорічним зменшенням розміру цих коштів на 20 відсотків на кінець кожного року за таким графіком:

Строк до закінчення дії угоди	Сума, що враховується до капіталу
Від 5 до 4 років	100%
Від 4 до 3 років	80%
Від 3 до 2 років	60%
Від 2 до 1 року	40%
Менше 1 року	20%

Приклад:

Строк на який залучено кошти, 7 років (з 01.02.2003 до 31.01.2010). Сума залучених коштів на умовах субординованого боргу, на яку отримано Дозвіл на

врахування до капіталу банку, - 600 000 грн. Розрахунок суми, що враховується до капіталу, здійснюється так:

з 01.02.2003 до 31.01.2005 - 100% - 600 000 грн.;

з 01.02.2005 до 31.01.2006 - 100% - 600 000 грн.;

з 01.02.2006 до 31.01.2007 - 80% - 480 000 грн.;

з 01.02.2007 до 31.01.2008 - 60% - 360 000 грн.;

з 01.02.2008 до 31.01.2009 - 40% - 240 000 грн.;

з 01.02.2009 до 31.01.2010 - 20% - 120 000 грн.

Резервний фонд комерційного банку призначений для покриття можливих збитків від банківської діяльності, а також для сплати дивідендів за привілейованими акціями, коли для цього недостатньо прибутку. Наявність коштів у резервному фонді забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства.

Резервний фонд комерційного банку створюється у порядку, визначеному зборами акціонерів, а його розмір установлюється, як правило, на рівні 50% від розміру статутного фонду. Він формується за рахунок відрахувань з прибутку, які повинні дорівнювати щорічно не менше як 5% від суми отриманого прибутку.

Контрольні питання до розділу 2

1. Що являє собою капітал комерційного банку?
2. Як здійснюється формування статутного капіталу комерційного банку?
3. Яка структура капіталу комерційного банку?
4. Які функції виконує капітал комерційного банку?
5. Що являє собою регулятивний капітал банку?

РОЗДІЛ 3

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

3.1. Сутність та класифікація депозитних операцій

Депозит (банківський внесок) - це сума грошей, поміщена вкладником в банк на певний термін з можливістю отримання процентного доходу.

Депозит (вклад) – це грошові кошти в національній та іноземній валюті, передані їх власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах. Операції, пов'язані з залученням грошових коштів на вклади, називаються депозитними. Класифікація депозитів може бути проведена за різними ознаками.

Практично усі клієнтські рахунки є депозитними. Депозитним може бути будь-який відкритий клієнту у банку рахунок, на якому зберігаються його грошові кошти.

Суб'єктами відносин щодо обслуговування депозитів виступають:

- комерційні банки як позичальники;
- підприємства (фірми, організації), банки та інші кредитні установи;
- фізичні особи – власники коштів, як кредитори.

Власник депозиту є депонентом.

Об'єктом депозитних операцій є внески, які на певний час залучаються на депозитні рахунки в банк. Це кошти, передані на умовах, визначених двосторонньою угодою.

Депозити поділяють за різними ознаками рис. 3.1.:

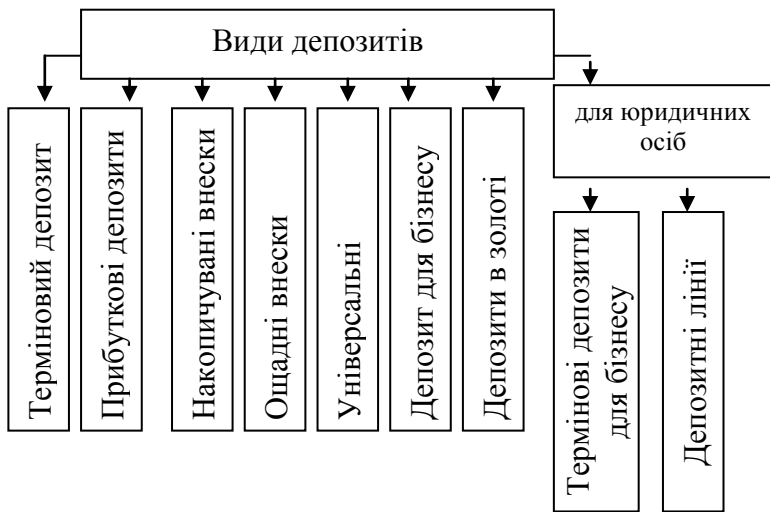

Рис. 3.1. Види депозитів для фізичних та юридичних осіб

Прибуткові депозити - це внески в банках України з виплатою відсотків щомісячно або щокварталу, без права поповнення або часткового зняття грошей з рахунку.

Накопичувані внески – це депозити банків з можливістю поповнення, незалежно від періодичності виплати відсотків, але без права часткового зняття грошей.

Ощадні внески – це депозит в банках України з виплатою відсотків в кінці терміну або капіталізацією, без права поповнити банківський депозит

Універсальні депозити – це внески з можливістю поповнення і часткового зняття, незалежно від періодичності виплати відсотків.

Депозит для бізнесу - це сума грошей, поміщена підприємством в банк на певний термін з можливістю отримання процентного доходу.

Депозити в золоті є вигідним інструментом інвестування тільки на тривалий період (від 3 років і більш).

Терміновий депозит - це сума грошей, поміщена вкладником

в банк на певний термін з можливістю отримання процентного доходу. Розрізняють короткострокові (до 1 року) і довгострокові депозити (від 1 року). Термінові депозити можуть бути з щомісячною виплатою відсотків або в кінці терміну, з можливістю поповнення і зняття.

Валюта депозитного вкладу - Гривня, Долар США та Євро.

Умови деяких банків України по металевих внесках:

Внески з мінімальним першим внеском							
Назва банку	Мін. внесок, грам.	Ставка % річних	Мін. сума поповнення, грам	Штрафна ставка при достроковому розірванні внеску %	Внесок приймається	Де можна відкрити	Підсумковий коефіцієнт
""	100	2,00	Немає можливості поповнення	до 3 міс. - 0,5%, до 6 міс. - 1%, до 12 міс. - 1,5%	У золоті	у головному офісі	0,343

Депозити в золоті мають такі переваги:

- золото є надійним активом, який має попит у всьому світі, тому можна бути упевненим, що економічна і політична ситуація в країні особливо не вплине на вартість заощаджень;
- ціна золота має тенденцію до збільшення в довгостроковій перспективі.

Депозити в золоті мають такі недоліки:

- низька прибутковість депозиту - від 1,5% до 5,0% річних;
- високий розмір первинного внеску по внеску – в середньому 100 грам, що в гривневому еквіваленті складає близько 10 000 грн.;
- великий спред при покупці-продажі дорогоцінного металу.

Депозити для юридичних осіб можна розділити на такі види:

Термінові депозити для бізнесу - депозити юридичних

осіб, які розміщуються в банках на короткий або довгий термін. Термінові депозити можуть бути з правом поповнення, часткового зняття або без нього.

Депозитні лінії - депозити для юридичних осіб, по яких підприємець має право вільно вносити на депозит або знімати грошові кошти в межах встановленого ліміту впродовж певного періоду.

Рейтинг депозитів для юридичних осіб - це порівняння ставок по депозитах для підприємств і приватних підприємців в розрізі термінів і валют.

Відмінності між цільовими групами депозитів

Внески	Мета	Періодичність виплати відсотків	Можливість поповнення	Можливість часткового зняття
Ощадні	Зберегти грошові кошти	в кінці терміну, авансом, з капіталізацією відсотків	Немає	Так
Прибуткові	Отримувати періодичний додатковий дохід	щомісячно, щокварталу.	Немає	Так
Накопичувані	Накопичити засоби для майбутніх покупок	немає значення	Так	Немає
Універсальні	Управляти своїми фінансами	немає значення	Так	Так

Рейтинг процентних ставок по депозитах - це порівняння депозитних ставок банків України в розрізі 4 груп:

- Прибуткові депозитні внески – це рейтинг депозитів з

виплатою відсотків щомісячно або щокварталу, без права поповнення або часткового зняття грошей з рахунку.

- Накопичувані депозитні внески – це порівняння ставок по депозитах з можливістю поповнення рахунку, незалежно від періодичності виплати відсотків, але без права часткового зняття грошей.

- Ощадні депозитні внески – це рейтинг депозитів з виплатою відсотків в кінці терміну або капіталізацією, без права поповнення.

- Універсальні депозитні внески – це порівняння процентних ставок по депозитах з можливістю поповнення і часткового зняття, незалежно від періодичності виплати відсотків.

За формою використання рахунків вони поділяються на: до запитання, строкові на визначений термін, ощадні внески населення, ощадні (депозитні) сертифікати.

Вклади (депозити) до запитання розміщуються у банку на розрахунковому або поточному рахунку клієнта. Вони використовуються для здійснення поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. На вимогу клієнта кошти з поточного рахунку в будь-який час можуть вилучатися через видачу готівки, виконання платіжного доручення, сплату чеків або векселів. До вкладів до запитання прирівнюються внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунку (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця).

Вклади до запитання є нестабільними, що обмежує можливість їх використання банком для позичкових та інвестиційних операцій. Тому власникам поточних рахунків сплачується низький депозитний процент або не сплачується зовсім. В умовах відсутності (як правило) плати за депозити до запитання банки намагаються залучити клієнтів і стимулювати приріст поточних внесків за рахунок надання їм додаткових послуг та підвищення якості обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунку, пільги

вкладникам в одержанні кредиту, використання зручних для клієнта форм розрахунків: застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультативне обслуговування тощо.

Для покриття операційних витрат, пов'язаних з веденням поточних рахунків, банк стягує з клієнта комісійну винагороду. Комісія може утримуватися з депозитного процента. Деякі банки не стягують комісії з безпроцентних рахунків за умови зберігання на них стабільного залишку не нижче встановленого рівня.

До депозитів до запитання можна віднести і кредитові залишки на контокорентних рахунках. На цьому рахунку відбиваються всі операції банку з клієнтами, тобто видача позичок і здійснення платежів за дорученням клієнта, а також надходження виручки від реалізації продукції та інших грошових переказів на користь клієнта і на погашення позичок. Інакше кажучи, контокорентний рахунок – активно-пасивний рахунок, що поєднує в собі ознаки поточного позичкового. Кредитове сальдо за контокорентним рахунком означає, що клієнт має у своєму розпорядженні власні кошти, дебетове – що у клієнта виникла заборгованість перед банком за позичками.

Формою залучення банком вкладів до запитання є також поточний рахунок з овердрафтом. За режимом функціонування цей рахунок подібний до контокорентного. Проте якщо останній відкривається надійним клієнтам, котрі активно кредитуються, то при овердрафті таке позичання допускається від випадку до випадку, тобто має нерегулярний характер. Для цього рахунку характерний кредитовий залишок. Особовий рахунок з овердрафтом може відкриватися юридичним і фізичним особам, а також громадянам тоді, як контокорентний рахунок використовується тільки у відносинах банку з юридичними особами. Отже, особовий рахунок з овердрафтом має ширшу сферу застосування.

Одним із видів депозитів до запитання є залишок

коштів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку іншими банками.

Строкові вклади – це кошти, що розміщені у банку на певний строк і можуть бути знятими після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку за встановлений період (не менше одного місяця). Вилучення строкових вкладів відбувається переказуванням грошей на поточний рахунок або готівкою з каси банку. До строкових депозитів у банківській практиці відносять депозити овернайт – депозити, залучені банком на строк не більше одного операційного дня (без урахування неробочих днів банку). Строковими депозитами є також кошти, отримані від інших КБ як депозит (вклад) на конкретний строк.

Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки вони стабільні і зручні в банківському плануванні. За ними сплачується високий депозитний процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку та інших умов.

Однією з форм строкових вкладів є сертифікати.

Сертифікати бувають депозитні та ощадні. Депозитні сертифікати надаються юридичним, а ощадні – фізичним особам. Сертифікати можна класифікувати і за іншими ознаками. За способом випуску вони поділяються на сертифікати, що випускаються одноразово і серіями, за способом оформлення – на іменні та на пред'явника, за терміном обертання – на термінові та до запитання, за умовами сплати процентів – на сертифікати з регулярною сплатою процентів після закінчення визначеного розрахункового періоду і з виплатою їх у день погашення сертифіката.

Депозитний сертифікат – це цінний папір, що може використовуватися його власником як платіжний засіб і обертатися на фондовому ринку. Сертифікати мають суттєву перевагу над строковими вкладами, оформленими депозитними договорами. Завдяки вторинному ринку цінних

паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з одержанням деякого прибутку за час зберігання і без зміни при цьому обсягу ресурсів банку, тоді як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку – втрату частини ресурсів.

Ощадні вклади слугують власникам для накопичення грошових заощаджень. Власнику ощадного вкладу видається іменне посвідчення про внесок у формі ощадної книжки, в якій відбиваються всі операції на рахунку. Зняття грошей з ощадного рахунку здійснюється за попереднім повідомленням власника внеску. Період завчасного попередження може бути визначений законом (як засіб державного регулювання) або встановлюватися за договором між банком і власником рахунку. Отже, ощадні вклади передбачають тривале існування на рахунках стабільних залишків коштів, що використовуються в активних банківських операціях. За ощаднимикладами банки нараховують проценти.

Важливе значення мають міжбанківські депозити, які надаються в межах кореспондентських відносин між банками. Часто міжбанківські депозити відіграють роль інструмента налагодження більш тісних і довірливих кореспондентських відносин між банками. Іноді банки використовують у своїй діяльності так звані гарантійні депозити. Вони відкриваються на вимогу банку-кредитора у випадку, коли у нього існують сумніви щодо знецінення активів, або є ризик неплатоспроможності клієнта-позичальника.

Конкуренція на ринку позичкових капіталів змушує комерційні банки шукати нові форми і способи залучення депозитів. Значного поширення в банківській практиці набув депозит, що відкривається клієнтові при оформленні ним поточного рахунку. Депозит має обов'язковий характер, а його величина і термін вкладення коштів на рахунок визначаються

банком. Якщо клієнт не виконує умов даного депозиту, банк може припинити його обслуговування. За своїм характером цей депозит можна віднести до умовного, оскільки вилучення коштів з нього можливе лише у разі закриття клієнтом поточного рахунку. Він вважається без- строковим, що дає змогу банку використовувати його як довгостроковий кредитний ресурс. За аналогією з вкладами до запитання за даним депозитом нараховуються мінімальні проценти або вони зовсім не нараховуються, якщо банк не бере з клієнта плати за ведення операцій на поточному рахунку.

Банки часто надають цьому депозиту характер заставного, тобто передбачають право вкладника на одержання кредиту в сумі депозиту без додаткового забезпечення, отже, вклад у цьому разі є гарантією повернення позички.

Для клієнта депозит на термін обслуговування є певною мірою примусовим, тому такі депозити можуть залучати тільки ті банки, що пропонують своїм вкладникам додаткові банківські послуги або зручне і пільгове розрахунково-касове обслуговування. Інакше банк не тільки втратить можливість залучати додаткову клієнтуру, а й може позбутися вже існуючої.

3.2. Механізм здійснення депозитних операцій

Депозитні операції – це операції із залучення або розміщення коштів на депозит.

Залучення депозитів (вкладів) юридичних і фізичних осіб оформляється банком шляхом відкриття строкового депозитного рахунку з укладенням договору банківського вкладу (видачею ощадної книжки) або видачі ощадного (депозитного) сертифіката. За договором банківського депозиту КБ, який прийняв кошти від вкладника, зобов'язується виплатити вкладникові суму депозиту та нараховані відсотки на умовах та у порядку, що передбачені

договором.

Депозитний договір засвідчує право КБ управляти залученими коштами та право вкладників отримати в чітко визначений строк суму депозитного вкладу і відсотків за його користування.

Основними реквізитами та умовами депозитного договору мають бути:

- назва та адреса банку, яка приймає депозит (вклад);
- назва та адреса власника коштів;
- дата внесення депозиту;
- сума депозиту;
- дата вимоги вкладником своїх коштів;
- відсоткова ставка за користування депозитом;
- зобов'язання банку повернути суму, яка внесена на депозит;

- підписи сторін: керівника виконавчого органу банку або уповноваженої на це особи та вкладників.

Зобов'язання клієнта за депозитним договором полягають у своєчасному перерахуванні грошових коштів на депозитний рахунок банку; зобов'язання банку – прийняти грошові кошти на депозитний рахунок, нараховувати відсотки, забезпечити повне збереження суми внеску і повернути її після закінчення строку дії договору або достроково за заявою клієнта.

Власник депозитного вкладу зобов'язаний заздалегідь повідомити установу банку про дострокову вимогу вкладу за зазначеним у договорі номером телефону, письмово або при особистій явці. Стягнення на вклади юридичних і фізичних осіб у КБ може бути звернено на підставі вироку чи рішення суду.

Останнім часом поширюється практика роботи вітчизняних КБ з депозитними сертифікатами. Вони можуть випускатися: одноразово або серіями, іменними або на пред'явника, строковими або до запитання. Строк обігу сертифіката встановлюється від дати його видачі до дати,

коли власник сертифіката отримує право вимоги депозиту за сертифікатом.

Бланки сертифікатів повинні містити такі реквізити: назву “ощадний (депозитний) сертифікат”; порядковий номер сертифіката та його серію; дату внесення депозиту; розмір депозиту; зобов’язання банку повернути суму внесену на депозит; дату вимоги вкладником суми за сертифікатом; відсоткову ставку за користування депозитом; умови сплати відсоткової ставки – у разі вимоги вкладника про повернення вкладу до обумовленого строку; назву та адресу банку емітента, а для іменного сертифіката – назву (ім’я) вкладника; місце для підпису особи, яка уповноважена банком підписувати зобов’язання, та місце для печатки банку.

Видача і погашення сертифікатів здійснюється лише емітентом. До погашення приймаються тільки оригінали сертифікатів. У разі надання строку вимоги депозиту банк здійснює платіж за пред’явленням сертифіката на підставі заяви власника або його особи, уповноваженої на здійснення цієї операції.

Банк має передбачити можливість дострокового подання строкового сертифіката до сплати. У такому разі банк сплачує власникові сертифіката його суму та відсотки за зниженою відсотковою ставкою. Якщо термін отримання вкладу за строковим сертифікатом прострочено, то такий сертифікат вважається документом до запитання, за яким на банк покладається зобов’язання сплатити зазначену в ньому суму вкладу та відсотків на дату вимоги.

Депозитний рахунок – це рахунок, який банки відкривають юридичним або фізичним особам для розміщення вільних коштів на депозити з нарахуванням відсотків за депозити.

Депозитні рахунки відкриваються на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунка та установою банку на визначений у договорі строк. Кошти на депозитні рахунки перераховуються з поточного рахунка

господарських суб'єктів і після закінчення строку зберігання повертаються на цей же поточний рахунок.

У разі укладення з банком договору ощадного вкладу “до запитання” за бажанням клієнта на цьому рахунку можуть здійснюватися безготівкові розрахунки. Після закінчення строку зберігання коштів, кошти з вкладного рахунка повертаються вкладникові, перераховуються на його розрахунковий рахунок або договір вважається продовженим на умовах вкладу “до запитання”. Для КБ вклади “до запитання” є нестабільними. Відсоткова ставка закладами до запитання завжди менше ставки за строковими депозитами.

Строкові вклади вносяться на більш довгий строк. Відповідно вкладник отримує й більш високий відсоток, ніж закладами до запитання. У зв'язку із стабільністю строкових вкладів банк має можливість розпоряджатися коштами вкладника тривалий час і відповідно збільшувати обсяги своїх кредитних операцій. КБ можуть застосовувати так звані гібридні депозитні рахунки, які об'єднують властивості внесків до запитання і строкових внесків. Такі рахунки умовно складаються з двох частин: прибутково-витратної (до запитання) та строково-накопичувальної (строкової).

Залучення вільних валютних коштів на рахунки в установи банків є надзвичайно актуальним і важливим для активізації інвестиційних процесів у національній економіці України. Банки можуть відкривати анонімні валютні депозитні рахунки.

3.3. Нарахування відсотків за депозитами

Відсоток – засіб стимулювання залучення депозитів у банк. Розмір відсоткової ставки за депозитами визначається двома основними чинниками:

- 1) сумою вкладу;

2) строком розміщення коштів.

У розрахунках відсотків за депозитними операціями передбачається використання двох фінансових механізмів:

- розрахунки на основі простих (номінальних) відсотків;

- розрахунки на основі складних (фактичних) відсотків.

У залежності від способу нарахування відсотки поділяються на прості і складні. При використанні простих відсотків сума відсотків на протязі всього терміну боргу визначається виходячи з первісної суми боргу незалежно від кількості періодів нарахування і їхньої тривалості. Сума відсотків при цьому визначається по формулі.

$$I = nI_r = n i P \quad (3.3.1)$$

Сума боргу з нарахованими відсотками визначається вираженням

$$S = P + I = P(1 + n i) \quad (3.3.2.)$$

Ця формула може також бути представлена у виді

$$S = Pk_n \quad (3.3.3.)$$

Де k_n – множник (коефіцієнт) нарошення.

Термін збереження внеску (в днях)

$$n = \frac{t}{K} \quad (3.3.4)$$

де t - термін збереження внеску в днях;

K - розрахункова кількість днів у році.

При зміні суми на рахунку загальна сума відсотків за весь строк збереження внеску буде дорівнювати сумі відсотків нарахованих для кожного періоду нарахування, у якому сума на рахунку була постійна. При цьому в практиці банків для нарахування відсотків використовується також методика розрахунку з обчисленням так званих процентних

чисел, обумовлених вираженням.

$$\text{Відсоткове число} = \frac{\text{Сума} \cdot \text{Тривалість у днях}}{100}$$

Для визначення суми нарахованих відсотків усі процентні числа складаються і

їхня сума поділяється на постійний дільник, дорівнює величині

$$\text{Постійний дільник} = \frac{\text{Кількість днів у році}}{\text{Річна ставка відсотків}}$$

Дана методика являє собою не що інше, як послідовне застосування на кожному інтервалі сталості суми на рахунку формули для простих відсотків.

Дійсно, поєднуючи приведені вище вираження, одержуємо для одного періоду нарахування:

$$\begin{aligned} \text{Відсотки} &= \frac{\text{Число}}{\text{Пост.дільник}} = \frac{\text{Сума} \cdot \text{Трив.у днях} \cdot \text{Відс.ставка}}{100 \cdot \text{Кількість днів в році}} = \\ &= \frac{\text{Тривалість в днях}}{\text{Кількість днів в році}} \cdot \text{Відсоткова ставка} \cdot \text{Сума} / 100 \end{aligned}$$

Якщо ставки відсотків змінюються на протязі терміну збереження внеску, суму нарахованих відсотків можна визначити застосовуючи послідовно формулу (3.3.1.)

Припустимо, що на послідовних інтервалах часу n_1 і n_2 використовуються прості ставки відсотків i_1 і i_2 . По формулі (3.3.1) сума відсотків, нарахованих за 1-й інтервал, буде дорівнювати

$$I_1 = n_1 i_1 P$$

Сума відсотків, нарахованих за 2-й інтервал

нарахування буде дорівнювати

$$I_2 = n_2 i_2 P$$

Загальна сума відсотків за два інтервали нарахування буде дорівнювати

$$I = I_1 + I_2 = n_1 i_1 P + n_2 i_2 P = P (n_1 i_1 + n_2 i_2)$$

Нарощена сума за два інтервали нарахування складе

$$S = P + I = P(1 + n_1 i_1 + n_2 i_2)$$

При N інтервалах нарахування, на кожному з яких буде застосовуватися своя

ставка відсотків, сума відсотків складе

$$I = P \sum_{t=1}^{t=N} n_t i_t \quad (3.3.5.)$$

Сума внеску з відсотками (наращена сума) буде в цьому випадку дорівнювати

$$S = P(1 + \sum_{t=1}^{t=N} n_t i_t) \quad (3.3.6.)$$

З формули (3.3.2) можна при інших заданих умовах визначити термін внеску в роках

$$n = \frac{S - P}{P_i} \quad (3.3.7.)$$

чи в днях.

$$t = \frac{S - P}{P_i} K \quad (3.3.8.)$$

З формули (3.3.2.) можна також визначити ставку простих відсотків при інших заданих умовах:

$$i = \frac{S - P}{Pn} = \frac{S - P}{Pt} K \quad (3.3.9.)$$

Використовуючи формулу для наращеної суми (3.3.2.),

можна вирішити зворотну задачу - визначити суму внеску при заданих значеннях суми внеску з нарахованими відсотками, терміну внеску і ставки відсотків:

$$P = \frac{S}{1 + ni} = \frac{S}{1 + \frac{t}{K}} \quad (3.3.10)$$

Розглянуту операцію називають дисконтуванням по простій ставці відсотків. Термін "дисконтування" у широкому змісті означає значення вартісної величини P на деякий момент часу за умови, що в майбутньому воно буде дорівнювати заданому значенню S . Подібні розрахунки називають так само приведенням вартісного показника до заданого моменту часу, а значення P визначене дисконтуванням S , називають сучасним, чи приведеним значенням вартісної величини. Дисконтування дозволяє враховувати у фінансово-економічних розрахунках фактор часу.

Вираження (3.3.10.) можна також записати у виді:

$$P = S k_d$$

де $k_d = (1 + ni)^{-1} = (1 + \frac{t}{K}i)^{-1}$ - коефіцієнт дисконтування

Як видно, коефіцієнт дисконтування є зворотною величиною множника, (коефіцієнта) нарощення.

При нарахуванні складних відсотків сума відсотків, нарахованих після першого періоду нарахування, що є частиною загального терміну збереження внеску, не виплачується, а приєднується до суми внеску. За другий період нарахування відсотки будуть нараховуватися виходячи з первісної суми внеску, збільшеної на суму відсотків, нарахованих після першого періоду нарахування, і так далі за кожен наступний період нарахування. Таким чином, база для нарахування складних відсотків на відміну від використання простих відсотків буде збільшуватися з кожним періодом нарахування, що є частиною загального

терміну збереження внеску.

Якщо відсотки за період нарахування нараховуються по постійній складній ставці i_n і всі періоди нарахування мають однакову тривалість, сума внеску з відсотками наприкінці першого періоду по формулі (3.3.2.) буде дорівнювати

$$S_1 = P (1 + i_n)$$

Сума внеску з відсотками наприкінці другого періоду складе

$$S_2 = S_1 (1 + i_n) = P (1 + i_n)^2$$

Якщо на протязі терміну збереження внеску буде N однакових періодів нарахування, сума внеску з відсотками наприкінці терміну складе

$$S = P (1 + i_n)^N \quad (3.4.1)$$

Сума нарахованих відсотків буде дорівнювати

$$I = S - P = P [(1 + i_n)^N - 1] \quad (3.4.2)$$

Якщо термін збереження внеску в роках n не є цілим числом, множник нарощення можна визначити двома способами. При першому способі використовують формулу з відповідним не цілим показником ступеня.

При другому способі множник нарощення визначається вираженням:

$$K = (1 + i)^{n_1} (1 + n_2 i) \quad (3.4.3.)$$

де n_1 - ціле число років на протязі терміну внеску;

n_2 - дробова частина року, що залишилася.

З погляду сутності нарахування відсотків другий спосіб є точним, а перший – наближеним, що дає меншу величину множника нарощення і, отже, меншу суму нарахованих відсотків.

Сума внеску з відсотками (нарощена сума) при терміні n років у цих випадках буде дорівнювати

$$S = P (1 + i_n)^N = P (1 + j/m)^N \quad (3.4.4.)$$

де i_n - ставка за період нарахування; j - нормальна річна ставка відсотків;

m - кількість періодів нарахування в році;

N - кількість періодів нарахування на протязі терміну збереження внеску

($N = n m$);

n - термін внеску в роках.

Сума нарахованих відсотків складе

$$I = S - P = P [(1 + i_n)^N - 1] = P [(1 + j/m)^N - 1] \quad (3.4.5.)$$

Використовуючи формули для наросної суми при нарахуванні складних відсотків один чи кілька разів у році, можна одержати вираження для терміну збереження внеску при заданих інших умовах. При використанні складної річної ставки відсотків термін збереження в літах буде дорівнювати

$$n = \frac{\log \frac{S}{P}}{\log(1 + i)} \quad (3.4.6.)$$

З формул для наросної суми можна також визначити ставку складних відсотків при інших заданих умовах:

$$i = \sqrt[n]{\frac{S}{P}} - 1 \quad (3.4.7.)$$

З формул для наросної суми можна також визначити значення первісної суми внеску, чи, інакше кажучи, здійснити дисконтування майбутньої суми внеску з відсотками S по складній ставці відсотків. При використанні річної ставки складних відсотків і терміну збереження

внеску n років значення дисконтування майбутньої суми внеску з відсотками буде дорівнювати

$$P = \frac{S}{(1+i)^n} = Sk_D \quad (3.4.8.)$$

де $k_D = \frac{1}{(1+i)^n}$ - коефіцієнт дисконтування

(приведення).

При нарахуванні складних відсотків кілька разів у році дисконтована сума буде дорівнювати

$$P = \frac{S}{(1+j/m)^N} \quad (3.4.9.)$$

Процес нарощування депозиту за рахунок відсотків за депозитом називається капіталізацією відсотків. Наступне нарахування здійснюється на суму депозиту з урахуванням відсотків. Нарахування відсотків починається з наступного дня після надходження грошової суми на депозитний рахунок клієнта і проводиться шляхом множення денного залишку на рахунку на денну відсоткову ставку.

Отже, банк може використовувати один з двох методів нарахування відсотків:

- 1) Метод рівних частин. У разі використання цього методу при нарахуванні відсотків за депозитом за кожний період нарахування застосовується проста відсоткова ставка. При цьому не враховуються нараховані раніше відсотки.
- 2) Актуарний метод. Відсотки за цим методом розраховуються з використанням складної відсоткової ставки, тобто з урахуванням нарахованих раніше відсотків. У своїй діяльності банк може використовувати лише один з цих методів нарахування відсотків.

У момент внесення коштів на депозитний рахунок

депозит враховується на всю суму його номіналу. Відмінності обліку номіналу депозиту визначаються одним з методів: за період і на період.

У банківській практиці відсотки сплачуються депоненту по закінченні певного періоду, тобто за період. У цьому випадку номінальна сума депозиту і сума, що перераховується на депозитний рахунок, збігаються. У разі сплат відсотків на період банк сплачує депоненту відсотки в момент внесення коштів на депозит, тобто авансом. Цей метод застосовується при обліку дисконтних ощадних (депозитних) сертифікатів. Величина дисконту є сумою відсотків. Сума цього дисконту амортизується протягом терміну дії депозитного договору. Амортизація відсотків – процес віднесення сум сплачених авансом відсотків за депозитами на витрати (доходи) на систематизованій основі. Протягом строку дії депозитної угоди сума авансованих відсотків має бути повністю з амортизована.

Національний банк повинен регулювати рівень відсоткової ставки за депозитами. Йдеться насамперед про обмеження банківської конкуренції в сфері депозитних відсоткових ставок.

Достатньо високий розмір депозитного відсотка дисциплінує КБ, вимагає від нього ефективного використання цього виду залучених ресурсів, адже банк, отримавши кошти у тимчасове користування, повинен не тільки повернути їх, але й виплатити відсоток.

3.4. Порядок відкриття кореспондентських рахунків

Кореспондентські відносини – договірні відносини між кредитними установами (банками-кореспондентами), метою яких є здійснення платежів і розрахунків за дорученнями один одного, на підставі кореспондентських угод з відображенням їх на кореспондентських рахунках.

Кореспондентські відносини можуть бути:

безпосередньо між комерційними банками; між комерційними банками та Національним банком України.

При прямих кореспондентських відносинах між банками відкрито кореспондентський рахунок – це рахунок, на якому відображені розрахунки, здійснені однією установою за дорученням іншої установи банку на підставі укладених кореспондентських угод.

Кореспондентський рахунок, що відкритий комерційному банку в установі Національного банку України, призначений для проведення розрахунків одного банку з іншими банками на території України. Він відображає рух коштів (списання та зарахування) за дорученнями банків на підставі укладених кореспондентських угод.

Одночасно з відкриттям кореспондентського рахунку комерційному банку – учаснику розрахунків у регіональній розрахунковій палаті відкривається технічний кореспондентський рахунок, через який безпосередньо забезпечується здійснення міжбанківських розрахунків.

На технічному кореспондентському рахунку на початок «операційного банківського дня» внутрішньо системно відображається сума залишку коштів відповідного кореспондентського рахунку комерційного банку за попередній операційний день, а також інформація про перерахування та зарахування коштів у режимі реального часу.

Наприкінці дня результати розрахунків відображаються на кореспондентському рахунку банку у регіональному управлінні Національного банку України.

Учасникам розрахунків надається інформація про стан кореспондентського рахунку на початок кожного банківського дня, а також про стан технічного кореспондентського рахунку протягом дня з періодичністю, що визначається діючою технологією системи електронних платежів.

Комерційний банк виконує перерахування коштів за зобов'язаннями клієнтів та власними зобов'язаннями в межах фактичної їх наявності на рахунках клієнтів і на

кореспондентському рахунку банку на початок операційного дня.

Комерційний банк у випадку, коли має можливість володіти протягом операційного дня інформацією про надходження коштів, може здійснювати платежі з урахуванням цих надходжень.

Порядок здійснення розрахунків з кореспондентського рахунку комерційного банку в межах коштів на цьому рахунку поширюється і на субкореспондентські рахунки філій усіх комерційних банків.

Для відкриття кореспондентського рахунку КБ подає регіональному управлінню НБУ такі документи: копію банківської ліцензії; встановленого зразка заяву на відкриття рахунку; один з примірників належним чином оформленого Статуту із зазначенням реєстраційного номера, завіреного підписом НБУ та відбитком печатки; 2 примірники картки із зразками підписів та відбитком печатки, завірену нотаріально.

Для відкриття субкоррахунку установа КБ подає регіональному управлінню НБУ такі документи: заяву на відкриття рахунку; копію Положення про філію, затверджену належним чином; картку зі зразками підписів і відбитком печатки, завірену нотаріально.

Коррахунок відкривається на підставі укладеного договору та відповідного напису на заяві керівника регіонального управління НБУ. Регіональне управління НБУ у триденний термін повідомляє про відкриття рахунку податкову інспекцію, на території якої розташований КБ чи філія.

При зміні юридичної адреси власник коррахунку зобов'язаний письмово повідомити у тижневий термін регіональне управління НБУ, де відкрито рахунок.

НБУ здійснює контроль за дотриманням комерційними банками (установами) банківського законодавства та власних нормативних актів, що регламентують порядок здійснення міжбанківських розрахунків.

У разі виявлення порушень НБУ застосовує санкції

згідно зі статтею 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

У випадку переоформлення коррахунку (субрахунку) у зв'язку з реорганізацією (злиття, приєднання, поділ і т.д.) подаються такі ж документи, як і при відкритті рахунку.

У разі закриття рахунку на ім'я ліквідаційної комісії подається рішення про ліквідацію банку, завірена нотаріально картка із зразками підписів уповноважених членів ліквідаційної комісії та з відбитком печатки банку, що ліквідується.

Кореспондентський рахунок КБ закривається: за рішенням НБУ про ліквідацію КБ; за рішенням арбітражного суду про ліквідацію КБ чи визнання його банкрутом; за рішенням Загальних зборів акціонерів (засновників) банку про ліквідацію чи реорганізацію.

Усі операції, виконані протягом операційного дня комерційним банком (установою), мають бути відображені в той же день на його кореспондентському рахунку (субрахунку) як у балансі самого банку, так і у балансі регіонального управління НБУ, де цей рахунок відкрито.

Контрольні питання до розділу 3

1. Які операції називаються депозитними?
2. Які види строкових депозитів ви знаєте?
3. Чим відрізняються строкові депозити від депозитів до запитання?
4. Чим вигідні строкові депозити банкові, клієнтові?
5. Дайте визначення процентним витратам?
6. Яким підприємствам відкривають поточні рахунки?
7. Кому відкривають поточні бюджетні рахунки?
8. В яких випадках проводиться безспірне стягнення коштів з рахунку клієнтів?
9. Який рахунок називається кореспондентським? Де він може бути відкритий?

10. Чим відрізняється коррахунок, відкритий у територіальному управлінні НБУ, від технічного коррахунку в розрахунковій палаті?

11. У чому полягає контрольна функція НБУ за станом коррахунків інших банків?

12. Який кореспондентський рахунок називається лоро, ностро?

13. Коли є необхідність відкриття банками клієнтам картрахунків?

14. Яка класифікація депозитів фізичних осіб?

15. Які важелі заохочення використовують банки при залученні коштів фізичних осіб?

16. Які суми можна зараховувати (списувати) із поточних рахунків фізичних осіб?

17. Яка структура ринку міжбанківських кредитів?

18. Як здійснюється міжбанківське кредитування за кореспондентськими рахунками Лоро і Ностро?

РОЗДІЛ 4

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАПОЗИЧЕННЯ КОШТІВ

4.1. Кредитні відносини між комерційними банками

Надання кредитів комерційними банками на міжбанківському ринку регламентується Законом України “Про банки і банківську діяльність”, Цивільним кодексом України, нормативними актами Національного банку України, статутами комерційних банків та кредитними договорами.

Одним із джерел поповнення ресурсів комерційного банку є міжбанківський кредит. Кредитними ресурсами торгують фінансово стійкі комерційні банки, в яких завжди є надлишок ресурсів. Ці банки для одержання прибутку прагнуть розмістити вільні ресурси в інших банках. Крім фінансової вигоди, банки-кредитори одержують можливість установалення ділових партнерських стосунків.

Кредитні відносини між комерційними банками визначаються на договірних засадах, шляхом укладання кредитних договорів, які мають передбачати права та зобов'язання сторін з належним оформленням справ за міжбанківськими кредитами.

Спірні питання за міжбанківськими кредитами вирішуються в порядку, встановленому чинним законодавством України, або за взаємною згодою комерційних банків через третейський суд.

Комерційні банки як економічно самостійні і незалежні від виконавчих та розпорядчих органів державної влади у своїх рішеннях, пов'язаних із оперативною діяльністю, мають право самостійно встановлювати рівень відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами залежно від попиту та пропозиції на міжбанківському ринку та рівня облікової ставки.

Загальний розмір отримання комерційними банками міжбанківських кредитів обмежується двократним розміром власних коштів банку. Забороняється їх надання та отримання банківськими установами (філіями, управліннями, відділеннями

тощо), які не є юридичними особами, крім випадків, коли це здійснюється за дорученням юридичної особи.

Національний банк України, враховуючи фінансовий стан комерційного банку, має право встановлювати інші обмеження загальної суми залучення та надання комерційними банками міжбанківських кредитів.

Терміни міжбанківських кредитів можуть бути різними – від одного дня до трьох–шести місяців. Процентна ставка за міжбанківськими кредитами, як правило, нижча ніж за кредитами, наданими господарникам, і пов'язана з обліковою ставкою НБУ. Рівень процентної ставки за міжбанківський кредит банки мають право встановлювати самостійно, залежно від попиту та пропозиції на міжбанківське кредитування, рівня облікової ставки Національного банку.

Банки-позичальники залучають міжбанківський кредит для розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами, а також у зв'язку з необхідністю регулювання банківської ліквідності. В Україні, у зв'язку з упровадженням електронних розрахунків, міжбанківське кредитування здійснюється шляхом прямих контактів між банком-кредитором і банком-позичальником. Кредитування здійснюється на договірних умовах на чітко визначений термін. Досить активно використовуються міжбанківські кредити терміном на один день, мета яких полягає у підтримці поточної ліквідності банку.

У договорі на міжбанківське кредитування, крім терміну, обумовлюється сума кредиту, рівень процентної ставки, порядок погашення. Звичайно при порушенні терміну погашення міжбанківського кредиту банк-кредитор передбачає своє право на безспірне списання боргу. Якщо банк, що позичив кредитні ресурси, не може їх повернути в установленний термін, то він купує гроші в іншому банку.

При укладанні договору на міжбанківський кредит банк-позичальник повинен повідомити банку-кредитору значення своїх економічних нормативів (платоспроможності, ліквідності).

Купувати і продавати кредитні ресурси можуть не тільки

комерційні банки, а й їх відділення та філії. Проте це право реалізується тільки в системі одного банку, що має філійну мережу.

На ринку міжбанківських кредитів використовується кілька способів розміщення чи залучення грошових ресурсів іншими банками:

- безготівкові міжбанківські кредити, що здійснюються через коррахунки, відкриті в НБУ;
- використання кореспондентських рахунків, що відкриваються банками один в одного, для кредитування;
- використання векселів і ощадних сертифікатів.

Міжбанківський кредит банки можуть одержати:

- самостійно, шляхом укладення угод;
- через фінансових посередників.

У разі, якщо банки самі домовляються про міжбанківський кредит, їх відносини оформляються спеціальним договором. Основна маса міжбанківських договорів укладається в строковій формі - угоди *тод* (розрахунки сьогодні), угоди *том* (розрахунки завтра), угоди *spot* (розрахунки протягом 48 годин), угоди *форвард* (розрахунки більше ніж за 48 годин).

Надання кредиту і його погашення здійснюється безготівкове через кореспондентські рахунки банків, що відкриті в установі Національного банку.

4.2. Методи отримання кредитів комерційними банками від НБУ

Крім зазначених вище способів надання міжбанківських кредитів, банки одержують кредити від НБУ: через аукціони; ломбардний кредит; через операції зворотного репо рис. 4.1.

Кредитні аукціони – одна з форм продажу кредитних ресурсів НБУ комерційним банкам та іншим кредитним установам.

Умовою допуску до кредитного аукціону є дотримання комерційним банком таких вимог:

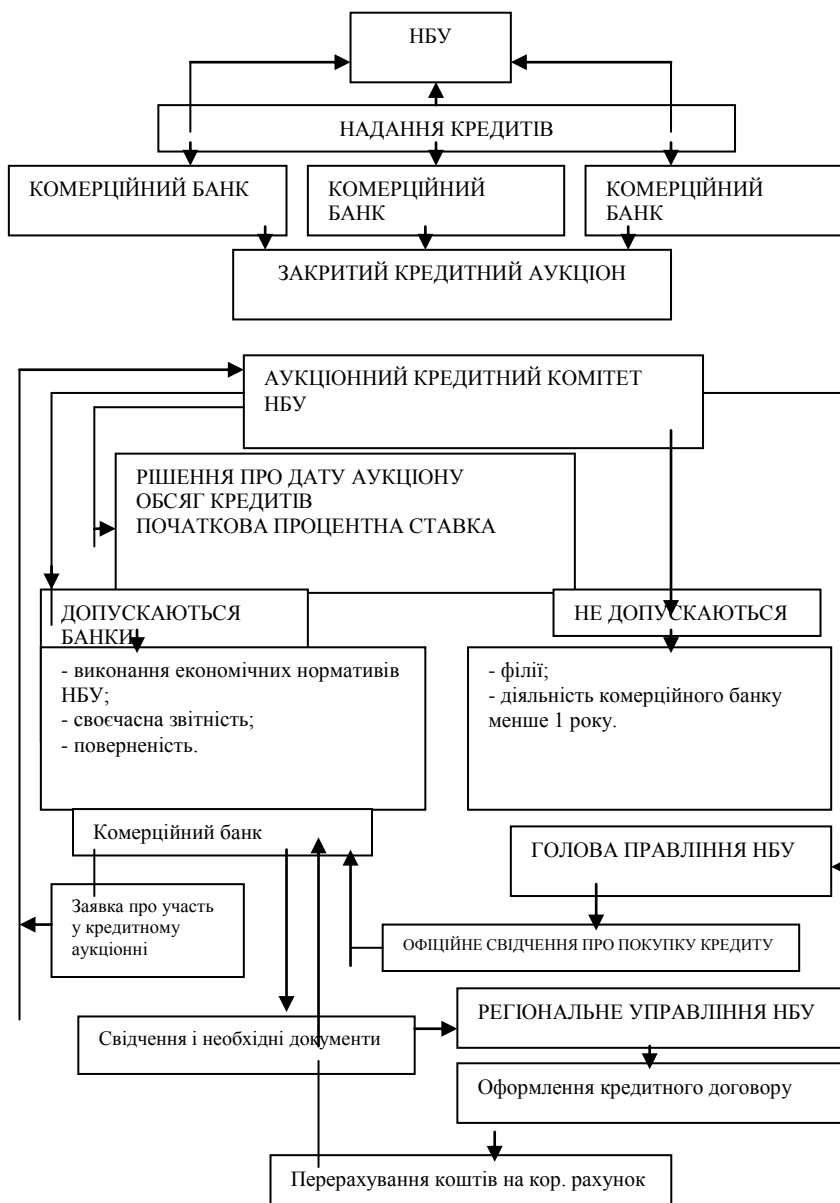

Рис. 4.1. Одержання кредитів через “закритий кредитний аукціон”

- один банк не може одержати більше 50% запропонованого обсягу кредитів на аукціоні;

- сума заборгованості по кредитах НБУ з урахуванням поданої заявки на купівлю кредитів на даному кредитному аукціоні не повинна перевищувати п'ятикратного розміру власного капіталу банку, розрахованого на основі останнього балансу.

Повідомлення про проведення аукціону надсилається комерційним банкам не пізніше ніж за 10 робочих днів до дня його проведення. У повідомленні вказується: - день, умови проведення аукціону, цільовий напрямок, термін, початкова процентна ставка, мінімальна сума кредиту для одного банку.

На кредитному аукціоні процентна ставка може, як підвищуватись так і знижуватись.

Придбані на аукціоні кредити не підлягають пролонгації. Між позичальником і кредитором укладається договір про забезпечення повернення отриманих кредитів.

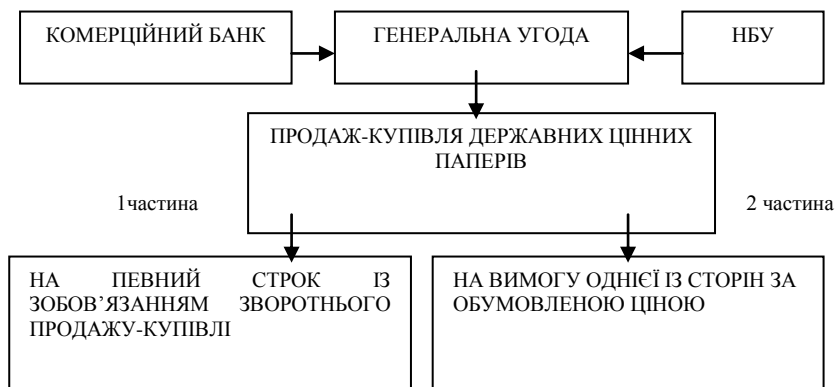
НБУ застосовує механізм рефінансування комерційних банків через операції РЕПО та ломбардне кредитування під заставу облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та стабілізаційних кредитів.

Основною формою рефінансування комерційних банків є ломбардне кредитування та операції РЕПО. Їх частка в загальних кредитах НБУ комерційним банкам становить більш як 76%, у тому числі на операції РЕПО припадає понад 54%, а на ломбардне кредитування – понад 21%. На інші механізми рефінансування (кредити під заставу ОВДП та стабілізаційні) припадає близько 24%.

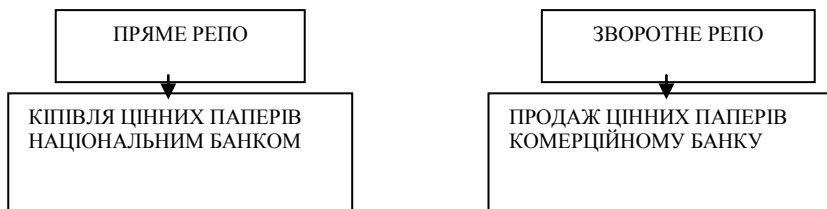
Ломбардний кредит надається на строк до 30 днів у межах лімітів, установлених на квартал НБУ для своїх регіональних управлінь.

Операції РЕПО – це операції з цінними паперами, які складаються з двох частин. Для їх здійснення укладається єдина генеральна угода між учасниками ринку (НБУ і комерційними банками) про продаж-купівлю державних

цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу-купівлі у визначений термін або на вимогу однієї зі сторін за заздалегідь обумовленою ціною.

Використання НБУ державних цінних паперів для операцій РЕПО здійснюється через «пряме РЕПО» – купівлю у комерційного банку державних цінних паперів та «зворотне РЕПО» – обов'язковий продаж державних цінних паперів.

У ситуації, коли в межах визначених основних монетарних параметрів існує потреба підвищення ліквідності комерційних банків, НБУ здійснює операції «прямого РЕПО» і на підставі генеральної угоди купує у комерційного банку державні цінні папери на відповідний період з обов'язковою умовою зворотного їх викупу цим комерційним банком у встановлений строк. У разі накопичення надлишкової ліквідності в банківській системі, зростання грошової маси значно вищими темпами, ніж передбачалося, НБУ може продати комерційним банкам через механізм «зворотного

РЕПО» державні цінні папери, які є в його портфелі, на певний період, за умови викупу їх у комерційного банку в установленний строк.

Національний банк може здійснювати операції РЕПО купівлі-продажу державних цінних паперів як через безпосередню домовленість із комерційними банками, так і проведенням тендера заявок комерційних банків на участь в операціях РЕПО. У разі проведення тендера Національний банк через свої регіональні управління не пізніш як за тиждень надсилає повідомлення про проведення такого тендера з зазначенням терміну операцій РЕПО та умов його проведення.

Контрольні питання до розділу 4

1. Джерела поповнення ресурсів комерційного банку.
2. Як визначаються кредитні відносини між комерційними банками?
3. Як визначається загальний розмір отримання комерційними банками міжбанківських кредитів?
4. Як визначаються терміни міжбанківських кредитів?
5. У яких випадках банки-позичальники залучають міжбанківський кредит?
6. На яких умовах здійснюється міжбанківське кредитування?
7. Як міжбанківський кредит банки можуть одержати?
9. Які цінні папери на ринку міжбанківських кредитів можуть використовуватись?
10. Як комерційні банки одержують кредити від НБУ?
11. Що являє собою ломбардний кредит?
12. В яких випадках застосовують операції РЕПО?

РОЗДІЛ 5

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ

5.1. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень

Платіжні доручення – це письмове розпорядження платника банкові, що його обслуговує, про списання з його рахунку зазначеної суми на рахунок одержувача коштів.

Доручення застосовуються в розрахунках за платежами товарного і нетоварного характеру.

Розрахунки дорученнями можуть здійснюватись:

- за фактично відвантажену продукцію (виконані роботи, надані послуги);
- у порядку попередньої оплати;
- для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств.

Платіжне доручення оформляється платником за формою, наведеною в додатку 3, згідно з вимогами щодо заповнення реквізитів розрахункових документів, та подається до банку, що обслуговує його, не менше ніж у двох примірниках.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення. Банк платника не приймає платіжного доручення, якщо дата валютування визначена пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про

надходження на його адресу коштів та дату їх валютування.

Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний зарахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування.

Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк отримувача зараховує кошти на його рахунок на початок першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування.

Операцію з перерахування коштів з відповідного рахунку на рахунок отримувача банк отримувача оформляє меморіальним ордером, у реквізиті "Призначення платежу" якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту "Призначення платежу" цього електронного розрахункового документа.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів.

Банк отримувача, одержавши цю вказівку, цього самого операційного дня перераховує кошти з відповідного рахунку на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок отримувача, та повідомляє отримувача про відкликання коштів платником.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, якщо його сума не перевищує суму, що є на рахунку платника. Якщо немає/недостатньо коштів на рахунку платника, то банк приймає від нього платіжні доручення, якщо порядок їх приймання та виконання передбачено договором між банком та платником (дод.3).

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами.

Фізичні особи використовують платіжні доручення в

разі перерахування коштів зі своїх поточних та вкладних/депозитних рахунків згідно з режимом використання цих рахунків, що встановлений нормативно-правовими актами Національного банку з питань порядку відкриття та використання рахунків, без будь-яких підтвердних документів.

Банк приймає від платника платіжне доручення на перерахування заробітної плати на рахунки працівників підприємств, що відкриті в банках, або грошовий чек на отримання заробітної плати лише за умови одночасного подання платником у строк, установлений законодавством України, платіжних доручень на перерахування платежів, утриманих із заробітної плати працівників та нарахованих на фонд оплати праці податків до бюджету і зборів/страхових внесків до державних цільових фондів, або документального підтвердження їх сплати раніше.

Також, банк приймає від платника платіжне доручення на перерахування доходу або грошовий чек на виплату доходу, на який відповідно до законодавства України нараховуються страхові внески до Пенсійного фонду України, лише за умови одночасного подання платником у строк, установлений законодавством України, платіжних доручень на перерахування страхових внесків або документального підтвердження їх сплати раніше.

Платник, який перебуває на казначейському обслуговуванні, подає до банку, у якому відкрито рахунок для обліку коштів, що перераховуються Державним казначейством України для здійснення цільових виплат готівкою, лише грошовий чек на отримання заробітної плати. Порядок подання платіжного доручення на перерахування платежів, утриманих із заробітної плати працівників і нарахованих на фонд оплати праці податків до бюджету і зборів/страхових внесків до державних цільових фондів, регулюється нормативно-правовими актами Державного казначейства України з питань обслуговування державного

бюджету за видатками.

Якщо фізична особа не має рахунку в банку, то розрахунки з нею платник може здійснювати, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою.

Якщо банк не здійснив виплату готівкою тих коштів, що переказані отримувачу (фізичній особі) на відповідний рахунок, у наслідок його неявки протягом 30 робочих днів з дня надходження цих коштів до банку або зазначеної платником дати валютування, то банк отримувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути їх платнику (ініціатору).

Документообіг при розрахунках платіжними дорученнями, які гарантовані банком (рис. 5.1).

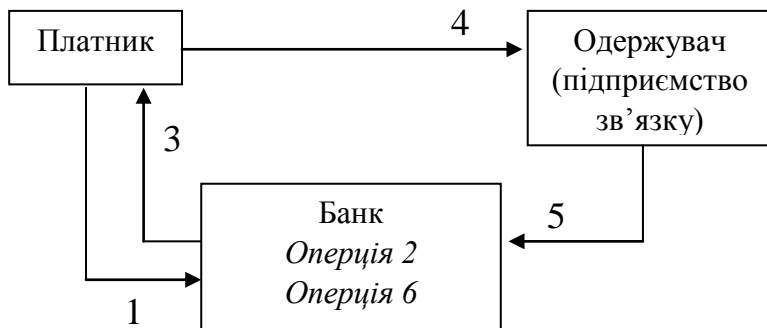

Рис. 5.1. Розрахунки платіжними дорученнями

1. Платник, який бажає виконати розрахунки гарантованим дорученням, подає в установу банку, що його обслуговує, платіжне доручення в трьох примірниках. Перші два примірники доручення мають бути завірені службовими особами підприємства, які мають право підпису, та скріплені відбитком печатки.

2. Після перевірки правильності оформлення доручення його сума списується установою банку з рахунку платника і депонується на рахунок «Гарантовані платіжні

доручення». На перших двох примірниках прийнятого до виконання доручення проставляється дата депонування, а нижче вміщуються підписи двох працівників установи банку, уповноважених виконувати депонування.

3. Перший примірник доручення скріплюється відбитком гербової печатки установи банку і видається платнику під розписку на другому примірнику доручення (в тексті доручення має бути зразок підпису довіреної особи платника).

4. Гарантоване платіжне доручення передається представником платника разом з поштовими переказами (або іншими документами) підприємству зв'язку.

5. Підприємство зв'язку прийняті ним гарантовані доручення здає в установу банку, що його обслуговує, при реєстрі платіжних доручень.

Якщо платник та підприємство зв'язку обслуговуються в різних установах банку, то банк, який обслуговує підприємство зв'язку, надсилає банку платника дебетове повідомлення. Банк платника, отримавши дебетове повідомлення і реєстр із гарантованими дорученнями, списує кошти з рахунку і перераховує їх для зарахування на рахунок підприємства зв'язку за переказними операціями.

Сума невикористаного гарантованого доручення відновлюється на рахунку платника. Для цього перший примірник доручення подається установі банку, в якому задепоновані кошти платника на рахунок.

Платіжні вимоги-доручення можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків.

Платіжна вимога-доручення – це комбінований документ, який складається з двох частин: верхня – вимога постачальника (одержувача коштів) до покупця (платника) сплатити вартість поставленої продукції, наданих послуг; нижня частина – доручення платника своєму банку про перерахування зі свого рахунку суми одержувачу.

Верхня частина вимоги-доручення оформляється

отримувачем коштів за формою (дод. 4). Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах.

У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину і подає до банку, що його обслуговує.

Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення.

Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку. Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем. Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

5.2. Розрахунки із застосуванням чеків

Розрахункові чеки використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги).

Чеки використовуються лише для безготівкових перерахунків з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою. Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека. Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог, (додатки 5 і 6). Чеки

брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів (дод. 7).

Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій (дод. 6), виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чекових книжок. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку "Розрахунки чеками" відповідних балансових рахунків (аналітичний рахунок "Розрахунки чеками") у банку-емітенті.

Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок "Розрахунки чеками" (фізична особа може подавати заяву про перерахування коштів за формою, наведеною в додатку 8, або вносити суму готівкою).

Чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця.

Один або кілька чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою.

Строк дії чекової книжки - один рік, чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, - три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються.

Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними

постачальниками. Оформлення та отримання чекової книжки (чека) здійснюється відповідно до додатків 9,10.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг).

Забороняється передавання чека/чекової книжки його/її власником будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписання незаповнених бланків чека і проставлення на них відбитка печатки юридичними особами. За бажанням фізичної особи чек може виписуватися на ім'я іншої особи, яка стає його власником.

Видача чеків на пред'явника не проводиться. Власник чека повертає до банку-емітента невикористаний чек для зарахування суми на свій рахунок або обміну його на готівку. Повертаючи чекову книжку з невикористаними чеками, її власник одночасно подає до банку-емітента платіжне доручення на перерахування коштів, що заброньовані на аналітичному рахунку "Розрахунки чеками", на свій поточний рахунок.

Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги). Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту. Чек підписує службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком чеків, що видаються фізичними особами).

Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє:

- відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на

самому чеку;

- строк дії;

- достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;

- наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця.

Після зазначеної перевірки чекодержатель відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штемпель і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки (дод. 11).

У разі здійснення фізичною особою розрахунку за одноразовим чеком працівник підприємства торгівлі або сфери послуг ставить на зворотному боці цього чека свій штамп і календарний штемпель, підписує його та робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

Чекодержатель здає в банк чеки разом з трьома примірниками реєстру розрахункових чеків (дод. 12) - якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках - якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках.

Реєстри розрахункових чеків (далі - реєстр чеків) складаються в розрізі банків-емітентів згідно з вимогами щодо заповнення реквізитів, що викладені в дод. 8.

Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів чеків і реєстру чеків банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з відповідного рахунку чекодавця та зараховує їх на рахунок чекодержателя.

У разі здійснення клієнтами різних банків розрахунків чеками банк чекодержателя приймає чеки з реєстром чеків і разом з другим та третім примірниками цього реєстру інкасує їх до банку-емітента. У цьому разі кошти на рахунок чекодержателя зараховуються банком, що його обслуговує,

лише після отримання їх від банку-емітента.

Банк-емітент може відмовитися від оплати чека, якщо:

- чек або реєстр чеків заповнено з порушенням вимог або є виправлення, замість підпису стоїть факсиміле;

- чек виписаний чекодавцем на суму, більшу, ніж заброньована на аналітичному рахунку "Розрахунки чеками".

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання.

Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення разом з відповідною чековою книжкою.

У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення строку дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець подає чекову книжку до банку разом з платіжним дорученням для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти.

Якщо після повного використання чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцю може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Строк дії нової чекової книжки встановлюється з дня її видачі. Чекодавець подає до банку-емітента заяву про отримання нової чекової книжки разом з використаною чековою книжкою та корінцями використаних чеків.

5.3. Розрахунки акредитивами

Акредитив - (латин, *accre-ditivus* - довірчий) - розрахунковий чи грошовий документ, який засвідчує право фізичної чи юридичної особи отримати у банківській установі зазначену в ньому суму. Використовується у разі безготівкових розрахунків між підприємствами, організаціями та фізичними особами; у міжнародних

розрахунках за комерційними контрактами та різними фінансовими операціями. Грошові кредитиви можуть бути іменними (на конкретну юридичну чи фізичну особу), або на пред'явника. Вони дають змогу одержати зазначену в акредитиві суму повністю або частинами протягом визначеного акредитивом часу на умовах, передбачених акредитивною заявою платника.

Акредитиви використовуються тільки в іногородніх розрахунках за матеріальні цінності і послуги. Особливість цієї форми розрахунків полягає в тому, що рух грошових коштів випереджає рух матеріальних цінностей.

Строк дії акредитива встановлюється у договорі між постачальником і покупцем у межах 15 днів з дня відкриття, не враховуючи термін проходження документів спецзв'язком між банками. У зв'язку зі змінами умов поставки і відвантаження продукції строк може бути подовжений на 10 днів.

Умови та порядок проведення акредитивної форми розрахунків передбачаються у договорі між юридичною особою, на користь якої виставлено акредитив (бенефіціаром), і платником, який звернувся в банк, що його обслуговує, для відкриття акредитива (заявником акредитива).

Акредитивна форма розрахунків - форма безготівкових розрахунків між постачальником і покупцями за фактично відпущений товар (послугу, виконану роботу). При акредитивній формі розрахунків за дорученням покупця або замовника відкривається рахунок у банку за місцем перебування постачальника, що дає можливість після виконання договірних зобов'язань відразу ж отримати належну суму за товари (послуги) на умовах, зазначених в акредитивному дорученні. У ньому зазначаються строк дії акредитива для розрахунку з певним (окремим) постачальником і сума акредитива для розрахунку тільки за вказані товари (послуги, роботу).

Банк-емітент може відкривати документарні акредитиви (рис. 5.1).

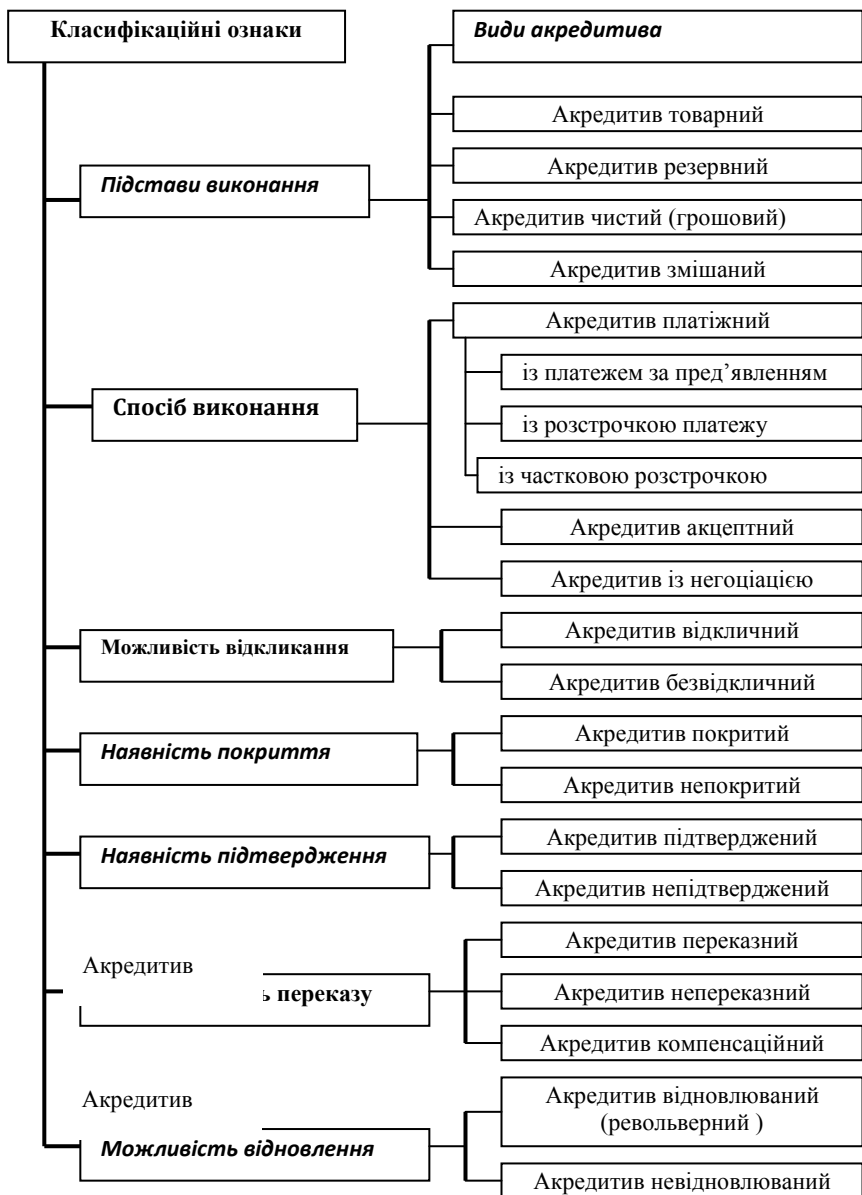

Рис. 5.1. Класифікація документарних акредитивів

Найпоширенішим є акредитив, що має товарний характер.

Він набув популярності завдяки виконанню трьох основних функцій цього фінансового інструменту – розрахункової, забезпечувальної і кредитної.

До поширених фінансових інструментів у зовнішньоекономічних операціях належить також резервний акредитив. Резервний акредитив є універсальним інструментом забезпечення платежу. За економічним змістом він подібний до банківських гарантій і поручительств. Проте останні надаються на підставі національного законодавства, резервні ж акредитиви – на основі Уніфікованих правил. Резервний акредитив використовують в наступних ситуаціях:

- коли обсягу обігових коштів покупцям цілком достатньо для своєчасної оплати товарів, однак постачальник наполягає на використанні безпечнішої ніж переказ, форми розрахунків.

У такому випадку сторони можуть домовитись про платежі за зовнішньоекономічним договором на умовах комерційного кредиту за допомогою векселів, виписаних на продавця, або шляхом переказу на умовах кредиту за відкритим рахунком;

- коли витрати імпортера на відкриття товарного акредитива виявляються невиправдано високими;

- коли потрібно підсилити гарантованість платежу. Як забезпечення виставляється акредитив, що покриває одне чи два відвантаження. Якщо покупець вчасно розраховується за зовнішньоекономічним договором, резервний акредитив не використовується. Якщо ж він не з власної ініціативи не розрахується за певну партію товару, продавець може звернутися до банку з вимогою здійснити платіж чи оформити векселі за резервним акредитивом;

- коли є потреба в забезпеченні зобов'язань експортера за акредитивом, яке передбачає здійснення банком-емітентом авансового платежу, або в забезпечення зобов'язань щодо виплати неустойок і штрафів на користь імпортера;

- коли платіжними умовами зовнішньоторговельного договору не передбачено акредитивної форми розрахунків. У такій ситуації можна застосовувати резервний акредитив, що

узгоджується з його економічно-правовою природою.

Акредитив резервний – зобов’язання банку-емітента перед одержувачем - бенефіціаром здійснити платіж в межах вказаної суми у випадку невиконання імпортером своїх зобов’язань по основному контракту.

Одна з характерних особливостей резервного акредитива пов’язана із процедурою виконання. Для того, щоб банк здійснив розрахунок за резервним акредитивом, продавець, разом із копіями відвантажувальних документів, які відповідають умовам акредитиву, повинен подати заяву про те що заявник акредитиву не виконав своїх зобов’язань щодо платежу. При цьому банк проводить платіж.

Акредитив чистий – акредитив, який не вимагає надання документів і не пов’язаний із товарними поставками. Чисті акредитиви нині практично не застосовуються, через їх надмірну ризикованість.

Детальнішу характеристику цього виду акредитивів надано на рис. 5.2.

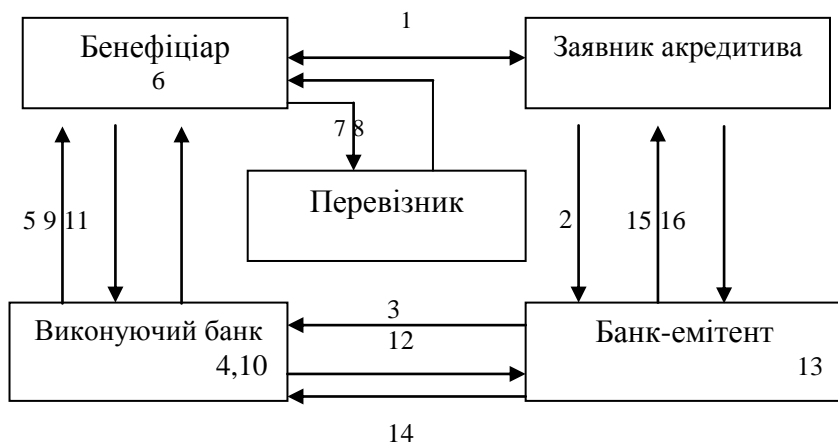

Рис. 5.2. Загальний порядок використання платіжного акредитива

1- підписання зовнішньоекономічного договору, що передбачає використання акредитива;

2- подання заявки на відкриття акредитива (дод. 14);

- 3- відкриття акредитива;
- 4- перевірка дійсності отриманого акредитива;
- 5- авізування бенефіціара про відкриття акредитива;
- 6- перевірка відповідності умов акредитива платіжним умовам договору;
- 7- відвантаження товару перевізнику;
- 8- одержання від перевізника транспортних документів;
- 9- подання в авізуючий банк документів, зазначених в акредитиві;
- 10- перевірка відповідності документів умовам акредитива;
- 11- переказ платежу за акредитивом за рахунок бенефіціара;
- 12- пересилання документів у банк-емітент;
- 13- перевірка відповідності документів умовам акредитива;
- 14- переказ відшкодування за акредитивом у авізуючий банк;
- 15- передача документів заявнику акредитива;
- 16- переказ банку-емітенту суми платежу за акредитивом і комісії за його відкриття.

Практика застосування акредитивної форми розрахунків свідчить, що найчастіше використовується акредитив із платежем за пред'явленням. Це пояснюється тим, що акредитиви з розстрочкою платежу та із частковою його розстрочкою втрачають для експортера забезпечувальну функцію, оскільки в разі їх застосування товаророзпорядчі документи видаються імпортеру ще до того, як він цілком розрахується за поставлені експортером товари.

Акцептний акредитив та акредитив з негоціацією тратт – специфічний фінансовий інструмент – векселя. При застосуванні акцептного акредитива включається в конструкцію акредитива як платіжного інструмента переказні векселі двох видів: а) векселів, векселедавцем і векселедержателем яких є одна особа – експортер; б) векселів, векселедавцем яких є експортер, а векселедержателем указується кредитор експортера, згодний прийняти в погашення заборгованості експортера векселі,

акцептовані банком-емітентом акредитива. При цьому акцептантом стає банк-емітент акредитива. Порядок використання акцептного акредитива відображено на рис.5.3.

Негоціація – вартісне визначення тратт (переказних векселів) або документів банком, уповноваженим вести переговори по документарних акредитивам.

Серед основних вимог партнерів за зовнішньоекономічним договором, які задовольняються акцептним акредитивом і акредитивом з негоціацією тратт, такі:

- надавати відстрочку платежу імпортеру за зовнішньоекономічним контрактом і чітко визначити (датою погашення векселя) термін відстрочки. Зобов'язання банку-емітента за акцептним акредитивом залежать від того, чи є такий акредитив підтвердженим. Якщо акцептний акредитив не підтверджений, бенефіціар виставляє трати на банк-емітент; якщо ж підтверджений – на підтверджуючий банк. При цьому зобов'язання банку-емітента перед бенефіціаром за підтвердженим акцептним акредитивом мають солідарний характер;

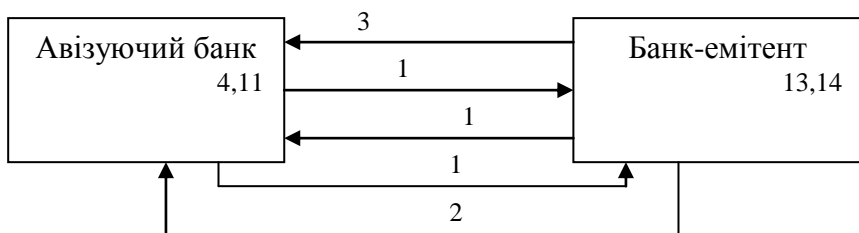

Рис. 5.3. Порядок використання акцептного акредитива

1 – підписання зовнішньоекономічного договору, що передбачає використання акредитива;

2 – подання заявки на відкриття акредитива (дод. 14);

3 – відкриття акредитива;

4 – перевірка дійсності отриманого акредитива;

5 – авізування бенефіціара про відкриття акредитива;

6 – перевірка відповідності умов акредитива платіжним

умовам зовнішньоекономічного договору;

7 – відвантаження товару перевізнику;

8 – одержання від перевізника транспортних документів;

9 – оформлення тратт із визначенням банку-емітента як трасата;

10 – подання в авізуючий банк тратт і інших документів, зазначених в акредитиві;

11 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;

12 – пересилання у банк-емітент документів, отриманих від бенефіціара;

13 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;

14 – акцепт тратт, виставлених бенефіціаром;

15 – пересилання акцептованої тратти в авізуючий банк;

16 – передача акцептованої тратти бенефіціару;

17 – передача документів завнику акредитива;

18 – передача тратти на інкасо для пред'явлення до платежу;

19 – пред'явлення тратти до платежу;

20 – платіж за пред'явленою тратою;

21 – переказ бенефіціару коштів, отриманих від банку-емітента;

22 – переказ банку-емітенту суми платежу за акредитивом і комісії за його відкриття.

- посилювати безумовність зобов'язань банку за акредитивом шляхом трансформації умовних акредитивних зобов'язань у безумовне вексельне зобов'язання;

- надавати зобов'язанням банку за акредитивом оборотності, оскільки вексель, на відмінну від акредитива, є оборотним фінансовим інструментом і може вільно передаватися третім особам;

- дозволяти експортеру достроково (до настання строку платежу за акредитивом) одержувати кошти за поставлені товари, врахувавши векселі в банку.

Кожний акредитив повинен чітко вказувати чи є він відкликаним, або невідкликаним. При відсутності такої вказівки вважається, що акредитив відкликаний. Особливість відкликаного акредитиву полягає у тому, що він може бути змінений або анульований банком-емітентом (за вказівкою покупця) без попередньої згоди з постачальником. При цьому виконуючий банк повинен оплатити документи, які виставлені постачальником або прийняті його банком, до отримання останнім повідомлення про зміни або анульовані акредитива. Відкликаний акредитив фактично не утворює ніякого платіжного зобов'язання банку чи низки прав банку-емітента, а отже – не виконує забезпечувальної та кредитної функцій, його застосовують дуже рідко

Невідкликаний акредитив не може бути зміненим або анульованим без згоди постачальника, на якого він відкритий. Акредитив невідкликаний - гарантоване, стабільне, фінансове забезпечене зобов'язання банку-емітента повсякчас проводити платежі чи купувати перевідні векселі, виставлені (пред'явлені) бенефіціаром (одержувачем коштів) при наданні банкові відповідних документів. Акредитив невідкликаний відкривається на певний строк, протягом якого він є дійсним і не може бути погашеним.

Невідкликаний акредитив можна вважати одним з прийнятним з-поміж акредитивних форм розрахунків, які не передбачають можливість їх відкликання.

Акредитив покритий - акредитив, за яким банк переводить власні кошти платника, що містяться на його рахунку, або наданий йому кредит у розпорядження банку-постачальника. Покритим вважається акредитив, при якому платник попередньо депонує кошти для розрахунків з постачальником. У цьому видку банк платника (банк-емітент) списує кошти з розрахункового рахунка платника і переводить їх в банк постачальника (виконуючий банк) на окремий балансовий рахунок. У банку проводка по рахункам не змінюється. В банківській практиці не рекомендовано виставляти акредитив

частково за рахунок власних засобів платника і частково за рахунок суди банку, тобто по конкретному акредитиву може бути використано тільки одне джерело платежу. Загальний порядок використання покритого акредитива на рис.5.4.

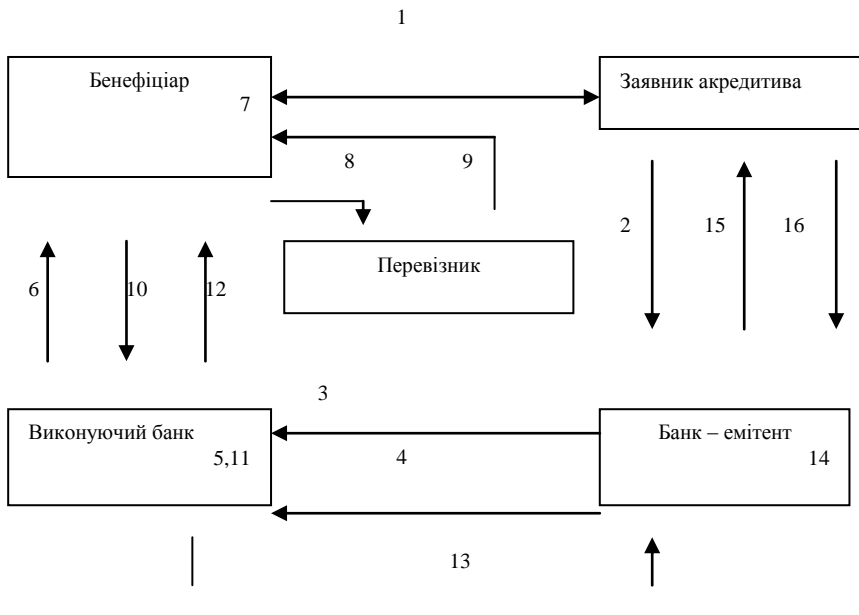

Рис. 5.4. Загальний порядок використання покритого акредитива

- 1- підписання зовнішньоекономічного договору, що передбачає використання акредитива;
- 2- подання заявки на відкриття акредитива;
- 3- відкриття акредитива;
- 4- переказ покриття за акредитивом;
- 5- перевірка дійсності отриманого акредитива;
- 6- авізування бенефіціара про відкриття акредитива
- 7- перевірка відповідності умов акредитива платіжним умовам зовнішньоекономічного договору;
- 8- відвантаження товару перевізнику;
- 9- одержання від перевізника транспортних документів;

10- подання у виконуючий банк документів, зазначених в акредитиві;

11- перевірка відповідності документів умовам аккредитива;

12- переказ платежу за аккредитивом на рахунок бенефіціара;

13- пересилання в банк-емітент документів, отриманих від бенефіціара;

14- перевірка відповідності документів умовам аккредитива;

15- передача документів заявнику аккредитива;

16- перевірка банку- емітенту суми платежу за аккредитивом і комісії за його відкриття.

Застосування акредитивної форми розрахунків дає підстави виділити три основних способи надання покриття:

а) відкриття банком-емітентом депозиту у виконуючому банку;

б) кредитування на суму аккредитива кореспондентського рахунку виконуючого банку в банку - емітенті чи іншому банку;

в) надання виконуючому банку права списувати суму аккредитива з відкритого в ньому кореспондентського рахунку банку-емітента.

Зазначені акредитиви застосовуються у процесі зовнішньоторговельного обороту. Ступінь їх застосовності зумовлений загальною торговою та інвестиційною ситуацією в країнах розташування зовнішньоторговельних партнерів.

Акредитив непокритий - акредитив, оплату за яким у разі тимчасової відсутності у платника коштів гарантує банк-емітент шляхом надання банківського кредиту. Непокритий акредитив, по якому платежі гарантує банк. У цьому випадку платник звертається у свій банк за клопотанням виставити для нього гарантований акредитив. Банк-емітент задовольняє, як правило платоспроможних клієнтів при умові встановлення між ним і банком, виконуючим акредитив, кореспондентських відношень. При відкритті гарантованого акредитива банк-емітент надає

виконуючому банку право списувати платежі по акредитиву на користь постачальника – отримувача коштів зі свого кореспондентського рахунка. Непокриті акредитиви - це акредитиви, які виставлені без депонування коштів.

При отриманні заяви на виставлення такого акредитива банк покупця суму непокритого акредитива оприбутковує на позабалансовому рахунку «Гарантії і поручительства, видані банком». Якщо такий акредитив виставлений в банку постачальника, то банк покупця дає дозвіл банку постачальника, де відкритий коррахунок банку покупця, освоєючи акредитив, відповідні суми списувати зі свого коррахунку.

Зарахування грошей постачальнику при непокритому (гарантованому) акредитиві здійснюється банком постачальника після перевірки отриманого реєстру та інших документів, що підтверджують відвантаження товару, та після списання коштів з коррахунку банку покупця. При цьому два примірники реєстру і доданих до нього документів по виконаному акредитиву банк постачальника направляє спецзв'язком банку покупця, де перший примірник слугує підставою для списання грошей з покупця, а другий разом з оплаченими з акредитива документами передається покупцю.

Після перевірки дотримання умов акредитива банк покупця повертає банку постачальника витрати, пов'язані з виконанням акредитива. Ці витрати відшкодовуються на умовах, передбачених міжбанківським договором.

Якщо банк покупця не може списати кошти з рахунку покупця, за умови, що виконання акредитива здійснювалось за рахунок кредиту, банк до вирішення питання згідно з договором відносить заборгованість на рахунок «Суми нестягнені по банківських гарантіях, наданих підприємствам і організаціям». Одночасно на суму виплачених постачальнику коштів проводиться списання з рахунку «Гарантії і поручительства, видані банком».

При виставленні непокритого акредитива в банку покупця списання коштів на суму відвантажених товарів проводиться з

рахунку покупця, а у разі відсутності на ньому грошей операції здійснюються в порядку, викладеному для непокритого акредитива, виставленого в банку постачальника.

Платежі з акредитива проводяться в межах строку його дії повною сумою акредитива або частинами. Видача з акредитива готівки не допускається. Акредитив може закриватися достроково за згодою постачальника і покупця, якщо акредитив безвідзивний, або однією стороною, якщо він відзивний.

Також у міжнародних розрахунках використовують акредитиви залежно від наявності підтвердження. Якщо за непідтвердженим акредитивом відповідальність за платіж несе лише банк-емітент, то за підтвердженим – і банк-емітент, і виконуючий банк рис. 5.5).

Підтверджений акредитив має майже абсолютний ступінь надійності. За ним бенефіціар, окрім зобов'язань банку, що відкрив акредитив, має юридично рівноцінне і самостійне зобов'язання підтверджуючого банку здійснювати платіж. Зобов'язання підтверджуючого банку за акредитивом зберігається навіть у разі банкрутства банку-емітента. У більшості випадків акредитив підтверджується банком у країні бенефіціара.

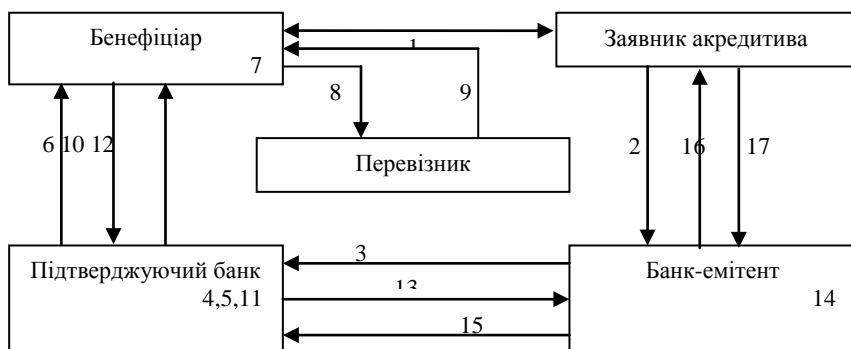

Рис. 5.5. Порядок використання підтвердженого акредитива

1 – підписання зовнішньоекономічного договору, що передбачає використання акредитива;

2 – подання заявки на відкриття акредитива (дод. 14);

- 3 – відкриття акредитива;
- 4 – перевірка дійсності отриманого акредитива;
- 5 – підтвердження акредитива (автоматично, за відсутності відмови від підтвердження);
- 6 – авізування бенефіціара про відкриття акредитива;
- 7 – перевірка відповідності умов акредитива платіжним умовам договору;
- 8 – відвантаження товару перевізнику;
- 9 – одержання від перевізника транспортних документів;
- 10 – подання у виконуючий банк документів, зазначених у акредитиві;
- 11 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;
- 12 – переказ платежу за акредитивом на рахунок бенефіціара;
- 13 – пересилання в банк-емітент документів, отриманих від бенефіціара;
- 14 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;
- 15 – переказ відшкодування за акредитивом;
- 16 – передача документів заявнику акредитива;
- 17 – переказ банку-емітенту суми платежу за акредитивом і комісії за його відкриття.

Застосування переказного акредитива (його загальний порядок відображено на рисунку 5.6).

Поновлювальні акредитиви, використовуються імпортерами, які регулярно купують товари в одного й того ж постачальника або одержують придбані товари партіями через визначені проміжки часу (рис.5.7). Виставлення поновлювального акредитива звільняє від подання в банк заявки на відкриття акредитива у зв'язку з кожним відвантаженням товару.

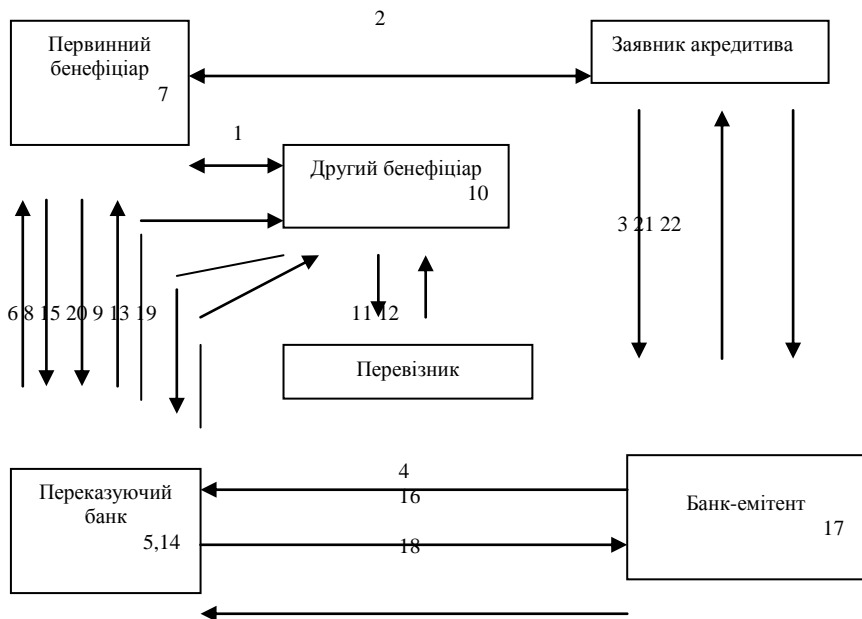

Рис. 5.6. Загальний порядок використання переказного акредитива

1 – підписання договору, що передбачає використання акредитива;

2 – підписання зовнішньоекономічного договору, що передбачає використання акредитива;

3 – подання заявки на відкриття акредитива (дод. 14);

4 – відкриття акредитива;

5 – перевірка дійсності отриманого акредитива;

6 – авізування бенефіціара про відкриття акредитива;

7 – перевірка відповідності умов акредитива платіжним умовам договору;

8 – подання в переказуючий банк заявки на переказ акредитива;

9 – переказ акредитива;

10 – перевірка відповідності умов акредитива платіжним умовам договору;

- 11 – відвантаження товару перевізнику;
- 12 – одержання від перевізника транспортних документів;
- 13 – представлення у виконуючий банк документів, зазначених в акредитиві;
- 14 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;
- 15 – заміна первинним бенефіціаром рахунків/тратт другого бенефіціара власним;
- 16 – пересилання документів у банк-емітент;
- 17 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;
- 18 – переказ відшкодування за акредитивом;
- 19 – переказ платежу за акредитивом на рахунок другого бенефіціара;
- 20 – переказ різниці між сумами акредитива і переказу на рахунок первинного бенефіціара;
- 21 – передача документів заявнику акредитива;
- 22 – переказ банку-емітенту суми платежу за акредитивом і комісії за його відкриття.

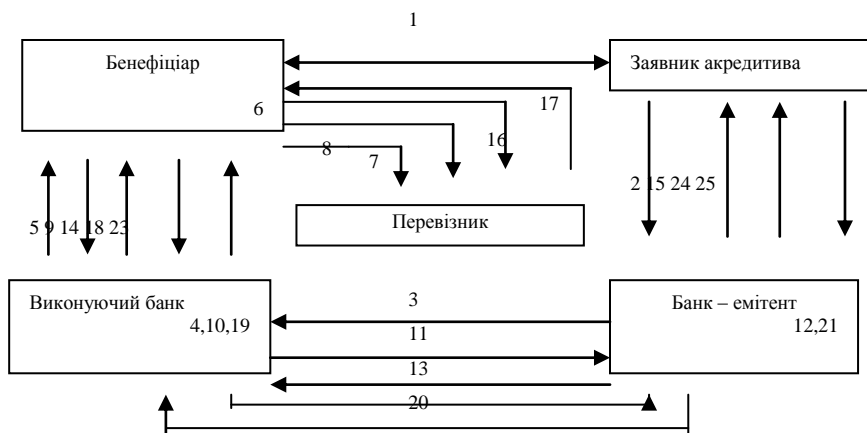

Рис. 5.7. Загальний порядок використання поновлювального акредитива

1 – підписання договору, що передбачає використання

акредитива;

2 – подання заявки на відкриття акредитива;

3 – відкриття акредитива;

4 – перевірка дійсності отриманого акредитива;

5 – авізування бенефіціара про відкриття акредитива;

6 – перевірка відповідності умов акредитива платіжним умовам договору;

7 – відвантаження першої партії товару перевізнику;

8 – одержання від перевізника транспортних документів;

9 – подання в авізуючий банк документів, зазначених в акредитиві, на першу партію;

10 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;

11 – пересилання документів у банк-емітент;

12 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;

13 – переказ платежу за акредитивом у авізуючий банк;

14 – переказ платежу за акредитивом на рахунок бенефіціара;

15 – передача документів заявнику акредитива;

16 – відвантаження другої партії товару перевізнику;

17 – одержання від перевізника транспортних документів;

18 – подання в авізуючий банк документів, зазначених в акредитиві, на другу партію товару;

19 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;

20 – пересилання у банк-емітент документів, отриманих від бенефіціара;

21 – перевірка відповідності документів умовам акредитива;

22 – переказ платежу за акредитивом у авізуючий банк;

23 – переказ платежу за акредитивом на рахунок бенефіціара;

24 – передача документів заявнику акредитива;

25 – переказ банку-емітенту суми платежу за акредитивом

і комісії за його відкриття.

Поновлювальні акредитиви доцільно застосовувати в таких ситуаціях :

- коли між імпортером і експортером склалися довгострокові торгівельні відносини;
- якщо фінансовий стан імпортера стійкий;
- якщо схеми постачань і розрахунків сталі.

Використання поновлювального акредитива дає змогу:

- експортеру — уникати ризику того, що після використання акредитива, виставленого в рахунок оплати першої партії відвантажених експортером товарів, банк- емітент відмовиться від відкриття акредитива для оплати наступних поставок;

- імпортеру зменшити витрати на обслуговування акредитивів, оскільки поновлювальний акредитив відкривається лише раз, тож імпортер не має потреби повторно звертатися в банк.

За валютою платежу акредитиви поділяються на такі, що сплачуються:

- у національній валюті бенефіціара (експортера);
- у національній валюті імпортера;
- у третій валюті.

Якщо за акредитивом платіж передбачено у іншій валюті, ніж валюта, в якій відкрито акредитив, у його умовах повинен чітко зазначатися курс перерахунку з валюти акредитива у валюту платежу, який необхідно використовувати при здійсненні виплат з акредитива.

За характером платежу у зв'язку з можливістю (або неможливістю) здійснювати часткові поставки продукції акредитиви бувають подільні та неподільні.

Подільним акредитивом передбачається виплата експортеріві відповідно до контракту певної суми після кожної часткової поставки. Неподільним акредитивом передбачається, що вся сума, яка належить експортеру, буде сплачена після завершення поставок або після останньої часткової поставки.

Такий акредитив використовується, зазвичай, при постачанні окремими партіями обладнання, технологічно тісно пов'язаного, тобто коли непоставка однієї або кількох партій робить неможливим використання обладнання, яке надійшло раніше. Неподільний акредитив, таким чином, захищає інтереси імпортера.

Одним із видів імпортних акредитивів є транзитні акредитиви. Вони можуть авізуватися, підтверджуватися та виконуватися уповноваженими банками за дорученням іноземних банків-кореспондентів, які відкривають ці акредитиви в інших країнах. Як правило, транзитні акредитиви авізуються за рахунок іноземного банку-емітенту.

Акредитив з червоною умовою. Бенефіціарові може бути потрібне фінансування для завершення виробництва товару чи продажу виробів, виконуючи конкретне замовлення. Досягти цієї мети допомагає акредитив з червоною умовою. Назва ця виникла зі звичаю робити записи у цьому акредитиві червоним чорнилом, аби відрізнити його від інших.

За дорученням імпортера банк-емітент уповноважує авізуючий чи підтверджуючий банк надати бенефіціарові грошовий аванс проти письмового зобов'язання бенефіціара надати документи, що підтверджують факт відвантаження відповідно до умов акредитива. Акредитив з червоною умовою дає експортереві можливість одержати аванс у розмірі частини суми кредиту.

Потім, після одержання акредитива, банк-платник чи негоціуючий банк утримує суму авансу та процент із свого платежу бенефіціарові. Якщо бенефіціар відмовиться відправити товар чи виконати умови акредитиву, банк-платник чи негоціуючий банк простежить, щоб банк-емітент одержав компенсацію за всю суму авансу, а також відсотки. Потім банк-емітент стягує цю суму з рахунка імпортера. Перш ніж погоджуватися за проханням експортера про використання акредитива з червоною умовою, імпортер повинен порадитися зі своїм банком, щоб бути переконаним, що він усвідомлює увесь

ступінь ризику.

Револьверний акредитив. Між акредитивом на постачання товарів у кілька етапів та автоматично відновлюваним акредитивом існують суттєві відмінності та спільні ознаки. Відмінності зумовлюють значний ризик для сторін-учасниць. Наприклад, якщо передбачено акредитив з постачанням товарів у кілька етапів, то пропуск бенефіціаром одного з етапів, унеможлиблює постачання решти товару.

Заявник та бенефіціар можуть так оформити акредитив, щоб він передбачав постачання товару на постійній основі протягом тривалого періоду часу. Таку можливість дає автоматично відновлюваний акредитив, який містить вказівки, що дозволяють бенефіціарові одержувати гроші протягом певного часового періоду.

Авізований акредитив – це акредитив, за яким банк-емітент звертається з дорученням до іншого банку (авізуючого), щоб сповістити бенефіціара про відкриття акредитиву без будь-якого зобов'язання як із боку авізуючого банку, так і з боку банку-емітента.

Контрольні питання до розділу 5

1. В яких випадках застосовуються розрахунки платіжними дорученнями ?
2. Який порядок оформлення платіжних доручень при попередній оплаті у комерційних банках ?
3. У чому полягає особливість розрахунків платіжними вимогами-дорученнями ?
4. Який порядок оформлення гарантованих платіжних доручень у комерційних банках ?
5. В яких випадках доцільно використовувати в розрахунках акредитиви ?
6. Розгляньте порядок використання поновлювального акредитива та покритого акредитива.
7. Надайте класифікацію документарних акредитивів.
8. Порядок надання чекових книжок юридичним та

фізичним особам у комерційних банках.

РОЗДІЛ 6

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ГОТІВКОЮ

6.1. Вимоги до організації готівкових розрахунків

Банки виконують касові операції з обслуговування клієнтів на основі єдиних правил, установлених Національним банком України. Ці правила визначають порядок прийняття та видачі грошей, їх перерахування, упакування, зберігання та обліку.

Підприємства (підприємці), які відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, пріоритетно в безготівковій формі, а також у готівковій формі (з дотриманням чинних обмежень) у порядку, установленному законодавством України.

Підприємства (підприємці) також можуть здійснювати розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу, як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків. Зазначені розрахунки проводяться шляхом переказу готівки для сплати відповідних платежів.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України. Платежі понад зазначену граничну суму проводяться виключно в безготівковій формі. Кількість підприємств (підприємців), з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується.

Зазначені обмеження не поширюються на:

- а) розрахунки підприємств (підприємців) з фізичними

особами, бюджетами та державними цільовими фондами;
б) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
в) розрахунки підприємств (підприємців) за спожиту ними електроенергію;

г) використання коштів, виданих на відрядження;
д) розрахунки підприємств (підприємців) між собою під час закупівлі сільськогосподарської продукції. Перелік товарів, що належать до цієї продукції, визначений Законом України "Про державну підтримку сільського господарства України"

У разі здійснення підприємствами готівкових розрахунків з іншими підприємствами (підприємцями) понад установлену граничну суму кошти в розмірі перевищення встановленої суми, розрахунково додаються до фактичних залишків готівки в касі на кінець дня платника готівки одноразово в день здійснення цієї операції, з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси.

Уся готівка, що надходить до кас, має своєчасно (у день одержання готівкових коштів) та в повній сумі оприбутковуватися.

Виходячи з потреби прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, установлюються ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки). Банкам і підприємцям ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки) не встановлюються.

Підприємства можуть тримати в позаробочий час у своїх касах готівкову виручку (готівку) в межах, що не перевищують установлений ліміт каси. Готівкова виручка (готівка), що перевищує встановлений ліміт каси, обов'язково здається до банків для її зарахування на банківські рахунки.

Здавання готівкової виручки (готівки) здійснюється самостійно або через відповідні служби, яким згідно із законодавством України надано право на перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів.

Готівкова виручка (готівка) підприємств (підприємців), у тому числі готівка, одержана з банку, використовуються ними для забезпечення потреб, що виникають у процесі їх функціонування, а також для проведення розрахунків з бюджетами та державними цільовими фондами за податками і зборами (обов'язковими платежами).

Підприємства не повинні накопичувати готівкову виручку (готівку) у своїх касах понад установлений ліміт каси для здійснення потрібних витрат до настання строків цих виплат.

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, уключаючи день одержання готівки в банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених відокремлених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, уключаючи день одержання готівки в банку.

6.2. Порядок оформлення касових операцій

Касові операції оформляються касовими ордерами, видатковими відомостями, розрахунковими документами, документами за операціями із застосуванням платіжних карток, іншими касовими документами.

Для прийому, зберігання і видачі грошей та цінностей кожна установа банку має касовий відділ (операційну касу) (рис.6.1).

Видача готівки з кас проводиться за видатковими касовими ордерами або видатковими відомостями. До видаткових ордерів можуть додаватися заява на видачу готівки, розрахунки тощо.

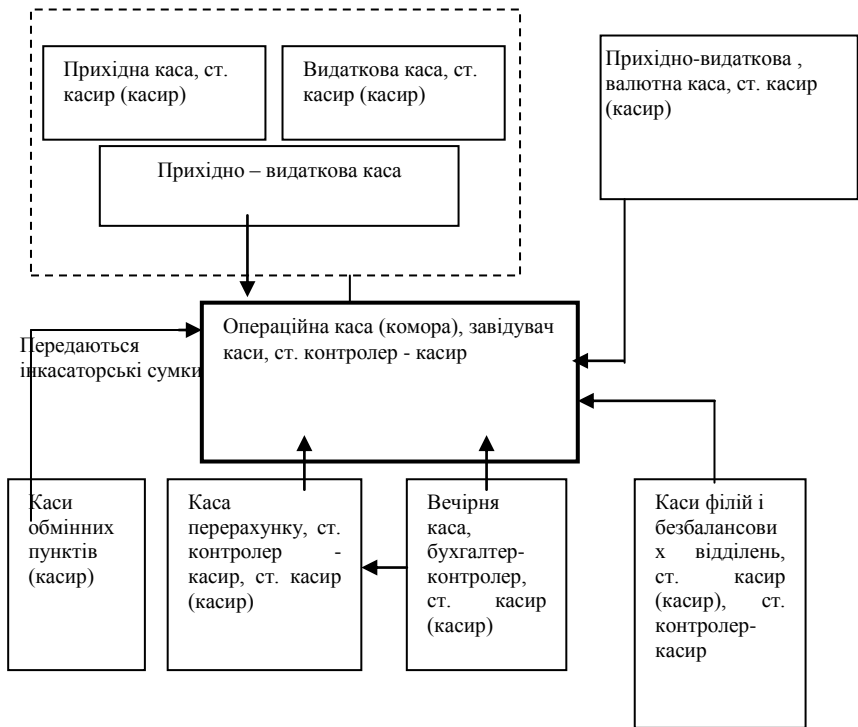

Рис. 6.1. Організаційна структура касового відділу банку

Видачу готівки касир проводить тільки особі, зазначеній у видатковому касовому ордері або видатковій відомості. Приймання одержаної з банку готівки в касу та видача готівки з каси для здавання її до банку оформляються відповідними касовими ордерами (прибутковим або видатковим) з відображенням такої касової операції в касовій книзі.

Документом, що свідчить про здавання виручки до банку, є відповідна квитанція до прибуткового документа банку на внесення готівки. Документом, що свідчить про здавання виручки до банку через інкасаторів, є копія супровідної відомості до сумки з готівковою виручкою (готівкою), засвідчена підписом та відбитком печатки

інкасатора-збирача.

Виплати, пов'язані з оплатою праці, проводяться касиром підприємства або за видатковими касовими ордерами на кожного одержувача чи за видатковими відомостями.

У централізованих бухгалтеріях, що обслуговують бюджетні установи, на загальну суму готівки, виданої для виплат, пов'язаних з оплатою праці, складається один видатковий касовий ордер, дата і номер якого проставляються на кожній видатковій відомості.

Одноразові видачі готівки на виплати, пов'язані з оплатою праці, окремим особам проводяться, як правило, за видатковими касовими ордерами.

Після закінчення встановлених строків виплат, пов'язаних з оплатою праці за видатковими відомостями, касир зобов'язаний:

- у видатковій відомості проти прізвища осіб, яким не здійснено виплату, поставити відбиток штампа або зробити напис "Депоновано"; скласти реєстр депонованих сум;

- у кінці видаткової відомості зазначити фактично виплачену суму та недоодержану суму виплат, яка підлягає депонуванню, звірити ці суми із загальним підсумком за видатковою відомістю і засвідчити напис своїм підписом. Якщо готівкові кошти видавалися не касиром, а іншою особою, то на відомості додатково робиться напис "Готівку за відомістю видав (підпис)";

- здійснити відповідний запис у касовій книзі згідно з виписаним бухгалтерією видатковим касовим ордером на фактично видану суму за видатковою відомістю.

Бухгалтер робить перевірку записів, зроблених касирами у видаткових відомостях, та здійснює підрахунок виданих і депонованих за ними сум. Депоновані суми, що підлягають здаванню в банк, оформляються шляхом складання одного загального видаткового касового ордера.

У касових ордерах зазначається підстава для їх

складання і перелічуються додані до них документи. Видача касових ордерів і видаткових відомостей на руки особам, що вносять або одержують готівку, забороняється. Приймання і видача готівки за касовими ордерами може проводитися тільки в день їх складання.

Виправлення в касових ордерах та видаткових відомостях забороняються. У касових ордерах, які оформляються на загальну суму проведених підприємством касових операцій (видача готівки за видатковими відомостями, платіжними картками, здавання готівки до банку, отримання готівки з банку за чеком та оприбуткування її в касі тощо), реквізит "Одержав" або "Прийнято від" не заповнюється.

Касові ордери до передавання в касу реєструються бухгалтером у журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових документів. Видаткові касові ордери, що оформлені на підставі видаткових відомостей на виплати, пов'язані з оплатою праці, реєструються після здійснення цих виплат.

Реєстрація касових ордерів і видаткових відомостей може здійснюватися за допомогою комп'ютерних засобів, які забезпечують формування і роздрукування потрібних касових документів. Водночас у документі "Вкладний аркуш журналу реєстрації прибуткових і видаткових касових ордерів", який формується і роздруковується за відповідний день, забезпечується також формування даних для обліку руху коштів.

6.3. Порядок підкріплення операційних кас

Установи комерційних банків задовольняють потреби клієнтів у готівці насамперед за рахунок грошей, що надійшли в їхні каси від клієнтів, які здають готівку в банки. Проте готівки інколи надходить недостатньо для забезпечення поточних виплат, що спричиняється нерівномірністю надходжень і видач готівки по окремих банках та нерівномірністю розподілу клієнтури між банками.

Тому установи банків заздалегідь визначають свої потреби в підкріпленні операційної каси, виходячи з прогнозних розрахунків готівкових надходжень та виплат. За два-три дні до настання дати, коли можливі видатки готівки перевищать надходження, установа банку подає регіональній установі НБУ заявку на підкріплення каси (рис.6.2).

Рис. 6.2. Підкріплення операційної каси банку регіональним управлінням НБУ

Установи комерційних банків також повідомляють регіональні установи НБУ про продаж їм надлишків готівки зі своїх операційних кас. Ця інформація дає можливість установам НБУ своєчасно відрегулювати свої оборотні каси для задоволення заявок установ комерційних банків для підкріплення операційних кас (рис.6.3).

Підкріплення операційних кас банків здійснюється з оборотних кас регіональних установ НБУ за платіжними дорученнями, поданими їм установами банків. Указана в

дорученні сума готівки списується з коррахунку установи комерційного банку і видається їй в той самий день. Доставку одержаної готівки установи банків здійснюють власними засобами або через інкасаторів НБУ.

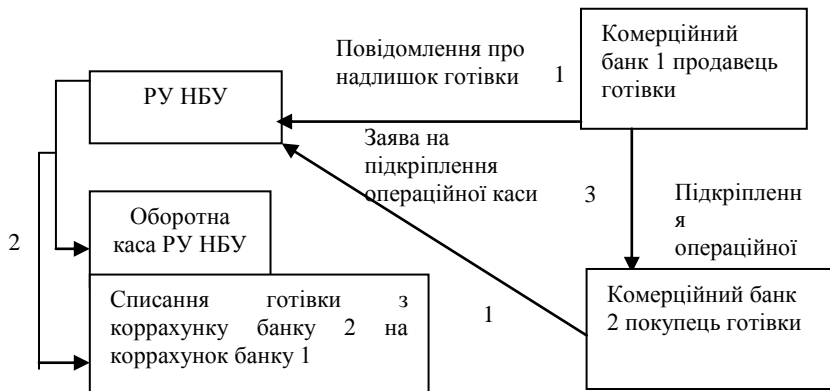

Рис. 6.3. Підкріплення каси між комерційними банками

Установа банку може підкріпити операційну касу шляхом купівлі готівки в іншій установі того самого чи іншого банку. Видача готівки з операційної каси банку-продавця здійснюється після перерахування на її коррахунок відповідної суми грошей з рахунку грошей з коррахунку банку – покупця готівки. Про таке підкріплення своєї операційної каси банк повинен повідомити відповідну установу НБУ.

6.4. Порядок визначення строків здавання готівкової виручки (готівки) та розрахунку ліміту каси

Строки здавання підприємствами готівкової виручки (готівки) для її зарахування на рахунки в банках визначаються підприємством і встановлюються за погодженням з відповідним банком (у якому відкрито рахунок підприємства, на який зараховуються кошти)

відповідно до таких вимог:

а) для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де є банки, - щодня (у день надходження готівкової виручки (готівки) до їх кас);

б) для підприємств, у яких час закінчення робочого дня (зміни), що встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку і графіками змінності відповідно до законодавства України, не дає змогу забезпечити здавання готівкової виручки (готівки) в день її надходження, - наступного за днем надходження готівкової виручки (готівки) до каси дня;

в) для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де немає банків - не рідше ніж один раз на п'ять робочих днів.

Підприємства (юридичні особи), які здійснюють Страхову діяльність та діяльність з випуску і проведення лотерей, установлюють строки здавання готівкової виручки (готівки) для страхових агентів і розповсюджувачів лотерей, які діють на підставі укладених договорів, з урахуванням специфіки їх функціонування (режиму роботи у вечірні години, вихідні та святкові дні) та обсягів виручки, що здається, але не рідше одного разу на п'ять робочих днів.

Якщо підприємства працюють у вихідні та святкові дні і не мають змоги, через відсутність відповідної домовленості з банком на інкасацію, здати одержану ними за ці дні готівкову виручку (готівку), то вона має здаватися підприємствами до банку протягом операційного часу наступного робочого дня банку та підприємства.

Установлені згідно із зазначеними вимогами строки здавання готівкової виручки (готівки) підприємствами узгоджуються з банком і визначаються в договорах банківського рахунку між підприємствами та банками. Якщо підприємство в окремі дні не має перевищення ліміту каси, то таке підприємство може в ці дні не здавати в установлені строки готівку.

Установлення ліміту каси проводиться підприємствами самостійно на підставі розрахунку

встановлення ліміту залишку готівки в касі (табл.6.1), що підписується головним (старшим) бухгалтером та керівником підприємства (або уповноваженою ним особою).

Таблиця 6.1.

РОЗРАХУНОК
встановлення ліміту залишку готівки в касі

(найменування підприємства)

(місцезнаходження підприємства)

1. Касові обороти

№ з/п	Найменування показників	Фактично за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти, що передують строку встановлення (перегляду) ліміту каси
1.	Готівкова виручка (надходження до кас, крім сум, що одержані з банків)	
2.	Середньоденні надходження (рядок 1 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	
3.	Виплачено готівкою на різні потреби, а також на відрядження (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій дивідендів)	
4.	Середньоденна видача готівки (рядок 1 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	
Найменування показника		Установлено підприємством
1. Ліміт залишку готівки в касі		
Найменування показника		Визначається строк здавання готівкової виручки (готівки) та зазначаються реквізити договорів банківських рахунків
2. Строки здавання готівкової виручки (готівки)		

Керівник підприємства Головний (старший) бухгалтер
"___" _____ 20__ року "___" _____ 20__ року

До розрахунку приймається строк здавання підприємством готівкової виручки (готівки) для її зарахування на рахунки в банках, визначений відповідним договором банківського рахунку. Для кожного підприємства та його відокремленого підрозділу складається окремий розрахунок встановлення ліміту залишку готівки в касі.

Ліміт каси підприємства встановлюють на підставі розрахунку середньоденного надходження готівки до каси або її середньоденної видачі з каси, за рішенням керівника підприємства або уповноваженої ним особ.

Кожне підприємство визначає ліміт каси з урахуванням режиму і специфіки його роботи, віддаленості від банку, обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками, установлених строків здавання готівки, тривалості операційного часу банку, наявності домовленості підприємства з банком на інкасацію тощо:

- для підприємств, які мають строк здавання готівкової виручки (готівки) в банк щодня (у день її надходження до каси) або наступного дня від дня її надходження до каси, - у розмірах, що потрібні для забезпечення їх роботи на початку робочого дня, але не більше розміру середньоденного надходження готівки до каси (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти);

- для підприємств, які мають строк здавання готівкової виручки (готівки) в банк, - у розмірах, що залежать від установлених строків здавання готівкової виручки (готівки) та її суми, але не більше п'ятикратного розміру середньоденних надходжень готівки (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти);

- для підприємств, ліміти каси яким установлюються згідно з фактичними витратами готівки (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, стипендій, пенсій, дивідендів), - не більше розміру середньоденної видачі готівки (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти).

Підприємства, у яких відповідний середньоденний показник, обчислений на підставі касових оборотів (табл. 6.1), дорівнює

нулю або не більше десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, можуть встановлювати ліміт каси в розмірі, що перевищує обчислений середньоденний показник, але не більше десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Державне казначейство України самостійно визначає порядок встановлення ліміту каси в його касі та касах бюджетних установ і організацій, що ним обслуговуються.

Якщо підприємством ліміт каси не встановлено (незалежно від причин такого невстановлення), то ліміт такої каси вважається нульовим. У цьому разі вся готівка, що перебуває в його касі на кінець робочого дня і не здана підприємством, вважається понадлімітною.

Якщо ліміт каси встановлено з перевищенням граничних розмірів, то він вважається встановленим на рівні зазначених граничних розмірів. У цьому разі сума зазначених перевищень вважається понадлімітною (табл. 6.2).

Таблиця 6.2.

Зразок розрахунку понадлімітних залишків готівки в касі (грн.)

Дата	Залишок готівки на початок дня	Надходження готівки до каси	Видача готівки з каси	Залишок готівки на кінець дня	У тому числі за платіжними відомостями в дні виплат, пов'язаних з оплатою праці	Ліміт каси	Понадлімітні залишки за кожний день
04.10.200.	10	250	80	180	-	100	80
05.10.200.	180	100	140	140	-	100	40
06.10.200.	140	-	-	140	-	100	40
07.10.200.	140	-	-	140	-	100	40
08.10.200.	140	210	340	10	-	100	-
09.10.200.	10	570	90	490	300	100	90
10.10.200.	490	320	350	460	300	100	60
11.10.200.	490	190	390	260	-	100	160
Усього							510

Готівкові кошти не вважаються понадлімітними в день їх надходження, якщо вони були здані в сумі, що перевищує встановлений ліміт каси, до обслуговуючих банків не пізніше наступного робочого дня банку або були видані для використання підприємством відповідно до законодавства (без

попереднього здавання їх до банку і одночасного отримання з каси банку на зазначені потреби) наступного дня на потреби, які пов'язані з діяльністю підприємства.

Не вважаються понадлімітними в день їх надходження і ті готівкові кошти, що надійшли до кас підприємств у вихідні та святкові дні та були здані в сумі, що перевищує встановлений ліміт каси, до обслуговуючих банків наступного робочого дня банку та підприємства або були видані для використання підприємством відповідно до законодавства (без попереднього здавання їх до банку і одночасного отримання з каси банку на зазначені потреби) наступного робочого дня на потреби, які пов'язані з діяльністю підприємства.

Підприємства, які встановлюють строк здавання готівкової виручки, мають здавати понадлімітну готівку для її зарахування на рахунки підприємства в банку не пізніше наступного робочого дня незалежно від встановленого строку здавання готівкової виручки (готівки).

Контрольні питання до розділу 6

1. Порядок роботи прихідної та видаткової каси банку.
2. Організація готівкових розрахунків у банках.
3. Як здійснюється розрахунок понадлімітних залишків готівки в касі?
4. За допомогою яких документів проводяться касові операції?
5. Що являє собою операційна каса?
6. Особливості встановлення ліміту каси.
7. Хто має право здійснювати контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою у комерційних банках?
8. Яка готівка вважається понадлімітною?
9. Що являє собою організаційна структура касового відділу банку?
10. Порядок підкріплення операційних кас у комерційних банках.

РОЗДІЛ 7

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

БАНКІВ

7.1. Форми та види кредиту

Головними ланками кредитної системи є банки та кредитні установи, що мають ліцензію Національного банку України, які одночасно виступають у ролі покупця і продавця існуючих у суспільстві тимчасово вільних коштів.

Кредитна операція - це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Відповідно до статей 47 і 49 Закону України "Про банки і банківську діяльність" до кредитних належать такі операції:

- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг).

Комерційні банки, що мають відповідну ліцензію Національного банку України на право проведення операцій з валютними цінностями, можуть виступати в ролі покупця і продавця тимчасово вільних коштів в національній та іноземній валютах.

Банківська система шляхом надання кредитів організовує й обслуговує рух капіталу, забезпечує його

залучення, акумуляцію та перерозподіл у ті сфери виробництва та обігу, де виникає дефіцит капіталу.

Банківський кредит - це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Строковість кредиту означає, що позики підприємствам видаються на певний строк, по закінченні якого вони повинні бути повернені.

Повернення кредиту означає, що отримані підприємством залучені кошти повинні бути повернені через певний час. Повернення кредиту забезпечується безперервністю кругообігу коштів і переходом їх в завершальній стадії в грошову форму.

Платність кредиту полягає в тому, що кредити банк видає підприємствам за певну плату, яка називається процентом. Розмір процента встановлюється з таким розрахунком, щоб сума отриманих від позичальника відсотків покривала витрати банку по залученню коштів, необхідних для даного кредиту, витрат на ведення банківської справи і забезпечувала одержання певного доходу.

Принцип забезпеченості кредиту означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника. В банківській практиці найбільш розповсюдженими є такі форми забезпечення кредитів: застава майна, гарантія або поручительство, страхування кредиту та інші.

Цільовий характер використання передбачає вкладення позичкових коштів на конкретні цілі, передбачені кредитним договором. Кредити надаються на здійснення таких заходів: збільшення основних та оборотних фондів підприємств; накопичення сезонних запасів ТМЦ, незавершеного виробництва, готової продукції та товарів; інвестиції; викуп державного майна; споживчі потреби

громадян; інші заходи, у разі розриву між надходженнями коштів та їх витратами в процесі виробництва. Забороняється надання кредитів на покриття збитків господарської діяльності позичальника і формування та збільшення статутного фонду комерційних банків та інших господарських товариств.

Форми кредиту:

Суб'єкти господарської діяльності, а також фізичні особи можуть використовувати такі форми кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний, бланковий, консорціумний, споживчий тощо.

Види банківського кредиту:

Кредити, які надаються банками, поділяються:

1. За строками користування

- а) короткострокові – до 1 року,
- б) середньострокові – до 3 років,
- в) довгострокові – понад 3 років.

Строк кредиту, а також відсотки за його користування (якщо інше не передбачено умовами кредитного договору) розраховуються з моменту отримання (зарахування на рахунок позичальника або сплати платіжних документів з позичкового рахунку позичальника) до повного погашення кредиту та відсотків за його користування.

Короткострокові кредити можуть надаватись банками у разі тимчасових фінансових труднощів, що виникають у зв'язку із витратами виробництва та обігу, не забезпечених надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити можуть надаватись на оплату обладнання, поточні витрати, на фінансування капітальних вкладень. Довгострокові кредити можуть надаватись для формування основних фондів.

Об'єктами кредитування можуть бути капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію та інше.

2. За забезпеченням:

- а) забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);
- б) гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- в) з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- г) незабезпечені (бланкові).

3. За ступенем ризику:

- а) стандартні кредити;
- б) кредити з підвищеним ризиком до яких, в свою чергу, відносяться: кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні.

4. За методами надання:

- а) у разовому порядку;
- б) відповідно до відкритої кредитної лінії;
- в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісії за зобов'язання).

5. За строками погашення:

- а) водночас;
- б) у розстрочку;
- в) достроково (за вимогою кредитора, або за заявою позичальника);
- г) з регресією платежів;
- д) після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

6. Кредитні відносини між Національним банком України та комерційними банками.

Відповідно до чинного законодавства комерційні банки мають право на отримання від Національного банку України, як банку останньої інстанції, кредитів через

кредитні аукціони, ломбардні операції, переоблік векселів на умовах двосторонніх договорів.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на розрахункових та поточних (валютних) рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання та строкові, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів.

Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів. Кредити в іноземній валюті надаються резидентам України та юридичним особам-нерезидентам – банківським установам.

При проведенні кредитної політики комерційні банки виходять із необхідності забезпечення поєднання інтересів банку, його акціонерів і вкладників та позичальників із врахуванням загальнодержавних інтересів.

Комерційні банки самостійно визначають порядок залучення та використання коштів, проведення кредитних операцій, встановлення рівня відсоткових ставок та комісійних винагород. Вони відповідають за своїми зобов'язаннями перед клієнтами всім належним їм майном та коштами.

Банки приймають рішення щодо надання кредитів позичальникам відповідно до своїх статутів та внутрішніх положень, які регулюють кредитну діяльність.

При наданні позичальнику кредиту в розмірі, що перевищує 10 відсотків власного капіталу ("великі кредити"), комерційний банк повідомляє про кожний такий випадок Національному банку.

Жоден із виданих великих кредитів не може перевищувати 25 відсотків власних коштів банків.

Загальний обсяг наданих кредитів не може перевищувати восьмикратного розміру власних коштів комерційного банку.

З метою захисту інтересів кредиторів і вкладників банків кредитування позичальників здійснюється згідно з чинним законодавством України з дотриманням встановлених Національним банком України економічних нормативів діяльності комерційних банків та вимог щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

7.2. Умови та порядок укладення кредитної угоди

Кредитний договір - це юридичний документ, що визначає взаємні обов'язки і відповідальність між банком і клієнтом з нагоди одержання останнім кредиту. Кредитний договір укладається тільки в письмовому вигляді і не може змінюватися в односторонньому порядку. Кредити надаються після укладання кредитного договору. Умови договору визначаються для кожного клієнта індивідуально, з тим щоб ступінь ризику був мінімальний. Зміст і перелік умов кредитного договору визначаються за згодою сторін і включають розмір кредиту, умови надання і погашення позичок, розмір відсоток за кредит та інші умови, які не суперечать чинному законодавству.

Кредитні взаємовідносини регламентуються на підставі кредитних договорів, що укладаються між кредитором і позичальником тільки в письмовій формі, які визначають взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не можуть змінюватися в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Кредитний договір може бути укладений як шляхом складання одного документа, підписаного кредитором та позичальником, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами, підписаними стороною, яка їх надсилає.

Комерційні банки можуть надавати кредити всім суб'єктам господарської діяльності незалежно від їх галузевої приналежності, статусу, форм власності у разі наявності в них реальних можливостей та правових форм забезпечення

своєчасного повернення кредиту та сплати відсотків (комісійних) за користування кредитом. Для отримання кредиту позичальник звертається в банк. Форма звернення може бути у вигляді листа, клопотання, заявки, заяви. В документах зазначається необхідна сума кредиту, його мета, строки погашення та форми забезпечення. Якщо розрахунковий рахунок позичальника відкритий в іншому банку, то він надає в банк установчі документи з зазначенням юридичної адреси, картку із зразками підписів, завірену банком та довідку банку про залишки коштів на рахунках і наявності заборгованості за позичками.

Розмір відсоткових ставок та порядок їх сплати встановлюються банком і визначаються в кредитному договорі в залежності від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, облікової ставки та інших факторів.

У разі зміни облікової ставки умови договору можуть переглядатися і змінюватися тільки на підставі взаємної згоди кредитора та позичальника. Для кредитів, що надаються в іноземній валюті необхідно враховувати також відсоткові ставки, які діють на міжнародних ринках капіталів. Позичальник, що отримує одноразовий кредит на придбання товарів чи на оплату товарно-матеріальних цінностей у межах чинного законодавства за контрактами, угодами, надає в банк копії цих контрактів і угод та інші документи, які стосуються заходу, надходженнями від якого передбачається погашення кредиту.

Позичальник, що звертається в банк за отриманням кредиту на спорудження об'єктів для зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, виробництва товарів народного споживання і таке інше, надає в банк проект будівництва (реконструкції) підприємства, що відповідає встановленим законодавством санітарно-гігієнічним, екологічним та іншим нормам, а також висновки експертів

щодо проектно-кошторисної документації, які підтверджують дотримання встановлених норм, та інші документи (контракт з будівельною організацією, техніко-економічне обґрунтування, графіки виконання робіт), які необхідні для кредитування.

Позичальник, що отримує кредит на витрати, які не перекриваються надходженнями протягом календарного року, надає прогностичні розрахунки необхідності в короткостроковому кредиті на рік з поквартальною розбивкою.

Комерційний банк аналізує, вивчає діяльність потенційного позичальника, визначає його кредитоспроможність, прогнозує ризик неповернення кредиту і приймає рішення про надання або відмову у наданні кредиту.

Основними критеріями оцінки кредитоспроможності позичальника можуть бути:

- забезпеченість власними коштами не менш як 50 відсотків усіх його видатків;
- репутація позичальника (кваліфікація, здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної, платіжної дисципліни);
- оцінка продукції, що випускається, наявність замовлення на її реалізацію, характер послуг, які надаються (конкурентноздатність на внутрішньому та зовнішньому ринках, попит на продукцію, послуги, обсяги експорту);
- економічна кон'юнктура (перспективи розвитку позичальника, наявність джерел коштів для капіталовкладень) тощо.

Необхідні відомості про позичальника та інформація, яка отримана банком при оформленні кредиту, систематизується у кредитній справі позичальника.

Документи, що зберігаються у цій справі, групуються таким чином:

- матеріали з надання кредиту (кредитний договір, боргові зобов'язання, гарантійні листи тощо);

- фінансово-економічна інформація (бухгалтерські баланси, звіти про прибутки та збитки, бізнес-плани тощо);
- матеріали про кредитоспроможність позичальника (довідки, отримані від інших банків, запити, листування, звіти аудиторських фірм тощо).

Забороняється надання кредитів на:

- покриття збитків господарської діяльності позичальника;
- формування та збільшення статутного фонду комерційних банків та інших господарських товариств.

Кредитний ризик може забезпечуватися страхуванням. У разі застосування страхування кредитного ризику банк має впевнитись у надійності страховика. Сума страхових зобов'язань, які страховик може прийняти на себе, залежить від правового Статусу товариства, у формі якого створена страхова організація.

Для більшої надійності вищезазначених видів забезпечення кредиту може укладатися тристороння угода: банк – гарант (поручитель, страхова організація) – позичальник.

Кредити надаються суб'єктам господарської діяльності у безготівковій формі, шляхом сплати платіжних документів з позичкового рахунку як у національній, так і в іноземній валюті у порядку, визначеному чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України, або шляхом перерахування на розрахунковий рахунок позичальника, якщо інше не передбачено кредитним договором, а також у готівковій формі для розрахунків із здавачами сільськогосподарської продукції та в інших передбачених чинним законодавством України та нормативно-правовими актами Національного банку України випадках.

Кредити в іноземній валюті надаються комерційними банками за умови мобілізації ними валютних ресурсів на відповідний строк. При цьому допускається часткове або

повне конвертування кредитних коштів у гривню на міжбанківському валютному ринку України або в іншу іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку України чи на міжнародних валютних ринках згідно з умовами укладених кредитних договорів.

Погашення кредиту і нарахованих за ним відсотків (комісій) здійснюється позичальником з розрахункового чи поточного (валютного) рахунку. Якщо розрахунковий рахунок позичальника відкритий в іншому банку, погашення боргу за кредитом та сплата відсотків здійснюються платіжними дорученнями позичальника, а за умови визнання боргу позичальником платіжною вимогою банку у встановленому чинним законодавством порядку. У разі неможливості позичальником сплатити борг він стягується з гарантів (поручителів) у встановленому чинним законодавством порядку.

Погашення заборгованості за кредитом та відсотків за його користування здійснюється у черговості, яка встановлюється сторонами при укладенні угоди про надання кредиту.

Відстрочення погашення кредиту з підвищенням відсоткової ставки здійснюється банком у виняткових випадках, у разі виникнення у позичальника тимчасових фінансових ускладнень через непередбачені обставини за умови прийняття позичальником відповідних заходів щодо їх усунення. Це відстрочення має бути оформлене додатковим договором між позичальником та банком, який є невід'ємною частиною кредитного договору.

Банк здійснює контроль за виконанням позичальником умов кредитного договору, цільовим використанням кредиту, своєчасним і повним його погашенням. При цьому банк протягом усього строку дії кредитного договору підтримує ділові контакти з позичальником, зобов'язаний проводити перевірки стану збереження заставленого майна, що повинно бути передбачено кредитним договором. У разі виявлення

фактів використання кредиту не за цільовим призначенням банк має право достроково розірвати кредитний договір, що є підставою для стягнення всіх коштів в межах зобов'язань позичальника за кредитним договором у встановленому чинним законодавством порядку.

У разі несвоєчасного погашення боргу за кредитом та сплати відсотків (комісій), при відсутності домовленості про відстрочення погашення кредиту, банк має право на застосування штрафних санкцій у розмірах, передбачених договором.

7.3. Методика оцінки кредитоспроможності позичальника

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника - юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності:

- платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);
- фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);
- обсяг реалізації;
- обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках;
- наявність картотеки неплатежів (у динаміці);
- склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки);
- собівартість продукції (у динаміці);
- прибутки та збитки (у динаміці);
- рентабельність (у динаміці);
- кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

1. Платоспроможність позичальника визначається за такими показниками:

- коефіцієнт миттєвої ліквідності ($КЛ1$), що характеризує те, як швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

$$КЛ1 = \frac{A_в}{З_n}$$

де $A_в$ - високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції,

$З_n$ - поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника $КЛ1$ - не менше ніж 0,2;

- коефіцієнт поточної ліквідності ($КЛ2$), що характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки:

$$КЛ2 = \frac{A_л}{З_n},$$

де $A_л$ - ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних,

$З_n$ - поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника $КЛ2$ - не менше ніж 0,5;

- коефіцієнт загальної ліквідності ($КП$), що характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів:

$$КП = \frac{A_o}{З_n},$$

де A_o - оборотні активи,

$З_n$ - поточні (короткострокові) зобов'язання, що

складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторам.

Оптимальне теоретичне значення показника КП - не менше ніж 2,0.

2. Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками:

- коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ), що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$KM = \frac{B_k - A_n}{B_k},$$

де B_k - власний капітал підприємства,

A_n - необоротні активи.

Оптимальне теоретичне значення показника КМ - не менше ніж 0,5;

коефіцієнт незалежності (КН), що характеризує ступінь фінансового ризику:

$$KH = \frac{Z_k}{B_k},$$

де Z_k - залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання),

B_k - власний капітал.

Оптимальне теоретичне значення показника КН - не більше ніж 1,0.

3. Рентабельність позичальника визначається за такими показниками:

- рентабельність активів:

$$P = \frac{\Pi_{ч}}{A},$$

де $\Pi_{ч}$ - чистий прибуток,

A - активи;

- рентабельність продажу:

$$P = \frac{П_ч}{O_p}$$

де $П_ч$ - чистий прибуток,

O_p - обсяг реалізації продукції (без ПДВ).

4. Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням такого показника:

- співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди (для короткострокових кредитів):

$$K = \frac{H_{cm} \times n - Z_m \times n - Z_i}{C_k},$$

де H_{cm} - середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів),

C_k - сума кредиту та відсотки за ним,

n - кількість місяців дії кредитної угоди,

Z_m -щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати тощо),

Z_i - податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу).

Для суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких пов'язана з сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.

Оптимальне теоретичне значення показника K - не менше ніж 1,5.

Також можуть бути враховані суб'єктивні чинники, що характеризуються такими показниками:

- ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі

промисловості;

- наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;

- ефективність управління позичальника;

- професіоналізм керівництва та його ділова репутація;

- інша інформація.

Оцінка фінансового стану позичальника-банку здійснюється не рідше ніж один раз на місяць з використанням методів, що використовуються у вітчизняній та світовій банківській практиці, у тому числі з урахуванням:

- інформації позичальника-банку про дотримання економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування коштів;

- аналізу якості активів і пасивів;

- аналізу прибутків і збитків;

- інформації про виконання банком зобов'язань у минулому;

- інформації про надані та одержані міжбанківські кредити;

- щорічного аудиторського висновку.

5. Класифікація позичальників - юридичних осіб (у тому числі банків) здійснюється за результатами оцінки їх фінансового стану:

- Клас "А" - фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника – бездоганна. Крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах - членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Одночасно можна зробити

висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник А.

Клас "Б" - фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу "А", але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники/контрагенти банку, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності. Крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах - членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу "Б", мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж "інвестиційний клас".

Клас "В" - фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю, крім того, позичальники - банки (резиденти) і банки країн - членів СНД дотримуються економічних нормативів. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвочасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращання фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо. До цього класу можуть належати позичальники-банки

(нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник В.

Клас "Г" - фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, яка свідчить про наявність (схоронність) і його ліквідність тощо. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника банку або рівень забезпечення за кредитною операцією, то його потрібно класифікувати на клас нижче (клас "Д"). До цього класу належить позичальник/контрагент банку, проти якого порушено справу про банкрутство.

Клас "Д" - фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

7.4. Операції з надання окремих видів кредиту

Іпотечний кредит. Іпотека - це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Позичальниками можуть бути юридичні та фізичні особи, у власності яких є об'єкти нерухомості або які мають

поручителів, що надають під заставу об'єкти нерухомості на користь позичальника. Предметом іпотеки при наданні кредиту можуть бути: жилі будинки, квартири, виробничі споруди, магазини, земельні ділянки тощо, що є власністю позичальника і не є об'єктом застави за іншою угодою.

Характерною ознакою іпотечного кредиту є залишення заставного майна у боржника. Боржник може експлуатувати об'єкти, що передані у заставу. Іпотека дає право кредитуру переважного задоволення своїх вимог до боржника в межах суми зареєстрованої застави. Також у процесі дії кредитної угоди кредитор має право і повинен перевіряти наявність, розмір, умови експлуатації об'єкта застави і т. д.

До іпотеки банки вдаються, як правило, при великих розмірах кредиту, але частіше іпотечний кредит надається спеціалізованими іпотечними банками, фінансовими компаніями, земельними банками і т. д. Ресурси для надання іпотечного кредиту можуть надходити з двох джерел: залучені ресурси комерційних банків та кошти, отримані за рахунок реалізації іпотечних облігацій (заставні листи).

Іпотечні облігації - це довгострокові цінні папери, які емітуються фінансовими і нефінансовими інститутами під забезпечення нерухомістю, і приносять твердий процент. У багатьох країнах іпотечні облігації є значною частиною ринку цінних паперів.

Механізм надання іпотечного кредиту такий: позичальник звертається до банку за кредитом під забезпечення нерухомості, землі. Банк вимагає від клієнта виписку з реєстру для того, щоб дізнатись про вартість застави і наявність чи відсутність інших заставних прав на неї. Такий реєстр, в якому фіксується інформація про власників майна, землі, зміни у власності, про видані та погашені іпотечні кредити, ведеться державними органами.

Лізинговий кредит. Лізинговий кредит - це

відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Об'єктом лізингу є рухоме майно (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка тощо) та нерухоме майно (будинки, споруди, система телекомунікацій тощо).

Лізингова послуга виникає так. На прохання клієнта банк заковує за власні гроші певне майно і бере на себе практично всі зобов'язання власника, включаючи відповідальність за збереження майна, внесення страхових платежів, оплату майнових податків.

Клієнт на прохання якого було куплене майно, укладає з банком строковий договір оренди, в котрому визначаються, поряд з іншими умовами, розмір орендної плати і періодичність її внеску. Орендна плата складається з двох величин: вартості майна і комісійної винагороди за лізингові послуги, що дорівнює відсотку за кредит.

Прибуток банку від лізингових операцій складається з лізингового відсотка і залишкової вартості майна до моменту закінчення строку оренди; податкових пільг, зв'язаних з інвестуванням в устаткування.

Відсоткова плата за лізингову послугу нижча від позичкового відсотка, тому клієнту вигідніше користуватись лізингом, ніж брати грошову позику для купівлі коштовного обладнання.

Сільськогосподарський кредит. Банківські кредити сільськогосподарським підприємствам на поточні потреби включають кредити на покриття сезонних витрат, а саме: заготівлю кормів, добрив, робочу силу та пальне, а також на купівлю тварин. Кредитами на сезонні витрати найчастіше користуються сільськогосподарські підприємства, оскільки в них зростання витрат відбувається в один період року, а надходження доходів -

в інший.

Особливістю кредитування сільськогосподарських підприємств є те, що банки повинні кредитувати весь кругообіг коштів позичальника. Лише у цьому випадку може бути впевненість, що банківські кошти не будуть «заморожені» на якійсь стадії виробництва.

Забезпеченням позичок можуть слугувати (крім звичайних видів майна) врожай та сільськогосподарська техніка.

Потреба в кредиті визначається як різниця між запасами матеріальних цінностей та виробничими витратами, які не покриті виходом продукції, з однієї сторони, та власними оборотними коштами сільськогосподарського підприємства та кредиторською заборгованістю, з іншої сторони.

Короткострокове кредитування сільськогосподарських підприємств здійснюється, як правило, з використанням кредитної лінії, що відкривається на тривалий період (до одного року). Надання сільськогосподарського кредиту проводиться шляхом оплати з позичкового рахунку розрахункових документів за товарно-матеріальні цінності і послуги, що купують сільськогосподарські підприємства. Погашення кредиту відбувається з поточного рахунку сільськогосподарського підприємства в розмірах і строки, зазначені в кредитному договорі. Строки погашення позичок встановлюються на ті квартали, в яких вихід продукції за планом перевищує планові витрати та приріст залишків матеріальних цінностей. Ці квартали визначаються на основі розрахунку сільськогосподарського підприємства, в якому відображається потреба в короткострокових кредитах.

Сільськогосподарським підприємствам, що мають фінансові ускладнення в результаті загибелі сільськогосподарських культур та тварин, а також недобору продукції через стихійні лиха, може надаватися відстрочка погашення заборгованості.

Сільськогосподарським підприємствам, які, крім виробничої діяльності, займаються ще й заготівельною, може надаватись авансовий кредит, тобто кредит готівкою для розрахунків з громадянами за куплену у них сільськогосподарську продукцію, а також для покриття заготівельних витрат.

Розмір авансового кредиту розраховується на кожний місяць або квартал, виходячи з односторонньої потреби в готівкових грошах для розрахунків з громадянами, господарських витрат у готівковій формі, пов'язаних з веденням цих закупок та потреби в готівкових грошах у днях. Ця потреба залежить від умов ведення заготівель, віддаленості заготівників від банку. Її розмір установлюється, як правило, в межах 1-7 днів.

Авансовий кредит надається у формі готівкових грошей на підставі грошового чека. По мірі використання отриманих у банку грошей для розрахунків з громадянами авансовий кредит може відновлюватись. Для цього в банк подається реєстр квитанцій, виданих громадянам за здану сільськогосподарську продукцію, заява і грошовий чек. Відновлення авансового кредиту проводиться в межах установленого розміру авансового кредиту.

Крім того, сільськогосподарським підприємствам може надаватись кредит на оплату худоби та птиці, які вирощені в приватних господарствах на договірних умовах. Ці кредити також можуть видаватись в готівковій формі або шляхом перерахування грошей на поточні рахунки майбутніх здавачів сільськогосподарської продукції. Розмір кредиту визначається в процентах (як правило, це 50% від суми укладених договорів).

Надається цей кредит у вигляді грошових авансів на придбання інвентаря, матеріалів, засобів малої механізації, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції на договірній основі.

Погашається кредит у міру здачі громадянами

сільськогосподарської продукції.

Споживчий кредит. Споживчий кредит - це позичка, яка надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам - резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

У залежності від цільового спрямування споживчі кредити поділяються на:

- поточні потреби (придбання товарів тривалого користування та послуг);
- витрати капітального характеру.

Банки надають споживчі кредити фізичним особам на поточні потреби у розмірах, що визначаються виходячи з вартості товарів і послуг, які є об'єктом кредитування, в межах вартості майна, майнових прав, які можуть бути передані банку в забезпечення фізичною особою з урахуванням суми її поточних доходів. Для одержання кредиту позичальник подає банку:

- заяву на одержання кредиту, де зазначаються об'єкти кредитування, сума кредиту, строк погашення, забезпечення;
- документи, що підтверджують платоспроможність позичальника (довідка з місця роботи про суму заробітку та суму утримань, за наявності інших доходів - документи, що підтверджують їх одержання);

При видачі кредиту на придбання товарів тривалого користування жодних звітів про цільове використання коштів позичальник банку не надає.

Споживчий кредит надається тим громадянам, які мають постійне джерело доходів. Максимальний розмір позички на придбання товарів тривалого користування встановлюється в залежності від середньомісячної заробітної плати позичальника, але сума кредиту не повинна перевищувати розмір, встановлений правлінням банку. Строк

користування кредитом визначається залежно від об'єкта кредитування, розміру позички, платоспроможності клієнта. Як правило, строк користування кредитом не перевищує двох років, а в окремих випадках - трьох.

Щодо споживчого кредиту на витрати капітального характеру, то він потребує від населення надання банкам звітів про цільове використання одержаних коштів.

Комерційні банки можуть надавати споживчий кредит під такі об'єкти:

- на капремонт садових будиночків, будинків у сільській місцевості, на будівництво гаражів, покупку квартир, господарче улаштування;
- на будівництво індивідуальних будинків;
- на купівлю у громадян індивідуальних жилих будинків, реконструкцію і капремонт таких будинків;
- інше.

Для одержання кредиту в установі банку позичальник подає банку:

- заяву на одержання кредиту, де зазначаються об'єкти кредитування, сума кредиту, строк погашення, забезпечення;
- документи, що підтверджують платоспроможність позичальника;
- договір застави майна чи поручительства;
- витяг з рішення органу місцевої влади про виділення земельної ділянки під забудову;
- дані проектно-кошторисної документації про вартість будинку, завірені районним архітектором.

Розмір кредиту на зазначені заходи обмежується вартістю забезпечення, що може бути надана позичальником (іншою особою) банку, та сумою поточних доходів позичальника, які він може спрямувати на погашення боргу.

Строк користування кредитом встановлюється залежно від об'єкта кредитування, розміру позички, платоспроможності позичальника.

Однією з умов надання кредиту на будівництво жилих

і садових будинків, купівлю житла повинно бути обов'язкове страхування об'єктів кредитування на користь банку протягом усього періоду користування кредитом.

Кредити на будівництво, купівлю, капітальний ремонт жилих будинків, квартир, садових будинків надаються, як правило, в розмірі від 70 до 90 % від вартості об'єкта кредитування, але в межах, визначених правлінням банку.

При одержанні кредиту на купівлю квартири чи будинку позичальник надає банку копію договору про купівлю-продаж.

При одержанні кредиту на будівництво надвірних будівель, капітальний ремонт квартири, будинку чи його реконструкцію позичальник подає копію документа, що засвідчує право власності на квартиру чи будинок та перелік робіт із зазначенням їх вартості.

Видача кредиту на будівництво жилих будинків здійснюється в міру виконання робіт і має компенсаційний характер. Позичальник повинен використати спочатку власні кошти, а потім кредит. Для придбання будівельних матеріалів чи побутового обладнання з метою облаштування будинку позичальник може одержати аванс у рахунок відкритого кредиту в розмірі до 15 % від суми кредиту за договором. Кожна наступна видача кредиту здійснюється на підставі звіту про обсяг виконаних робіт і розрахунку розміру коштів, що належать до видачі з урахуванням раніше одержаних коштів.

Видача кредиту здійснюється у безготівковій формі, у виняткових випадках - готівкою.

Позичальники погашають кредити і сплачують відсотки шляхом перерахування коштів з особистого вкладу, депозитного рахунку, переказами через пошту або готівкою. Погашення кредиту здійснюється у строки, передбачені кредитним договором і графіком. При незабезпеченні повернення кредиту у визначений термін сума непогашеного платежу відноситься на рахунок прострочених кредитів.

До споживчого кредиту належить і кредит ломбардів, тобто кредитних установ, які надають грошові позички під заставу предметів особистого та домашнього споживання. Розмір кредиту залежить від виду речей, що надаються у заставу, їх ринкової вартості та встановленої ломбардом межі забезпечення.

Однією з форм споживчого кредиту є кредитна картка, яка являє собою платівку з ідентифікатором власника. Умовою її отримання є платоспроможність клієнта. По кожній картці встановлюється ліміт кредитування. Від операцій з кредитними картками банк отримує дохід, який складається з:

- комісії, що стягується з торговельних організацій при оплаті рахунків за надані власнику кредитної картки товари;
- щорічної плати клієнтів за кредитні картки (якщо така встановлена);
- процента за кредит, що надається власникам кредитних карток у межах ліміту кредитування.

У зарубіжній банківській практиці набули поширення позички по кредитних картках з окремих позичкових рахунків у банках; позички у формі овердрафту по поточному рахунку клієнта; кредити на індивідуальних умовах; позички на освіту дітей, студентам і т. д.

Кредит повинен періодично погашатися клієнтом, оскільки у разі непогашення боргу вичерпується ліміт кредитування.

До кредитів на споживчі цілі відноситься і чековий кредит. В його основі лежить відкриття чекового рахунку. Існує два різновиди рахунків - овердрафтні і спеціальні чекові. При використанні овердрафтних рахунків оплата чеків проводиться з рахунку клієнта. У разі відсутності грошей на рахунку банк покриває від'ємне сальдо кредитом у межах встановленого ліміту. Погашення позички відбувається за рахунок поточних надходжень або спеціальних внесків клієнтів. Спеціальні чекові рахунки використовуються

банками, які емітують для своїх клієнтів спеціальні чеки певного номіналу.

Одним з видів споживчого кредиту є продаж товарів тривалого користування населенню в кредит. Правила продажу таких товарів регламентуються вимогами постанови Кабінету Міністрів України, яких повинні дотримуватись господарюючі суб'єкти всіх форм власності, однак рішення про продаж товарів у кредит приймається господарюючим суб'єктом самостійно. Кабінет Міністрів України також рекомендує перелік товарів, які можуть реалізовуватися в кредит.

Сума кредиту, що надається, не повинна перевищувати 3-місячної заробітної плати, пенсії, стипендії при продажу товарів з розстрочкового платежу на 6 місяців; 6-місячної - при розстрочці платежу на 12 місяців, 12-місячної - на 24 місяці.

У випадках, коли вартість товару перевищує граничну суму кредиту, різниця повинна бути сплачена покупцем при отриманні товару готівкою або у безготівковому порядку. Передача товарів покупцеві здійснюється при оплаті не менше як 25 % їхньої вартості, а товарів за ціною понад 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - не менше 50 %. Решта вартості товарів сплачується покупцем у строк від 6 до 12 місяців, а товарів, ціна яких перевищує 20 неоподатковуваних мінімумів, - у строк до 2 років.

Консорціумний кредит. У ринковій економіці виникає необхідність об'єднання діяльності банків у різних секторах ринку, особливо в сфері кредитних відносин. У межах такого об'єднання ризик, пов'язаний з довгостроковим кредитуванням, розподіляється між учасниками, що дозволяє банкам-членам підтримувати свої ліквідні резерви на більш низькому рівні. Особливе місце в таких об'єднаннях належить банківським консорціумам. Консорціумне кредитування здійснюється з метою забезпечення гарантії повернення великих кредитів, зменшення рівня ризику при

кредитуванні проектів, які потребують значних капітальних вкладень.

Банківський консорціум - це тимчасове об'єднання банків, які створюються для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої угоди.

Банківський консорціум утворюється банками на паритетних засадах. На постійній основі консорціуми можуть створюватись для проведення операцій на валютних ринках або великомасштабних лізингових чи факторингових операцій на ринках позичкових капіталу. Банківські консорціуми можуть формуватися з метою об'єднання кредитних ресурсів, диверсифікації кредитного ризику, підтримання ліквідності балансу банку.

Кількість учасників такого консорціуму не обмежується. Координує дії учасників головний банк (лідер), який представляє інтереси консорціуму, але діє в межах повноважень, які отримує від інших учасників консорціуму. За організацію консорціуму банк-лідер отримує спеціальну винагороду, крім відсотків та комісійних, що покривають його витрати.

Надання консорціумного кредиту здійснюється на загальних підставах і принципах, що й інші види банківського кредиту, з дотриманням банками-учасниками економічних нормативів, що регулюють їх діяльність.

Кожний член консорціуму самостійно оцінює ефективність проекту і визначає умови участі в ньому або може пропонувати свій варіант здійснення кредитування проекту. Члени консорціуму несуть солідарну відповідальність перед позичальниками. Взаємовідносини між учасниками консорціуму та позичальниками регулюються кредитним договором, який підписується всіма учасниками консорціуму та позичальником. Цей договір має містити такі основні статті: перелік учасників консорціумної угоди; сума та термін кредиту; періодичність і порядок

надання кредитів; процентна ставка, порядок нарахування та сплати процентів; умови дострокового погашення; порядок компенсації позичальником можливого збільшення вартості проекту; санкції за порушення умов договору; інше.

Після укладання кредитної угоди головний банк акумулює кошти банків-учасників і розпочинає кредитування позичальника. Кредит може надаватись таким чином:

- за допомогою акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку;
- шляхом гарантування загальної суми кредиту головним банком або групою банків, а кредитування здійснюється у міру виникнення потреби у позичці;
- шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків до участі у консорціумній угоді.

У разі настання строків погашення зобов'язань позичальник повертає кредиторам не тільки суму позички та проценти за кредит, але й відшкодовує всі витрати по організації та здійсненню кредитних операцій. Повернення кредиту, сплата відсотків і комісійних, які покривають витрати банків-учасників, здійснюються пропорційно їх ролі та частці участі, передбачених консорціумною угодою.

Деяку схожість з консорціумним кредитом має паралельний кредит. У такій угоді беруть участь два або більше банків, кожний з яких самостійно веде переговори з позичальником, а потім вони узгоджують між собою умови кредитування, щоб у підсумку укласти кредитні договори з позичальником на однакових умовах. Кожний банк самостійно надає позичальнику визначену частку кредиту. Повернення кредиту і сплата процентів здійснюються позичальником кожному банку-кредитору окремо.

Формами консорціумного кредиту також можуть бути спільні гарантії або поручительства банків за зобов'язанням сплатити борг. При цьому оформляється угода зі стягненням плати залежно від виду вимоги, строку та суми кредиту.

Контрольні питання до розділу 7

1. Кредитна політика комерційного банку.
2. Які функції виконує кредит?
3. Форми та види банківських кредитів.
4. Перерахуйте принципи кредитування.
5. Види міжбанківських кредитів та особливості їх надання.
6. Які фактори впливають на процентну ставку?
7. Види кредитних процентних ставок.
8. Способи нарахування відсотків за кредитами.
9. Методи контролю за виконанням умов кредитного договору.
10. Правила перевірки та форми забезпечення кредиту.
11. Методи кредитування клієнтів банку.
12. Методи оцінки кредитоспроможності клієнтів.
13. Етапи процесу кредитування.

РОЗДІЛ 8

ФАКТОРИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ

8.1. Сутність операцій факторингу

Однією з найпоширеніших міжнародних посередницьких послуг комерційних банків у даний час є факторинг – викуп платіжних вимог у постачальника товарів (послуг). Мета факторингу – усунення ризику, що є невід’ємною частиною будь-якої кредитної операції.

Факторинг - різновид торгово-комісійної операції, поєднуваної з кредитуванням обігового капіталу клієнта, включає інкасування дебіторської заборгованості клієнта, кредитування і гарантію від кредитних та валютних ризиків.

Факторингові операції є продажем рахунків фактору (від англ. factor - комісіонер, агент, посередник), в особі якого, як правило, виступають комерційний банк, фінансова компанія, спеціалізована факторингова компанія.

Факторинг, це різновид торгово-комісійних операцій, пов’язаний з кредитуванням обігового капіталу клієнта, і полягає в перевідступленні клієнтом-постачальником платіжних вимог за поставлені товари (виконані роботи чи надані послуги) і права одержання платежу за ними.

Факторингові операції як засіб оздоровлення фінансового стану підприємств.

Факторинг можна охарактеризувати як процес перевідступлення факторинговій компанії (банку) неоплачених боргових вимог (рахунків-фактур та векселів), що виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів та послуг на умовах комерційного кредиту в поєднанні з елементами бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та іншого обслуговування постачальника.

Операція вважається факторингом, якщо вона задовольняє як мінімум дві з чотирьох ознак:

- 1) наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- 2) ведення бухгалтерського обліку постачальника, насамперед обліку реалізації;
- 3) інкасування його заборгованості;
- 4) страхування постачальника від кредитного ризику.

У результаті такої операції клієнт, який продав дебіторський борг, одержує від банку грошові кошти у розмірі 80–90% суми боргу, а залишок – 10– 20% суми банк тимчасово депонує у вигляді компенсації за ризик для погашення боргу. Після завершення операції банк повертає депоновану суму клієнтові. Це один з можливих способів здійснення операції факторингу.

У факторингових операціях беруть участь три сторони:

- факторингова компанія (факторинговий відділ банку) – спеціалізована організація, яка купує рахунки-фактури у своїх клієнтів;
- клієнт (постачальник товару, кредитор) – промислове або торгове підприємство, що уклало угоду з факторинговою компанією;
- підприємство (позичальник) – фірма-покупець товару.

Джерелами формування коштів для факторингу є власні кошти банку (прибуток, фонди), залучені і позикові кошти. Співвідношення між власними і невластими коштами встановлюється правлінням банку. Крім того, якщо у факторингового відділу виникає потреба у залученні надпланових кредитів для виконання своїх зобов'язань, то банк може надати йому короткостроковий кредит. Господарські органи також можуть виділити факторинговому відділу тимчасово вільні кошти на певний строк за плату, що визначається в договорах за згодою сторін. Існують також і інші засоби залучення коштів для діяльності факторингового відділу, наприклад, притягнення термінових депозитів або

випуск і продаж облігацій із фіксованим річним прибутком.

Основою факторингових операцій є договір факторингу. У договорі оговорюються умови здійснення факторингових операцій, у тому числі реквізити платіжних вимог, частка сум платежу від суми по операціях факторингу, розмір компенсаційної винагороди, умови розірвання факторингового договору й інші умови за домовленістю сторін. Також у ньому оговорюється відповідальність кожної із сторін у випадку невиконання або неналежного виконання узятих на себе зобов'язань. При цьому вони відповідають один перед одним. Якщо факторинговий відділ не може виконати прийняті зобов'язання, то майнову відповідальність несе банк, при якому він створений. Але сам відділ не несе відповідальності за невиконання договірних зобов'язань по поставках.

8.2. Види факторингових операцій

Факторингові операції не проводяться за борговими зобов'язаннями фізичних осіб, філіалів або відділень підприємства.

Обмеження пов'язані з тим, що в наведених випадках факторинговій компанії (банку) надто складно оцінити кредитний ризик.

У техніці здійснення факторингу виділяють кілька основні операції: це - ведення дебіторських рахунків,

- інкасо,
- фінансування вимог клієнтів,
- кредитні гарантії та ін.

Факторингові компанії інформують клієнтів про неплатоспроможність покупців.

Факторингова компанія не прийме на себе безнадійних боргів, укладаючи договір з новим клієнтом, тому що фактор пильно вивчає його фінансові показники.

Факторингові операції бувають (рис. 8.1):

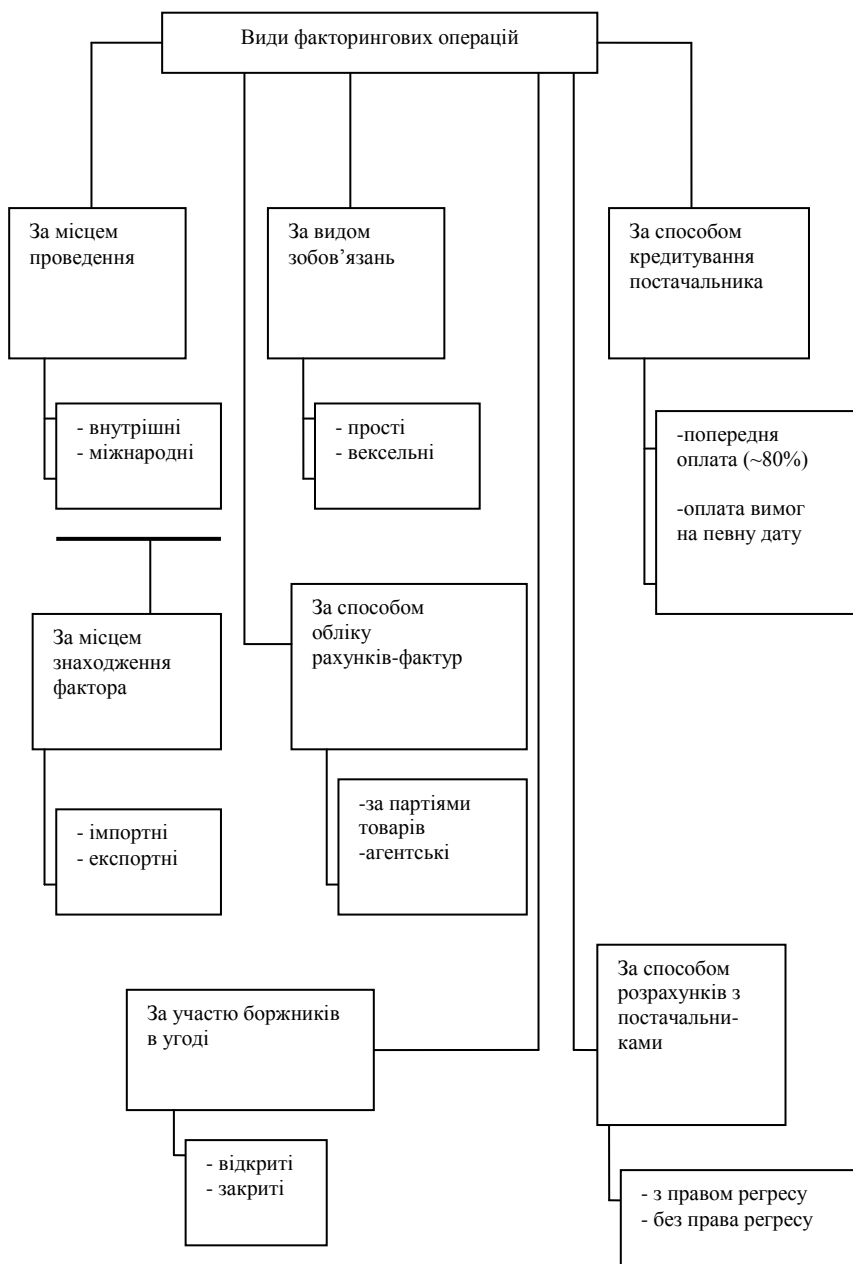

Рис. 8.1. Види факторингових операцій

- внутрішні, коли постачальник та його клієнт і фактор знаходяться в одній країні, і міжнародні, коли один із учасників операції – за рубежом;

- відкриті, якщо боржника повідомлено про участь в угоді факторингової компанії,

- закриті (конфіденційні);

- з правом регресу, тобто зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму, чи без подібного права; умови пов'язані з ризиками, котрі виникають при відмові платника від виконання своїх зобов'язань, тобто – з кредитними ризиками;

- про кредитування постачальника у формі попередньої оплати (до 80% перевідступлених їм боргових вимог) чи оплати вимог на певну дату.

- за способом обліку рахунків-фактур факторингових операцій, коли можуть бути партії товарів, на які проводиться відкритий облік рахунків-фактур і платники переказують фактору всі платежі, призначені постачальнику, і агентського типу, коли дисконтуються продажі окремим покупцям, а кредит забезпечується факторинговою компанією з відкриттям спеціальних рахунків під конкретні операції.

За видом обслуговування операцій факторинг може бути простим і вексельним, коли розрахунок з постачальником проводиться векселем, а факторингова компанія здійснює облік цих векселів.

Загальна схема класифікації факторингових операцій представлена на рис. 8.2.

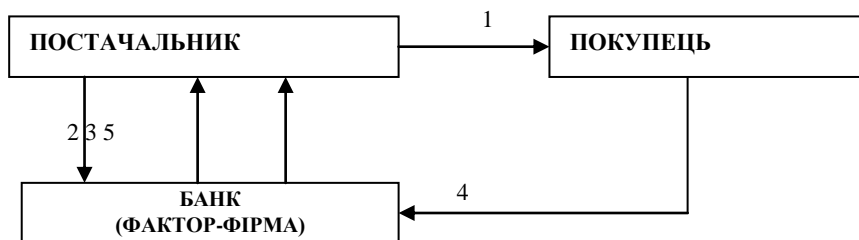

Рис. 8.2. Послідовність здійснення факторингової операції

- 1- відвантаження товару і виставлення покупцеві платіжних вимог;
- 2- пересилка платіжних вимог факторові;
- 3- оплата платіжних вимог постачальнику (80-90%);
- 4- перерахування покупцем суми платіжних вимог;
- 5- оплата решти вартості вимог мінус комісійні

У світовій практиці зазвичай використовуються три методи встановлення обмежуючих сум:

1. Визначення загального ліміту. Кожному платнику встановлюється періодично поновлюваний ліміт, у межах якого факторинговий відділ автоматично оплачує платіжні вимоги, що йому передаються.

2. Визначення щомісячних, лімітів відвантажень. У даному випадку встановлюється сума, на яку протягом місяця може бути відвантажено товарів одному платнику.

3. Страхування по окремих угодах. Цей метод використовується, коли специфіка діяльності продавця припускає не серію регулярних постачань товарів тим самим покупцем, а ряд одноразових угод на великі суми з постачанням на визначену дату.

8.3. Типи внутрішніх факторингових угод та факторингове обслуговування

Факторингове обслуговування найбільш ефективно для малих та середніх підприємств, котрі традиційно зазнають фінансових труднощів через невчасне погашення боргів дебіторами і обмеженість доступних для них джерел кредитування.

1) Повне обслуговування (відкритий факторинг без права регресу) відбувається при постійних і достатньо тривалих контактах між постачальником і факторинговою компанією (банком).

Повне обслуговування включає: повний захист від виникнення сумнівних боргів та забезпечення

гарантованого припливу грошових коштів; управління кредитом; облік реалізації; кредитування у формі попередньої оплати (за бажанням постачальника) чи оплати суми перевідступлення боргових вимог (за мінусом витрат) на певну дату.

2) Угода про повне обслуговування з правом регресу відрізняється від попередньої тим, що факторингова компанія (банк) не страхує кредитного ризику, котрого продовжує зазнавати страховик. Це означає: фактор має право повернути постачальникові боргові вимоги на будь-яку суму, не оплачені клієнтами протягом певного строку (зазвичай впродовж 90 днів від установленної дати платежу).

Необхідною умовою використання факторингу як фінансової послуги високої вартості для постачальника є вимога виробництва товарів та послуг високої якості з перспективою швидкого розширення виробництва і збільшення прибутку.

Головна мета факторингового обслуговування – інкасування дебіторських боргів своїх клієнтів і одержання належних їм платежів. Ця послуга може надаватися фактором клієнту як без фінансування, так і з фінансуванням:

- у першому випадку клієнт факторингової компанії (банку), відвантаживши продукцію, пред'являє рахунки своєму покупцю через фактора, завдання котрого одержати на користь клієнта платіж у строки згідно із господарським договором (зазвичай – 30– 120 днів);

- у другому випадку факторингова компанія купує рахунки-фактури у клієнта на умовах негайної оплати 80–90% вартості відвантаження, тобто авансує обіговий капітал свого клієнта.

У світовій практиці діють такі види факторингового обслуговування:

- купівля рахунків із знижкою і з оплатою фактору;
- взяття на себе фірмою-фактором (чи банком) усіх

операцій з обліку продажів компанії з веденням рахунків її дебіторів, підготовкою регулярних звітів про стан рахунків та інкасації боргу;

- надання гарантій повної оплати товару навіть у тому разі, якщо покупець прострочить або взагалі не сплатить борг.

Зазвичай подібні послуги надаються великим фірмам, котрі мають великий торговий оборот. Розмір комісійних оборотів становить від 1,5 до 2,5%.

Факторинговому обслуговуванню не підлягають:

- підприємства з великою кількістю дебіторів, заборгованість кожного з котрих виражається невеликою сумою;

- підприємства, які займаються виробництвом нестандартної або вузькоспеціалізованої продукції;

- будівельні та інші фірми, які працюють із субпідрядниками;

- підприємства, які реалізують свою продукцію на умовах після продажного обслуговування і практикують компенсаційні (бартерні) угоди;

- підприємства, які укладають із своїми клієнтами довгострокові контракти і виставляють свої рахунки після завершення певних етапів роботи чи до здійснення поставок (авансовий платіж).

Факторингова компанія може виконувати і ряд інших послуг, необхідних постачальникові:

- вести повний бухгалтерський облік дебіторської заборгованості;

- консультувати з питань організації розрахунків, укладення договорів, одержання платежів;

- інформувати про ринок збуту, ціни, платоспроможність майбутніх покупців і т.п.;

- надавати транспортні, складські, страхові, рекламні послуги.

До послуг банку належать:

- вивчення кредитоспроможності клієнтів;
- ведення книг обліку;
- інкасація;
- прийняття на себе ризику неплатежу.

В усіх випадках для здійснення факторингових операцій мають бути визначені джерела фінансування чи акумульовано грошовий фонд. Можливі такі джерела створення подібного фонду:

1. Залучення вільних грошових коштів клієнтури банків. З цією метою серед клієнтів банку виділяються такі організації і підприємства, котрі мають вільні кошти і згодні на підставі договору передати їх на депонування факторинговому відділу, що гарантує виплату доходу за користування переданих тому на збереження коштів.

2. Кредити, отримані від свого банку. Можна також одержувати кредити і від інших банків.

3. Прибуток від факторингових операцій, який створюється як різниця між доходами від проведення факторингу і затратами на оплату процентів від залучених коштів підприємств та кредиторів банку, а також операційних та інших затрат.

Збільшення оборотного фонду відбувається за рахунок прибутку. Крім того, факторинговий відділ створює резервний фонд, котрий використовується для покриття можливих збитків за операціями факторингу, а також для забезпечення його гарантійних зобов'язань.

Комерційні банки найчастіше не створюють спеціального фонду факторингу, а здійснюють дані операції у межах загальних кредитних ресурсів, які має банк.

У світовій практиці вартість факторингових послуг складається з двох елементів: комісії і відсотків стягнутих при достроковій оплаті поданих документів.

Комісія встановлюється у відсотках від суми рахунку-фактури (звичайно на рівні 1,5-2,5%). Збільшенню обсягу угоди відповідають розрахунок і сума комісії. Процентна

ставка за кредит, як правило, на 1-2% вище ставок грошового ринку (ринку короткострокових кредитів). Зазвичай банк оплачує одноразово 80-90% вартості рахунку-фактури; 10-20% – це резерв, що буде повернутий після погашених дебітором усієї суми боргу. Наприкінці кожного місяця банк підраховує належні йому комісійні відсотки, а також виявляє залишок неінкасованих фактур, на який виписується рахунок і передається клієнтові.

Існує ряд причин, за яких факторинговому відділу не вигідно попередньо оплачувати повну вартість боргових зобов'язань. Якщо постачальник припиняє свою діяльність, або з будь-яких причин порушує умови факторингового договору, то факторинговий відділ не має іншого страхового покриття попередньо оплачених сум, окрім самих платіжних вимог. Таким чином, різниця в 10-20% вартості рахунків-фактур необхідна для того, щоб при необхідності можна було компенсувати попередньо оплачені суми. Це цілком відповідає і факторинговій практиці країн із ринковою економікою.

У вартість факторингових послуг включається плата за обслуговування (комісія) і плата за надані з кредит кошти.

Плата за обслуговування стягується за звільнення від необхідності вести облік, за страхування від появи сумнівних боргів і розраховується як певний відсоток від суми рахунків-фактур. Розмір цієї плати може варіюватися в залежності від масштабів виробничої діяльності постачальника і надійності його контрактів, а також від експертної оцінки факторинговим відділом ступеня ризику неплатежу і складності стягнення коштів із покупців; у середньому на вітчизняному ринку комісія встановилася на рівні 0,5-3% від вартості рахунків-фактур. Проте комерційні банки визначають розмір плати за домовленістю з конкретним клієнтом по кожному договору, тому ставка плати за обслуговування може виявитися і вищою (5% і більше). Розмір плати за обслуговування може, визначатися не тільки у відсотках від суми платіжних вимог, але і шляхом

встановлення фіксованої суми.

Плата за надані в кредит кошти. Якщо проводиться попередня оплата, то розмір плати розраховується за період між викупом платіжної вимоги і датою інкасування. Плата за кредит у більшості країн, зазвичай на декілька процентних пунктів перевищує ставки, застосовувані банками при короткостроковому кредитуванні підприємств. Це пов'язано з необхідністю компенсації додаткових витрат і ризику факторингового відділу банку.

На ступінь ризику, прийнятого на себе банками, впливає платоспроможність боржників клієнта, тоді як обсяг конторської роботи, пов'язаний в основному із середнім розміром фактурних сум. І, якщо, наприклад, ставка комісійної винагороди складає 1,5%, а період оборотності дебіторських рахунків 30 діб, то комісійні досягають 15% річних від розміру заборгованості ($1,5\% \times 12 \text{ міс} = 8\%$).

Контрольні питання до розділу 8

1. В чому головне призначення факторингу в ринковій економіці ?
2. Чому дорівнює розмір комісійних за факторинговими операціями ?
3. Які підприємства не підлягають факторинговому обслуговуванню?
4. Чому умовою факторингового обслуговування є висока якість товарів ?
5. Надайте класифікаційні ознаки факторингу.
6. Які існують види факторингових операцій ?
7. Чому факторинг привабливий для вексельного обігу ?
8. Що таке факторингова угода з повним обслуговуванням і з правом регресу?
9. Надайте умови факторингового обслуговування ?
10. Що є джерелом фінансування факторингових операцій?

РОЗДІЛ 9

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

9.1. Загальні правила проведення банками операцій з вексями

Згідно з чинним законодавством України, вексель – це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов’язання боржника (векселедавця) сплатити після настання строку певну суму грошей власникові векселя (векселетримачеві).

Вексель сприяє прискоренню розрахунків та обертаємості фінансових засобів, збільшує надійність розрахунків та зменшує кількість неплатежів, знижує потребу в емісії готівкових грошей, перешкоджає росту інфляції.

В практиці векся найчастіше використовують два різновиди векселя – переказний вексель (тратта) і простий (соло – вексель) (рис. 9.1, 9.2).

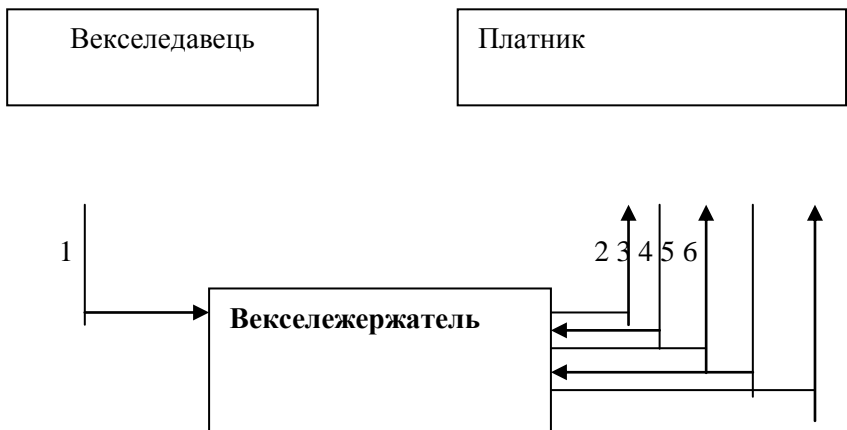

Рис. 9.1. Схема вексельного обігу з використанням переказного векселя

- 1 – видача векселя;
- 2 – подання векселя до акцепту;
- 3 – підтвердження векселя;
- 4 – подання векселя до сплати;
- 5 – погашення векселя;
- 6 – вручення погашеного векселя з розпискою отримання платежу.

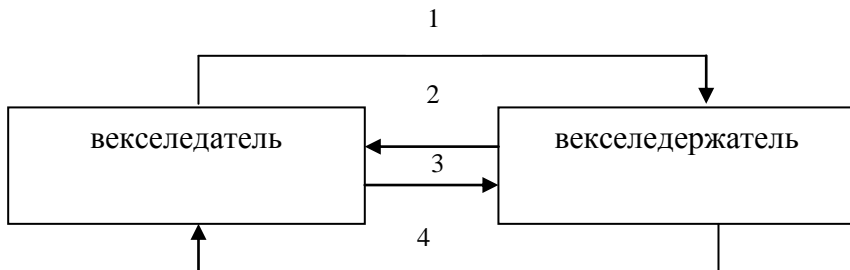

Рис. 9.2. Схема вексельного обігу з використанням простого векселя

- 1 – видача векселя;
- 2 – подання векселя до оплати;
- 3 – погашення векселя;
- 4 – вручення погашеного векселя з розпискою про отримання платежу.

Форми виготовлення вексельних бланків надано у дод. 15.

Банки здійснюють операції з простими та переказними векселями за умови складання векселів у документарній формі на бланках з відповідним ступенем захисту та заповнення їх реквізитів. Банки здійснюють операції з переказними векселями за умови заповнення чітко визначених реквізитів, а саме:

- назви "переказний вексель", яка включена до тексту документа і написана тією мовою, якою цей документ складений (вексель, який видається на території України і місце платежу за яким також на території України,

складається державною мовою. Найменування трасанта або векселедавця, інших зобов'язаних за векселем осіб зазначається тією мовою, якою визначено офіційне найменування в їх установчих документах);

- безумовного наказу сплатити визначену суму грошей;

- найменування особи, яка має сплатити (трасат);

- строку платежу;

- місця, у якому має здійснюватися платіж;

- найменування особи, якій або за наказом якої має здійснюватися платіж;

- дати і місця видачі векселя;

- підпису особи, яка видає вексель (трасант).

Банки не здійснюють операції з переказними векселями, якщо немає будь-якого з реквізитів крім таких випадків:

- переказний вексель, строк платежу в якому не зазначений, вважається таким, що підлягає сплаті за пред'явленням;

- якщо немає особливої вказівки, то місце, позначене поруч з найменуванням трасата, вважається місцем платежу і разом з тим місцем проживання трасата;

- переказний вексель, у якому не зазначене місце його видачі, вважається виданим у місці, позначеному поруч з найменуванням трасанта.

У переказному векселі, який підлягає оплаті відразу після пред'явлення або у визначений строк після пред'явлення, трасант може обумовити те, що на суму, яка підлягає сплаті, нараховуватимуться відсотки. У будь-якому іншому переказному векселі така умова вважається ненаписаною. Відсоткова ставка має зазначатися у векселі, якщо її немає, то умова вважається ненаписаною. Відсотки нараховуються від дати видачі переказного векселя, якщо не зазначена інша дата.

Трасант відповідає за акцепт і за платіж. Він може

зняти з себе відповідальність за акцепт, будь-яка умова, за якою він знімає з себе відповідальність за платіж, вважається ненаписаною.

Якщо сума, яка підлягає сплаті за переказним векселем, виражена словами і цифрами, то в разі розбіжності між цими позначеннями підлягає сплаті сума, позначена словами. Якщо в переказному векселі сума виражена кілька разів словами або цифрами, то в разі розбіжностей між цими позначеннями підлягає сплаті менша сума.

Банки здійснюють операції з простими векселями за умови заповнення чітко визначених реквізитів, а саме:

- назви "простий вексель", яка включена до тексту документа і написана тією мовою, якою цей документ складено;
- безумовного зобов'язання сплатити визначену суму грошей;
- строку платежу;
- місця, у якому має бути здійснений платіж;
- найменування особи, якій або за наказом якої має здійснюватися платіж;
- дати і місця видачі простого векселя;
- підпису особи, яка видає документ (векселедавець).

Банки не здійснюють операції з простими векселями, якщо немає будь-якого з реквізитів, крім таких випадків:

- простий вексель, строк платежу в якому не зазначено, вважається таким, що підлягає оплаті за пред'явленням;
- якщо немає особливого зазначення, місце, у якому видано документ, вважається місцем платежу і разом з тим місцем проживання векселедавця;
- простий вексель, у якому не зазначено місце його видачі, вважається виданим у місці, зазначеному поруч з найменуванням векселедавця.

Банк може здійснювати такі операції з векселями: кредитні, торговельні, гарантійні, розрахункові, комісійні.

Під час проведення операцій з векселями банк бере на себе такі види ризиків: кредитний, ліквідності, процентний, операційний.

Під час проведення кредитних, торговельних, гарантійних і розрахункових операцій банк має ретельно вивчати фінансовий стан, кредито- та платоспроможність платників за векселями і зобов'язаних за векселями осіб, з якими він укладає угоди про проведення операцій.

Платіж за векселем банки здійснюють тільки в безготівковій формі. Банкам забороняється використовувати векселі як внесок до статутного фонду.

9.2. Вексельне поручительство

Аваль – вексельна порука, в силу якої особа (аваліст), яка здійснила її, переймає на себе відповідальність за виконання зобов'язання будь – якою зобов'язаною за векселем особою – акцептантом, векселедавцем, індосантом. Аваль може бути здійснений при видачі векселя на будь – якому наступному етапі його обігу.

Платіж за переказним векселем може бути забезпечений авалем повністю або в частині його суми. Забезпечення може бути надане третьою особою або навіть однією з осіб, які поставили свій підпис на векселі.

Аваль учиняється банком або на векселі, або на алонжі із таким написом: "вважати за аваль" або будь-яким іншим рівнозначним цьому напису. Його підписує аваліст.

В авалі банку має зазначатися за кого він виданий. Якщо такої вказівки немає, то він вважається виданим за трасанта.

Здійснюючи платіж за векселем, банк, який його авалував, набуває прав, що випливають з векселя, проти особи, зобов'язання якої він забезпечив, і проти тих осіб, які зобов'язані перед останньою особою за переказним векселем,

а також відповідає так само, як і та особа, зобов'язання якої він забезпечив.

Авалювання векселів банк здійснює на підставі укладеного з позичальником договору про авалювання, який може укладатися на певний термін (генеральна угода про авалювання), та/або авалювання визначених векселів (окремих договорів про авалювання).

Прийнявши позитивне рішення про авалювання всіх або окремих векселів, банк на кожному реєстрі розраховує суму нарахувань, які має сплатити позичальник, а з останнім укладає договір про авалювання.

Авальовані та неавальовані векселі банк повертає представнику пред'явника під розпис на реєстрах. Порядок оплати послуги авалювання здійснюється згідно з умовами договору про авалювання.

Крім того, за іногородніми векселями банки мають право утримувати дамно і порто.

Банк також має право утримувати з позичальника комісію за зобов'язання надати авальний кредит.

Банк зобов'язаний оплачувати вексель тільки в тій сумі, на яку він дав аваль. Також банк має право сплатити векселедержателю відсотки і пеню на повну суму векселя, витрати на опротестування, відсилання повідомлень та інші витрати, якщо вимога про ці витрати пред'явлена банку векселедержателем або надписувачем, який оплатив вексель у порядку регресу.

Банк не зобов'язаний відшкодовувати векселедержателю (надписувачу) витрати на опротестування, якщо векседавець (трасант) зняв із себе відповідальність за будь-які витрати (зокрема, застереженнями "оборот без витрат", "без протесту").

Банк зобов'язаний платити за авальованим ним векселем у таких випадках:

- якщо була відмова платника від платежу або акцепту
- проти пред'явлення опротестованого в неплатежі або

неакцепті векселя;

- якщо трасат припинив платежі незалежно від того, здійснив він акцепт чи ні або в разі безрезультатного звернення стягнення на його майно - проти пред'явлення опротестованого векселя;

- у разі визнання трасата банкрутом незалежно від того, здійснив він акцепт чи ні або в разі визнання банкрутом трасанта за векселем, який не підлягає акцепту, проти рішення суду про визнання банкрутом.

Зобов'язання банку як аваліста припиняється в разі оплати ним векселя. Відповідальність банку як аваліста припиняється в разі:

- оплати векселя платником;
- оплати векселя особою, яка вчинила свій підпис раніше позичальника;
- закінчення строку позовної давності проти банку-аваліста.

1. Гроші за авальованим і прийнятим банком до сплати векселем банк у строки, визначені законодавством для переказу грошей, перераховує на поточний рахунок векселедержателя або надписувача, який оплатив вексель у порядку регресу. Дії банку при наданні авалю по вексельним зобов'язанням надано на рисунку 9.3.

1. Надання документів для видачі вексельної поруки.
2. Видача розписки в отриманні векселя.
3. Юридична та економічна експертиза документів.
4. Повернення векселя, якщо прийняте рішення про відмову в поруці.
5. Заключення договору про надання авалю.
6. Оплата комісійної винагороди.
7. Оформлення поруки по векселю.
8. Видача векселя з відміткою про поруку.
9. Пред'явлення векселя до платежу.
10. Підписання акта пред'явлення векселя до платежу.
11. Неплатіж по векселю.

12.3дійснення протеста в неплатежі по векселю.

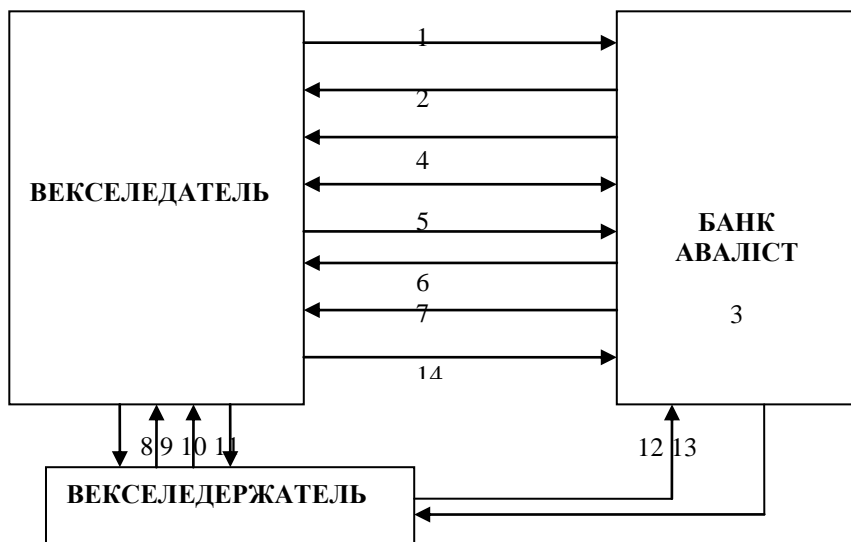

Рис. 9.3. Дії банку при наданні авалю по вексельним зобов'язанням

13. Оплата вексельного зобов'язання в порядку поруки.

14. Пред'явлення вимоги в порядку регреса про платіж по векселю.

15. Погашення суми, пов'язаною з зобов'язанням по простроченому векселю.

Якщо з вимогою про платіж до банку звертається не останній векселедержатель, а надписувач, який придбав вексель за регресом, то в цьому разі банк відповідає лише перед тим із надписувачів, який вчинив свій підпис після позичальника.

Після оплати векселя банк-аваліст набуває права регресної вимоги проти особи, за яку він надав аваль, а також проти всіх осіб, зобов'язаних перед цією особою, як солідарних боржників.

9.3. Порядок проведення кредитних операцій з векселями

Надання банком кредитів під заставу векселів є кредитною операцією і здійснюється на загальних принципах банківського кредитування. Особливістю цього виду кредитування є порядок надання, зберігання та реалізації застави, якою є векселі. Під забезпечення кредиту приймаються векселі, що видані лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

Банк приймає векселі в заставу на підставі укладеного з векселедержателем-позичальником договору про заставу, у якому також встановлюється місце зберігання заставлених векселів.

Урахування векселів є формою кредитування банком юридичної або фізичної особи шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі.

Ураховуючи вексель банк надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит. Як правило, можуть бути враховані векселі на визначений строк платежу, а саме:

- визначено-строкові (на певну дату);
- дато-векселі (у визначений строк від дати складання);
- візо-векселі (у визначений строк від пред'явлення).

Крім того, на них має бути дата про пред'явлення.

Після прийняття банком позитивного рішення про врахування всіх або окремих векселів установлюється сума дисконту та інших утримань з клієнта за кожним векселем, а з клієнтом укладається договір про врахування векселів.

Кредит у формі врахування векселів надається шляхом:

- перерахування на поточний рахунок пред'явника у строк, установлений у договорі про врахування, суми, що належить до сплати пред'явнику векселя;

- сплати кредиторської заборгованості пред'явника іншим кредиторам за умови подання документів, що підтверджують наявність такої заборгованості (акт звірки заборгованості, договори про поставку продукції, товарнотранспортні накладні тощо) у межах суми, яка належить до сплати пред'явнику векселя. У цьому разі банк перераховує кошти на поточний рахунок відповідного кредитора пред'явника в порядку, установленому чинним законодавством.

До різновидів врахування належать безоборотне врахування і врахування з реверсом, які відрізняються від звичайного врахування порядком і обсягом відповідальності векселедержателя-пред'явника.

Кредити під заставу векселів (рис. 9.4).

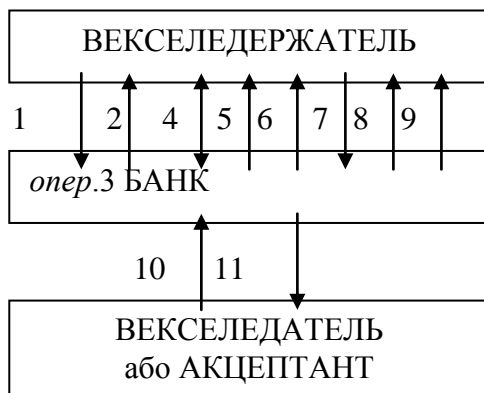

Рис. 9.4. Дії банку при виконанні заставних операцій з векселями

1. Подача заяви про видачу позики під заставу векселів з реєстром і бланками векселів.

2. Видача квитанції (розписки) про отримання векселів.

3. Експертиза економічної та юридичної надійності векселів.

4. Заключення кредитного договору.

5. Відкриття позичкового рахунка позичальнику.

6. Кредитування.

7. Погашення кредита.

8. Повернення прийнятих під заставу векселів.

Дії банку у випадку непогашення кредита

9. Повідомлення заставодателя про вступ банку в права по векселям, отриманим під заставу.

10. Пред'явлення векселів до оплати.

11. Погашення векселів.

На векселях пред'явник може виконати заставний, повний або бланковий індосамент, індосамент на пред'явника. Вид індосаменту встановлюється договором про заставу.

За заставним індосаментом банку передаються такі права:

Індосаментом називається передаточний надпис, який переносить усі права, що впливають з переказного векселя від індосатора до індосанта. Якщо векселедавець помістив у переказному векселі слова “не наказу” або будь – який рівнозначний вислів, то документ може бути переданий тільки з дотриманням форми і з наслідками звичайної цесії, тобто передачею права по борговим зобов'язанням. Індосамент може бути здійснений навіть на користь платника, незалежно від того, чи акцептував він вексель чи ні, або на користь векселедавця, або будь – якої іншої зобов'язаної за векселем особи. Ці особи можуть у свою чергу індосувати вексель. Розрізняють слідуючі види весельних написів (табл. 9.1):

Бланковий, коли власник векселя ставить на зворотній стороні векселя тільки свій підпис. Такий вексель може бути переданий будь – якій особі, яка стає його власником зі всіма правами;

Таблиця 9.1.

Види вексельних написів

Вид напису	Формулювання
Іменний індосамент (напис про передачу векселя у власність іншій особі)	"платіть наказу такої-то особи", "заплатіть замість нас такої-то особи"
Бланковий індосамент (передача векселя у власність іншій особі з наданням йому характеру цінного паперу на пред'явника)	‘платіть наказу', 'платіть пред'явнику’
Заставний індосамент (передача векселя у заставу)	"валюта у заставу такої-то особи", "валюта в забезпечення такої-то особи"
Інкасовий індосамент (передача векселя на інкасо)	"валюта до отримання такої-то особи", "валюта на інкасо такої-то особи", "як повіреному такої-то особи"
Напис про заборону подальшого індосування	"платіть виключно такої-то особі", "платіть такої-то особі, не наказу", "платіть такої-то особі без права подальшого індосування"
Заборона індосування оригіналу	"починаючи з цього місця, індосування дійсне лише на копії"
Аваль. Напис про дату пред'явлення простого векселя строком платежу "у стільки-то часу з дня пред'явлення"	"як аваліст (аваль, авалюю) за... (у розмірі...)", "вважати за аваль за... (у розмірі...)" "пред'явлено для датування тоді-то"

Іменний, коли індосант ставить на зворотній стороні векселя перед своїм підписом прізвище, ім'я та по – батькові особи, якій передаються всі права по векселю;

Цільовий, коли індосант вказує мету, передаючи вексель іншій особі. Такий запис носить характер доручення, і новий власник векселя може індосувати його тільки на цю мету.

Безоборотний, коли індосант включає в текст слово “без обороту”, що дає йому право виключити можливість пред'явити до нього зобов'язання у випадку несплаченого векселя платником по векселю.

Індосамент має бути простим і нічим не обумовлений, і повинен бути підписаний індосантом, який відповідає за акцепт і за платіж. Він може заборонити новий індосамент, і не нести відповідальності перед тими особами, на користь

яких вексель був після цього індосований.

Особа, у якої знаходиться переказний вексель, вважається законним векселедержателем, якщо її право базується на безперервному ряді індосаментів, навіть якщо останній індосамент є бланковий.

Якщо індосамент вміщує застереження “валюта до отримання” або будь – яке інше застереження, яке має на увазі просте доручення, векселедержатель може здійснювати всі права, що випливають з переказного векселя, але індосувати його він може лише шляхом передоручення.

Індосамент, здійснений після строку платежу, має ті самі наслідки, що і попередній індосамент. Однак індосамент, здійснений після протесту в неплатежі або після закінчення строку, встановленого для здійснення опротестування, має наслідки лише звичайної цесії.

Оформлення заборгованості векселями є розрахунковою операцією. До операцій з оформлення векселями кредиторської заборгованості банку належить акцепт банком переказних векселів та видача простих векселів.

Акцепт переказного векселя оформляється як надпис на векселі, зокрема, "акцептований", "прийнятий до платежу" або інший рівнозначний напис (табл. 9.2). Достатнім для акцепту є один лише підпис трасата на лицьовому боці векселя.

Акцепт набуває сили після передавання векселя або після повідомлення про акцепт, зробленого трасатом у письмовій формі векселедержателю або одному з надписувачів векселя.

У разі передавання боржником кредитору векселя за зобов'язанням, на підставі якого виданий вексель, настають такі правові наслідки: зобов'язання припиняється, якщо боржник є векседавцем простого векселя або акцептантом тратти, а кредитор - першим векселедержателем простого векселя або трасантом акцептованої тратти, і якщо немає

права регресу проти боржника щодо зобов'язання, на підставі якого виданий вексель.

Таблиця 9.2.

Види вексельних написів

Вид напису	Формулювання
Акцепт	"акцепт", "акцептовано", "приймаю"
Частковий акцепт (згода оплатити лише певну суму)	"акцептовано (приймаю) у розмірі (сумі)..."
Акцепт у порядку посередництва	"акцепт у порядку посередництва (за таку-то особу) (у розмірі...)"
Заборона акцепту	"без акцепту", "акцепт заборонено"
Зняття відповідальності за неакцепт векселя	"без відповідальності за акцепт", "без обороту на нас у разі неакцепту"
Зняття відповідальності за відмову в акцепті і платежі	"без обороту на нас"
Обмеження часу пред'явлення векселя до акцепту	"пред'явлення до акцепту не раніше.../ не пізніше...", "пред'явлення до акцепту не раніше..., але не пізніше..."

Розрахунки з використанням векселів належать до розрахункових операцій.

До операцій за розрахунками векселями щодо погашення кредиторської заборгованості банку належать вексельні платежі на користь кредитора. Їх суть полягає в тому, що кредитор банку погоджується прийняти від банку-боржника виконання іншого (вексельного) зобов'язання від платника за векселем. Прийняття вексельного зобов'язання відбувається шляхом передавання векселя, придбаного банком-боржником, кредитору банку.

До операцій за розрахунками векселями з погашення

дебіторської заборгованості перед банком належать вексельні платежі боржника на користь банку. Їх суть полягає в тому, що банк-кредитор погоджується прийняти від клієнта-боржника виконання іншого (вексельного) зобов'язання від платника за векселем. Прийняття вексельного зобов'язання відбувається шляхом передавання векселя, придбаного клієнтом-боржником, банку-кредитору.

Використання векселів для розрахунків за заборгованістю за банківським кредитом не допускається. Приймання або передавання банком векселів під час проведення вексельних платежів здійснюється з використанням реєстрів.

Зобов'язання банку, який передав вексель для розрахунку, вчинив індосамент і не склав із себе відповідальність безоборотним застереженням, припиняється в разі сплати векселя банком у порядку регресу.

Відповідальність такого банку-індосанта припиняється у разі:

- оплати векселя платником;
- оплати векселя особою, яка поставила свій підпис раніше банку;
- закінчення строку позовної давності.

9.4. Комісійні операції з векселями

Банківська операція з інкасування векселів належить до комісійних операцій. Інкасування векселів разом із супровідними документами (рахунками, транспортними документами, товаророзпорядчими документами або іншими подібними документами) здійснюється за двома видами: чисте інкасо та документарне інкасо. Сторонами в операції з інкасування є: комітент (принципал), банк-ремітент, інкасувальний банк, банк-пред'явник та платник, якому має бути зроблене пред'явлення векселів та супровідних

документів згідно з дорученням на інкасування.

Чисте і документарне інкасо векселів банк здійснює на підставі укладеного з векселедержателем договору про інкасування.

Банк має право укласти договір щодо:

- прийняття простих і переказних векселів для пред'явлення платникам у разі настання за ними строку платежу для одержання платежу та вчинення за ними протесту - у разі неплатежу або часткового платежу;

- прийняття переказних векселів для пред'явлення до акцепту і простих векселів зі строком платежу у визначений строк від пред'явлення для проставлення дати пред'явлення та здійснення за ними протесту - у разі неакцепту, часткового акцепту, умовного акцепту або недатованого акцепту;

- прийняття опротестованих векселів для їх пред'явлення до платежу зазначеним у дорученнях на інкасування особам (за винятком судового порядку);

- виконання всіх інших дій, пов'язаних з інкасуванням векселів, супровідних документів та захистом прав комітента.

Дії банку при виконанні інкасових операцій на рисунку 9.5.

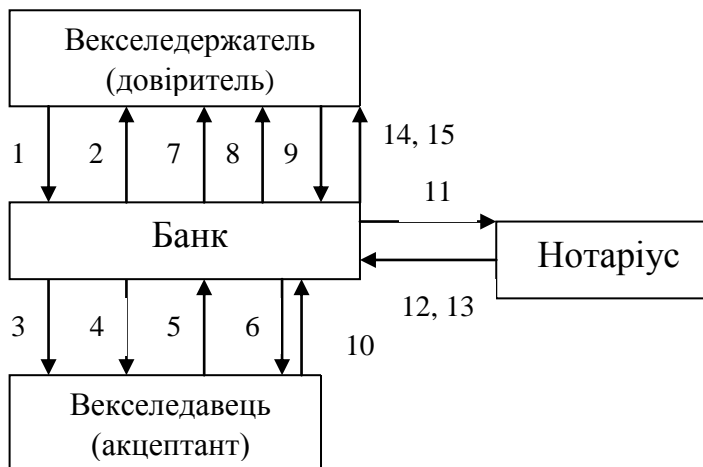

Рис. 9.5. Дії банку при виконанні інкасових операцій

1. Доручення ремітента на одержання платежу за векселем.
2. Видача квитанції про прийом векселя на інкасо.
3. Повідомлення платника про прийом векселя на інкасо (платник обслуговується у тому ж банку).
4. Пред'явлення векселя до оплати.
5. Погашення векселя. Дт розрахункового рахунку акцептанта (платника) Кт розрахункового рахунку ремітента (одержувача).
6. Повернення погашеного векселя з розпискою про платіж.
7. Зарахування валюти векселя на розрахунковий рахунок ремітента.
8. Повідомлення ремітента про здійснення операції.
9. Виплата комісійної винагороди.
У випадку неплатежу за векселем:
10. Відмова від платежу.
11. Пред'явлення векселя до протесту.
12. Здійснення опротестування.
13. Повернення опротестованого векселя з актом протесту.
14. Повідомлення про опротестування векселя.
15. Повернення опротестованого векселя разом з актом.

Усі документи, що передаються банку для інкасування, мають супроводжуватися дорученням на інкасування, у якому мають бути точні та повні інструкції принципала. Банку дозволяється діяти тільки відповідно до таких доручень.

Доручення на інкасування подається банку-ремітенту комітентом:

- у трьох примірниках, якщо банк-ремітент і банк-пред'явник - одна особа;
- у чотирьох примірниках, якщо банк-ремітент і банк-

пред'явник - різні особи;

- у п'яти примірниках, якщо в інкасуванні, крім банку-ремітента і банку-пред'явника, бере участь інкасувальний банк.

Комітент може зазначити в дорученні на інкасування назву інкасувального банку (банку-пред'явника), якщо його вибір обумовлений сторонами угоди (комітентом і платником). Таким банком, як правило, має бути банк, з яким цей банк уклав договір про інкасування, та/або кореспондент цього банку.

Якщо угодою між комітентом і платником не передбачений банк-пред'явник, то вибір останнього (і заповнення відповідного реквізиту доручення на інкасування) здійснюється безпосередньо банком-ремітентом.

Якщо платежі забезпечені гарантією, то комітент у дорученні на інкасування додатково включає вимогу про платіж за рахунок гарантії на випадок неоплати платником документів, що інкасуються, у встановлений строк.

У всіх випадках за наявності гарантії комітент має зазначити в дорученні на інкасування гаранта, а якщо гарантія надана окремо від векселя в письмовій формі, - дату гарантії, її номер, суму і строк дії.

Під час передавання векселя для інкасування комітент має здійснити на векселі передоручений індосамент на користь банку-ремітента. Передоручений індосамент може містити такі вказівки: "як довіреному (назва банку) для (перелік дій)" (застосовується для визначених комітента дій), "для пред'явлення до акцепту" (застосовується для пред'явлення переказного векселя до акцепту), "валюта на інкасо" або "валюта до отримання" (застосовується для пред'явлення векселя до платежу) тощо.

Прийняті доручення на інкасування і додані до них документи перед відсиланням інкасувальному банку оформляються таким чином:

- зазначається назва інкасувального банку, який

вибирає банк-ремітент;

- банку-пред'явнику подається інструкція про порядок зарахування суми виручки на рахунки банку-ремітента, а також про спосіб повідомлення банку-ремітента про хід виконання доручення (про здійснення акцепту або платежу, неакцепт або неплатіж тощо).

Пред'явлення документів платнику може бути здійснено:

- поштою - у цьому разі час пред'явлення є часом одержання поштової кореспонденції;

- у місці акцепту або платежу, зазначеному на векселі, а якщо воно не зазначено, то в місці перебування особи, яка має акцептувати або оплатити вексель.

Якщо пред'явлення зроблене шляхом повідомлення, але акцепт або оплата не надійшли до закінчення банківських операцій наступного дня після настання строку за векселем, а за операціями з векселями, що підлягають оплаті за пред'явленням, - на третій банківський день після відсилання повідомлення, то банк-пред'явник може вважати вексель як неакцептований або несплачений і пред'явити його до протесту або ж виконати інші дії згідно із дорученням на інкасування.

Документи на інкасо із зазначенням точного строку оплати мають оплачуватися не пізніше наступного дня після настання відповідного строку платежу.

За здійснення операцій з інкасування банк має право утримувати на свою користь комісію, а за іногородніми векселями, крім того, давно і порто.

Доміциляція векселів належить до комісійних операцій. Векселедавець під час видачі векселя може зазначити особливого платника (зокрема банк), який здійснить оплату векселя відповідно до строку платежу за ним:

- за місцезнаходженням платників за векселями - векселедавця простого або трасата переказного векселя. Такі

векселі є недоміцільованими, а зазначена для здійснення платежу третя особа - особливим платником у місці платежу;

- не за місцезнаходженням платників за векселями - векселедавця простого або трасата переказного векселя - доміциліантів. Такі векселі є доміцільованими, а зазначена для здійснення платежу третя особа - особливим платником в особливому місці платежу - доміциліатом.

Якщо особливий платник або доміциліат не зазначений трасантом, то він може бути названий трасатом у разі акцепту. Але місце платежу (населений пункт) трасат-акцептанта змінити не може. Якщо він у разі акцепту змінить місце платежу, то це означає, що в акцепті було відмовлено.

Ознака доміцільованого векселя - це наявність на лицьовому боці векселя вказівки векселедавця простого або переказного векселя "Доміцільований у ____ " (найменування особливого місця платежу і назва банку) або "Платник ____ " (назва банку і найменування особливого місця платежу), або "Підлягає оплаті в ____ " (назва банку і найменування особливого місця платежу). Банк-доміциліат виконує платіж від імені та за дорученням платника за векселем (векселедавця простого або акцептанта переказного векселя).

Ознака недоміцільованого векселя з особливим платником - це наявність на лицьовому боці векселя вказівки векселедавця простого або переказного векселя або акцептанта переказного векселя "Підлягає оплаті в ____ " (найменування місця платежу і назва банку) або "Платник ____ " (назва банку і найменування місця платежу). У цьому разі банк як особливий платник також виконує платіж від імені та за дорученням платника за векселем (векселедавця простого або акцептанта переказного векселя).

Під час призначення банку особливим платником за доміцільованим або недоміцільованим векселем із платником за векселем (векселедавцем, акцептантом) укладається договір про оплату банком векселів. За здійснення оплати векселів банк може утримувати з платника

за векселем винагороду.

Згідно з умовами договору з банком платник за векселем зобов'язаний перерахувати в банк на відповідний рахунок достатню суму коштів для оплати векселя. За рахунок цих коштів банк як особливий платник або доміциліат здійснює платіж за векселем законному векселедержателю.

Кошти, що зараховані на відповідний рахунок, можуть бути використані для оплати векселів або повернені на вимогу платника на його поточний рахунок.

Банк не зобов'язаний приймати до оплати недоміцільовані з особливим платником та невизначено доміцільовані векселі, у яких прямо не зазначений цей банк як особливий платник (доміциліат) або зазначена лише адреса банку, хоча банку і було відомо, що він призначений платником за векселем на підставі інших документів.

Якщо коштів недостатньо або їх зовсім немає, то відповідальність за неоплату (часткову неоплату) векселя покладається на довірителя.

У разі часткової оплати векселя і повернення векселя векселедержателю на його вимогу він видає розписку про одержаний частковий платіж.

Зберігання векселів належить до комісійних операцій. Зберігання векселів - це здійснення банком за дорученням, від імені та за рахунок векселедержателя операцій з векселями відповідно до одержаних від нього інструкцій, а саме: схов, передавання оригіналу векселя законному векселедержателю копії векселя, передавання примірника переказного векселя, що призначався для акцепту, законному векселедержателю іншого примірника векселя та передавання оригіналів, примірників і копій векселів іншій особі за умов, зазначених векселедержателем.

Зберігання векселів здійснюється за двома видами: відкрите та закрите.

Відкрите зберігання здійснюється шляхом подання в

банк супровідного доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з векселями.

Закрите зберігання здійснюється шляхом надання векселедержателю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями. Закрите зберігання здійснюється на підставі договору про зберігання (схов) векселів. Договір може укладатися на певний строк, без зазначення строку або до запитання та/або про зберігання визначених векселів. Він може містити умови про майнову відповідальність банку.

Відкрите зберігання векселів банк здійснює згідно з укладеним з векселедержателем договором про відкрите зберігання (схов) векселів.

Банк має право укладати договір щодо:

- приймання векселів на зберігання (схов) для повернення векселедержателю на його першу вимогу незалежно від строку зберігання (схову);

- приймання оригіналів векселів на зберігання (схов) для їх передавання законному векселедержателю копій векселя;

- приймання векселів на зберігання (схов) для їх передавання зазначеним у дорученнях на зберігання векселів особам на визначених дорученнями умовах;

- учинення інших дій з векселями відповідно до інструкцій, викладених у дорученнях на відкрите зберігання векселів (контроль за строками платежу за векселями, передавання векселів у заставу на користь третіх сторін, приймання векселів у заставу на користь векселедержателя, виконання всіх інших дій, пов'язаних з відкритим зберіганням векселів та захистом прав векселедержателя).

Видають векселі зі схову лише векселедержателю або його законному представнику з оформленими належним чином повноваженнями.

У разі передавання оригіналу векселя проти копії векселя оригінал може бути одержаний тільки представником законного векселедержателя копії векселя з оформленими належним чином

повноваженнями після проведення аналізу копії векселя.

У разі вручення примірника векселя держатель пред'явленого примірника має надати розписку про його одержання. На переданому примірнику банк може проставити від руки або механічним способом надпис про особу, якій він вручений. Банк такий надпис не підписує.

Після передавання примірника векселя банк має направити довірителю повідомлення про його вручення в строк і способом, що встановлені договором про зберігання (схов) векселя.

За здійснення операцій із зберігання (схову) векселів банк може отримувати винагороду, що зазначається в договорі про зберігання (схов) векселів. Розмір винагороди за зберігання (схов) векселів банк встановлює самостійно.

9.5. Типові вексельні операції

Запропонованні типові вексельні операції розбито на чотири частини: першу присвячено порядку операцій по видачі векселя; другу – його подальшій передачі в розрахунок за товари (роботи, послуги) шляхом індосаменту; третю – передачі векселя в обмін на послуги і за гроші; і останню, четверту – погашенню векселя.

Етап 1. Видача (емісія) векселя

Підприємство "А" видало підприємству "В" простий вексель у забезпечення заборгованості за отримані товари.

Етап 2. Передача (індосамент) векселя

Підприємство "В" передало підприємству "С" за індосаментом простий вексель підприємства "А":

варіант А - у забезпечення заборгованості за придбану готову продукцію – номінальна вартість векселя дорівнює вартості отриманої продукції;

варіант Б - у забезпечення заборгованості за придбану готову продукцію, при цьому вартість отриманої продукції нижче номіналу векселя.

Етап 3. Продаж (індосамент) векселя:

варіант А - за номіналом в обмін на послуги;

варіант Б - за кошти придбаного з дисконтом (нижче номіналу).

Етап 4. Погашення векселя:

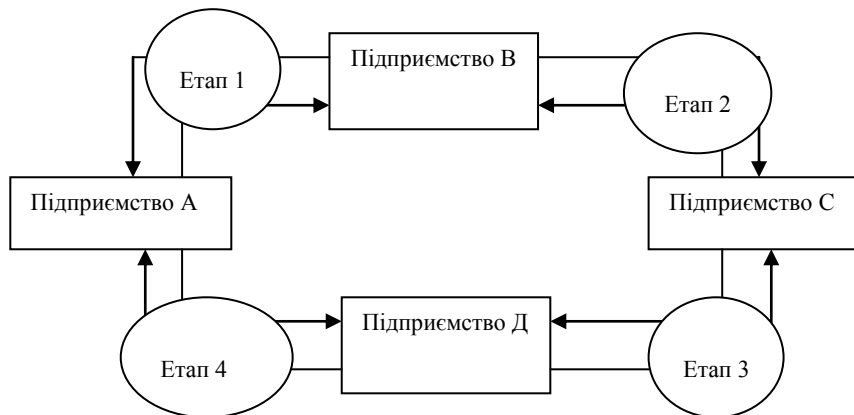
Підприємство "Д" пред'явило вексель до оплати підприємству "А":

варіант А - вексель, придбаний за номінальною вартістю, який останнє погасило за номіналом;

варіант Б - вексель, придбаний з дисконтом, який останнє погасило за номіналом;

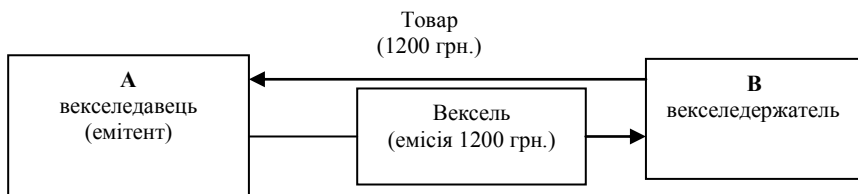
варіант В - вексель, придбаний за номінальною вартістю, який останнє погасило менше номіналу (викуплений).

Етап 1. Видача (емісія) векселя

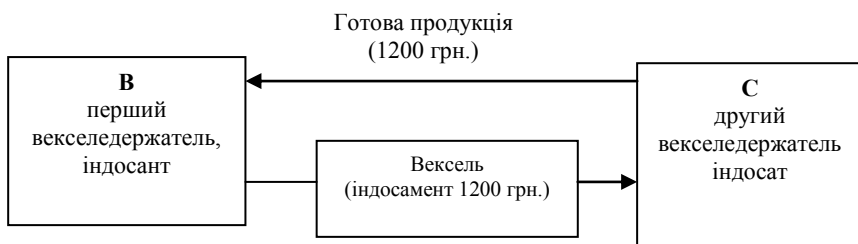
Умова: підприємство "В" відвантажило за договором купівлі продажу підприємству "А" товари на суму 1200 грн., у тому числі ПДВ –200 грн. У наступному звітному періоді підприємства підписали додаткову угоду до договору, за якою підприємство "А" у забезпечення заборгованості за отримані товари видало (емітувало) підприємству "В" простий вексель. Документом, що підтверджує виконання цієї частини договору, слугує акт приймання-передачі

векселя, підписаний обома сторонами.

Етап 2. Передача (індосамент) векселя як розрахункового документа

Варіант А. Вексель переданий у забезпечення заборгованості за придбану готову продукцію, при цьому його номінальна вартість дорівнює вартості отриманої продукції.

Умова: підприємство "С" відвантажило підприємству "В" готову продукцію на суму 1200 грн. (у тому числі ПДВ – 200 грн.). У забезпечення заборгованості за таку продукцію останнє за актом приймання передачі передало вексель (отриманий від підприємства "А") за номінальною вартістю (1200 грн.).

Висновок: фінансовий результат визначають окремо за кожним проданим цінним папером.

У нас він дорівнює 0 (доходи 1200 грн. - витрати 1200 грн.).

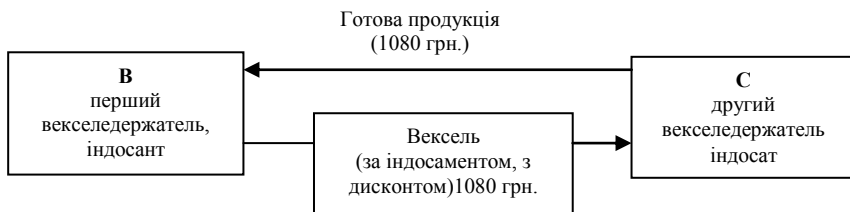
В яких випадках фінансовий результат буде від'ємним?

$$\text{Збитки} = \text{витрати понесені (нараховані)} > \text{доходів},$$

отриманих від продажу (відчуження) цінних паперів.

Прибуток = доходи, отримані (нараховані) платником податків у зв'язку з продажем (відчуженням) і цінних паперів > витрат понесених (нарахованих).

Варіант Б. Вексель передано у забезпечення заборгованості за придбану готову продукцію, при цьому вартість отриманої продукції нижче номіналу векселя.

Умова: підприємство "С" відвантажило підприємству "В" за договором купівлі- продажу готову продукцію на суму 1080 грн. (у тому числі ПДВ – 180 грн.). У наступному звітному періоді підприємства підписали додаткову угоду до договору, згідно з якою підприємство "В" передало за індосаментом по акту приймання-передачі підприємству "С" вексель, отриманий від підприємства "А" (емітента). Номінальна вартість векселя становить 1200 грн., а заборгованість, у забезпечення якої переданий вексель, – 1080 грн. Різницю 120 грн. називають дисконтом (різниця між номінальною сумою векселя (зазначеною на бланку векселя) і сумою, отриманою при його продажу (індосаменті)).

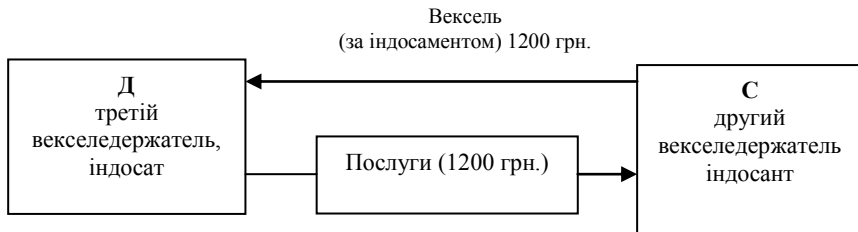
На цьому етапі вексель стає товаром відповідно до Закону про прибуток, який до товарів відносить цінні папери, використовувані в будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) і погашення.

Висновок:

- Доходи – 1080 грн.;
- Фінансовий результат -120 грн. (збиток).

Етап 3. Продаж (індосамент) векселя

Варіант А. За номінальною вартістю, оплата – надання послуг.

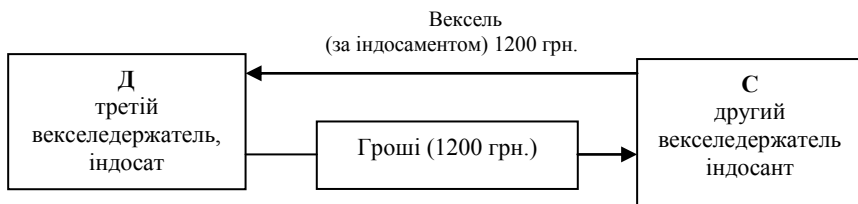
Умова: відповідно до договору підприємство "С" передало (за актом приймання-передачі) підприємству "Д" індосований вексель за номінальною вартістю (1200 грн.), що придбаний з дисконтом за 1080 грн. У наступному звітному періоді підприємство "Д" надало послуги підприємству "С" на суму 1200 грн., у тому числі ПДВ – 200 грн.

На дату передачі векселя (підписання акта приймання-передачі):

- визначають фінансовий результат від операції з продажу векселя:

- доходи – 1200 грн.;
- витрати – 1080 грн.;
- фінансовий результат – 120 грн.

Варіант Б. Продаж векселя (придбаного з дисконтом) за кошти

Умова: згідно з договором купівлі-продажу векселя підприємство "С" продало за кошти (1200 грн.) підприємству "Д" вексель, придбаний у підприємства "В" за 1080 грн. Номінальна вартість векселя – 1200 грн.

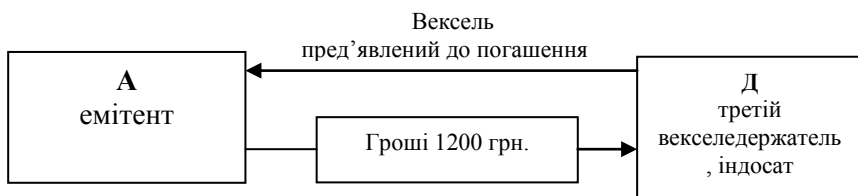
Підприємство С визначає фінансовий результат від

операції з продажу векселя:

- доходи – 1200 грн.;
- витрати – 1080 грн.;
- фінансовий результат – 120 грн. (прибуток).

Етап 4. Погашення векселя

Варіант А. Погашення векселя, придбаного за номінальною вартістю, в сумі номінальної вартості.

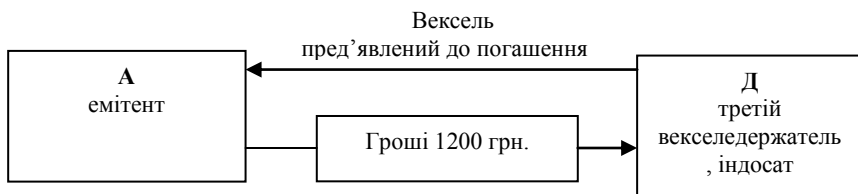

Умова: підприємство "Д" пред'явило до платежу підприємству "А" вексель, придбаний у підприємства "С" в обмін на послуги (за 1200 грн.), про що був складений акт про пред'явлення векселя до платежу. Підприємство "А" погасило вексель, перерахувавши кошти на рахунок підприємства "Д" в сумі 1200 грн.

Фінансовий результат від торгівлі цінними паперами.

- витрати - 1200 грн.;
- доходи - 1200 грн.;
- фінансовий результат - 0.

Оскільки підприємство "Д" отримало цей вексель за індосаментом, а не в результаті емісії, для нього він буде товаром.

Варіант Б. Погашення векселя, придбаного з дисконтом, за

номінальною вартістю

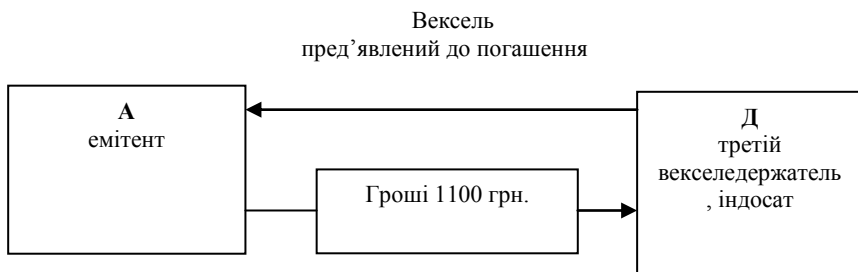
Умова: підприємство "Д" пред'явило до платежу підприємству "А" вексель, придбаний за кошти (1080 грн.), про що був складений акт про пред'явлення векселя до платежу. Підприємство "А" погасило вексель, перерахувавши кошти на рахунок векселедавця в сумі номінальної вартості векселя (1200 грн.).

На дату погашення векселя визначають фінансовий результат від торгівлі цінними паперами:

- витрати – 1080 грн.;
- доходи – 1200 грн.;
- фінансовий результат – 120 грн. (прибуток).

Підприємство "Д" отримало цей вексель за індосаментом, а не в результаті емісії, для нього він – товар.

Варіант В. Погашення векселя, придбаного за номінальною вартістю, сумою грошових коштів менше номіналу.

Умова: підприємство "Д" пред'явило до платежу підприємству "А" вексель, придбаний у підприємства "С" в обмін на послуги за 1200 грн., про це склали акт про пред'явлення векселя до платежу. Підприємство "А" зі згоди підприємства "Д" погасило вексель у сумі нижче номінальної вартості векселя (1100 грн.).

На дату погашення векселя визначають фінансовий результат від торгівлі цінними паперами:

- витрати – 1200 грн.;
- доходи - 1100 грн.;

- фінансовий результат -100 грн. (збиток).

9.6. Визначення прибутку від обліку векселів

Векселедавець може передбачити нарахування відсотків на суму векселя. Строк оплати повинен бути або «за пред'явленням», або «у визначений строк від пред'явлення». У векселі з іншим строком оплати умову про нарахування відсотків вважають ненаписаною. Оплачують процентний вексель тільки після пред'явлення його до платежу. Останнє векселедержатель може зробити виключно протягом одного року від дати складання векселя, якщо інше у ньому не написано, інакше він втрачає право на опротестування. Нараховують відсотки за векселем з дня його видачі.

Якщо враховуємих банком вексель або інше грошове зобов'язання передбачає нарахування по ньому відсотків по простій ставці, сума яка повинна бути виплачена його пред'явникові при погашенні, буде визначатися по формулі:

$$S = P_o(1 + n_o i_o) = P_o(1 + t_o/K_i i_o), \quad (9.1)$$

де: P_o – сума по зобов'язанню; n_o – строк зобов'язання в роках; i_o – ставка, по якій нараховуються відсотки; t_o – строк зобов'язання в днях; K_i – розрахункова кількість днів в році при нарахуванні відсотків.

Отже, сума виплачена по такому грошовому зобов'язанню при його обліку в банкі до строка погашення буде дорівнювати:

$$P = P_o(1 + n_o i_o) (1 - nd) = P_o(1 + t / K_i i_o) (1 - t / K_d d), \quad (9.2)$$

де: d – облікова ставка при обліку у %; t – строк в днях від дати обліку до дати погашення зобов'язання; K_d – розрахункова кількість днів в році при обліку зобов'язання.

Сума прибутку, отриманого банком при настанні строка погашення зобов'язання буде дорівнювати:

$$D = S - P = P_o(1 + n_o i_o) - P = P_o(1 + n_o i_o)nd = P(1 + t_o / K_i i) t / K_d d, \quad (9.3)$$

Приклад 1.

Вексель на суму 5000 грн. виданий на 100 днів з нарахуванням по ньому відсотків по ставці 20% річних. Розрахункова кількість днів дорівнює 365. Банк врахував вексель за 20 днів до настання строка оплати по обліковій ставці 15% річних при розрахунковій кількості днів в році, рівним 360. Сума, отримана пред'явником векселя по формулі (9.2) складе:

$$P = 5000(1 + 100 / 365 \cdot 0.2) (1 - 20 / 360 \cdot 0.15) = 5230 \text{ грн.}$$

Сума прибутку банку при погашенні зобов'язання по формулі (9.3) буде дорівнювати:

$$D = 5000(1 + 100 / 365 \cdot 0.2) 20 / 360 \cdot 0.15 = 43.94 \text{ грн.}$$

Якщо банк при обліку векселя або іншого грошового зобов'язання з нарахуванням відсотків використав для визначення свого прибутку ставку відсотків "i", сума, виплачена пред'явнику зобов'язання буде розраховуватися за формулою:

$$P = P_o(1 + n_o i_o) / 1 + ni, \quad (9.4)$$

де: P_o – сума по зобов'язанню; n_o – строк зобов'язання в роках; n – строк погашення у днях; i_o – ставка по якій нараховуються відсотки; i – ставка по якій визначається прибуток банку; t_o – строк зобов'язання в днях.

Сума прибутку банку буде визначатися за формулою:

$$D = P_o(1 + n_o i_o) - P = P_o(1 + n_o i_o)ni / 1 + ni, \quad (9.5)$$

Приклад 2.

В банк для оплати пред'явлений вексель на суму 10000 грн., виписаний на 180 днів, з нарахуванням по ньому

відсотків по ставці 40% річних та строком погашення 60 днів. Банк для визначення свого прибутку використовує ставку 60% річних. По формулі (9.4) сума, виплачена пред'явнику векселя, складе:

$$P = 10000(1 + (180 / 365) 0.4) / 1 + (60 / 365) 0.6 = 10897 \text{ грн.}$$

Сума прибутку банку при погашенні векселя по формулі (9.5) складе:

$$D = 10000(1 + (180 / 365) 0.4) - (60 / 365) 0.6 / 1 + (60 / 365) 0.6 = 1074 \text{ грн.}$$

З формул для суми, виданої пред'явникові грошового зобов'язання, можна визначати значення облікової ставки або ставки відсотків, використовуваних при визначенні прибутку банку. Якщо банк при визначенні свого прибутку використав облікову ставку, її значення буде розраховуватися за формулою:

$$d = S - P / Sn, (9.6)$$

де: S – номінальна сума векселя; P – сума, виплачена банком пред'явнику векселя при його обліку; n – строк погашення у днях.

Приклад 3.

При обліку векселя на суму 5000 грн., до строка оплати якого лишилося 40 днів, банк виплатив його пред'явникові 4880 грн. При розрахунковій кількості днів у році, рівному 360, значення облікової ставки по формулі (9.6) складе:

$$d = 5000 - 4880 / 5000(40 / 360) = 0.36 = 36\% \text{ річних.}$$

При визначенні облікової ставки в умовах інфляції використовують два методи. При першому за основу береться ставка відсотків по кредитах в умовах інфляції, або на підставі встановленої ставки рефінансування НБУ, значення якої враховує існуючий рівень інфляції.

Таким чином, ставка відсотків по векселям, враховуюча інфляцію, буде визначатися за формулою:

$$i_t = (1 + ni) I_n - 1 / n, (9.7)$$

де : n – строк погашення векселя у днях; i – ставка, по якій визначається прибуток банку; I_n – індекс інфляції за строк від дати обліку до дати погашення векселя.

За другим методом облікова ставка в умовах інфляції визначається за формулою:

$$d_t = nd + I_n - 1 / nI_n, (9.8)$$

де: d – ставка по якій визначається прибуток банку.

При цьому індекс інфляції визначається за формулою:

$$I_n = (1 + t_n)^n, (9.9)$$

де: t_n – рівень інфляції в місяць; n – строк до дати погашення векселя.

Приклад 4.

При обліку векселів в умовах інфляції повинна бути забезпечена реальна доходність, визначена обліковою ставкою, рівною 8% річних. Очікуємий рівень інфляції складе 6% в місяць. Якщо до строка погашення пред'явленого в банк векселя лишилося 3 місяці, індекс інфляції за строк від дати обліку до дати погашення по формулі (9.9) складе:

$$I_n = (1 + 0.06)^3 = 1.19$$

Якщо розрахункова кількість днів в кожному місяці дорівнює 30, а в році – 360, облікова ставка в умовах інфляції по формулі (9.8) буде дорівнювати:

$$d_t = (90 / 360) 0.08 + 1.19 - 1 / (90 / 360) 1.19 = 0.71 = 71\% \text{ річних.}$$

Сума дисконту розраховується за формулою:

$$C = K \times t \times P / 360 \times 100, (9.10)$$

де: C – сума дисконту; K – номінальна вартість векселя; t – строк в днях від дня обліку до дня платежу; P – ставка дисконту.

Розрахунок комісійних здійснюється за формулою:

$$K = H_{\text{сум.}} \times t \times \%_{\text{ст.}} / 100 \times 360 + D, (9.11)$$

де: K – сума комісійної винагороди; $H_{\text{сум.}}$ – номінальна сума векселя; t – строк в днях із дня обліку до дня платежу; $\%_{\text{ст.}}$ - ставка обліку векселів; D – дамно (комісія банку за інкасування векселів).

Контрольні питання до розділу 9

1. Як класифіковані операції банків з векселями ?
2. Які основні реквізити повинен мати вексель ?
3. Які існують види векселів ?
4. Яку функцію виконує дисконтування векселів ?
5. Як здійснюється опрацювання прийнятих до дисконтування векселів ?
6. Як визначається сума дисконту ?
7. Який порядок оплати векселя, прийнятого до дисконтування ?
8. У чому суть комерційного кредиту ?
9. Які переваги комерційного кредиту ?
10. Який порядок оплати опротестованого векселя ?
11. Які відмінності кредитної операції під заставу векселів відносно дисконту векселів ?
12. Що таке авалювання векселів ?
13. Як здійснюється доміціяція векселів ?
14. Що таке чисте та документарне інкасо векселів ?
15. Як здійснюються розрахункові операції з векселями ?

РОЗДІЛ 10

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

10.1. Цінні папери, емітовані банком

Банк як емітент цінних паперів випускає цінні папери і зобов'язується виконувати обов'язки, що випливають з умов їх випуску. Права і обов'язки щодо цінних паперів виникають з часу їх передачі емітентом або його уповноваженою особою одержувачу (покупцю) чи його уповноваженій особі.

Акція засвідчує пайову участь у статутному фонді банку. Формування статутного фонду комерційного банку здійснюється згідно із Законом ["Про банки і банківську діяльність"](#).

Банківські акції можуть бути виключно іменними. Обіг іменної акції фіксується у реєстрах власників іменних цінних паперів.

Перерахування сум до статутного капіталу з іноземної вільно конвертованої валюти, внесеної іноземними засновниками, акціонерами (учасниками), у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом Національного банку України на дату підписання установчого договору.

Для формування статутного фонду до реєстрації комерційного банку в регіональному управлінні Національного банку України за місцем створення комерційного банку засновникам відкривається тимчасовий рахунок, на який кожний засновник вносить визначену чинним законодавством і установчими документами частку статутного фонду.

Після реєстрації банку закумуляовані кошти перераховуються на кореспондентський рахунок комерційного банку в установі Національного банку України. У разі відмови в реєстрації банку кошти з тимчасового рахунка повертаються засновникам банку за їх заявою у тижневий строк.

Приклад:

Внескі за статутним капіталом

	Дебет	Кредит	Сума
Банком оголошений та незареєстрований статутний капітал: 100 000 акцій, номінал - 1 грн. Отримано внесків - 30 000 грн	коррах.	3630	30 000
Банком зареєстрований статутний капітал	5001 3630	5000 5000	70 000 30 000
Отримано кошти після реєстрації статутного капіталу	коррах.	5001	70 000

Приклад:

Емісійний дохід банку

	Дебет	Кредит	Сума
Оголошено та зареєстровано: Привілейовані акції: 6%-і, номінал - 10 грн., 10000 шт. Прості акції: номінал - 1 грн., 100000 шт.	5001/1	5001/1	100000
	5001/2	5001/2	100000
Реалізовано: Привілейовані акції: 1000 шт. за ціною - 12 грн.; Прості акції: 30000 шт. за ціною - 5 грн.	коррах. коррах. коррах. коррах.	5001/1 5001/1 5001/2 5001/2	10000 2000 30000 120000

Банк веде позасистемний облік руху власних акцій.

Приклад: Портфель власних акцій

	Дебет	Кредит	Сума
Продаж випущених акцій: 2 січня 201А року банк випустив 3000 власних простих акцій за ціною 10,15 грн. за акцію (номінал 10 грн.)	коррах. коррах.	5000 5010	30000 450
Викуп випущених акцій: 2 січня 201Б року банк викупив 300 власних простих акцій, що знаходились в обігу, за ціною 12 грн. за акцію (номінал 10 грн.)	5002/2 5010 5030 (5040)	коррах. коррах. коррах.	3000 450 150
Реалізація власних акцій: 15 лютого 201Б року банк реалізував 100 власних акцій за ціною 13 грн. за акцію	коррах. коррах.	5002/2 5010	1000 300
Перепродаж акцій за ціною нижче вартості: 1 квітня 201Б року перепродано 50 акцій за ціною 11 грн. за акцію, тобто на 1 грн. менше вартості ($12 - 11 = 1$ грн.)	коррах. коррах.	5002/2 5010	500 50
Анулювання 150 власних простих акцій і реєстрація зменшення статутного капіталу банку	5002/2	5002/2	1500

Комерційні банки - юридичні особи мають право надавати дозвіл своїм філіям на розміщення зазначених цінних паперів серед клієнтів банку за умови встановлення

суворого контролю з боку комерційного банку та регіонального управління Національного банку за здійсненням уповноваженими банківськими установами зазначених операцій.

Банк може викупувати в акціонера акції, що належали йому, для їх подальшого перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників або анулювання або отримувати власні акції в дар. Ці акції повинні бути реалізовані або анульовані протягом одного року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на Загальних зборах акціонерів проводяться без урахування викуплених банком власних акцій.

Позасистемний облік:

Зміст операції з акціями (грн.)	Вид акції	Номінальна вартість однієї акції(грн.)	Кількість (шт.)	Премія/ дисконт (грн.)	Загальна вартість премії/ дисконту (грн.)
1. Випуск	прості	10	3000	0,15	450
2. Викуп	прості	10	-300	2	-600
3. Продаж	прості	10	+100	3	+300
4. Продаж	прості	10	+50	1	+50
5. Анулювання	прості	10	150	-	-
Усього	прості	10	2850		+200

Дивіденди визначаються у гривнях за акцію або як процент від номінальної вартості та сплачуються після їх оголошення Загальними зборами акціонерів або Радою банку. Як правило, існує певний проміжок часу між датою оголошення та датою сплати. На дату оголошення здійснюється нарахування дивідендів.

Власні боргові зобов'язання банки можуть випускати у вигляді векселів та ощадних сертифікатів.

Банк, що випускає вексель, засвідчує безумовне грошове

зобов'язання сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості та переказні.

Ощадні (депозитні) сертифікати випускаються строкові (під певний договірний процент на визначений строк) або до запитання, іменні та на пред'явника. Іменні сертифікати обігу не підлягають.

Дохід за ощадними сертифікатами виплачується за умови пред'явлення їх для оплати в банк, що їх випустив.

У разі, якщо власник сертифіката вимагає повернення депонованих коштів за строковим сертифікатом раніше обумовленого в ньому строку, то йому виплачується процент, рівень якого визначається на договірних умовах при внесенні депозиту.

Приклад: Оголошення та сплата дивідендів

	Дебет	Кредит	Сума
1. Дата оголошення 20 листопада 201Б року - дата офіційного затвердження дивідендів Радою банку. Як тільки здійснено публічне оголошення дивідендів, необхідно зробити їх нарахування: (200000 акцій x 0,50 грн. = 100000 грн.)	5040 (Оголошенні дивіденди)	3631 (Дивіденди до сплати)	100000
2. Дата реєстрації 15 грудня 201Б року - наступна дата після оголошення (як правило, орієнтовно через місяць). Визначається перелік акціонерів, яким будуть сплачені дивіденди згідно з реєстром акціонерів на цю дату. Зміна власника акцій до цієї дати призведе до того, що дивіденди будуть сплачені новому власнику. Якщо зміна відбудеться після цієї дати, то буде сплачено колишньому власникові, а новий отримає всі наступні дивіденди.			
3. Дата сплати			

Продовження таблиці	3631	коррах.	100000
15 січня 201В року сплачується зобов'язання за дивідендами		3620 (Податок на дивіденди)	

Боргові зобов'язання можуть продаватися за номіналом, зі знижкою (дисконтом) або з надбавкою (премією).

Враховані банком суми премії та дисконту амортизуються щомісячно протягом періоду від дати продажу цінного папера до його погашення з віднесенням нарахованих сум на процентні витрати балансового рахунка N 7050 "Процентні витрати за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком, крім ощадних сертифікатів".

Розмір амортизації дисконту (премії) за період вираховується за методом прямої таким чином, щоб залишок неамортизованого дисконту (премії) на день погашення цінного папера був нульовим.

Боргові зобов'язання, що продані за номіналом

	Дебет	Кредит	Сума
1 січня 201А року продано 400 сертифікатів за номіналом (тобто з ринковою ставкою 10% річних) на загальну суму 400000 грн.	коррах.	3320	400000
Щомісячно здійснюється нарахування процентів (400000 грн. \times 0,10 : 12 = 3333 грн.)	7052	3328	3333
Виплата процентів: 30 червня 201А року (400000 \times 0,10 \times 6 : 12 = 20000 грн.) 31 грудня 201А року	3328 3328	коррах. коррах.	20000 20000
Процентні боргові зобов'язання, що продані зі знижкою (дисконтом)			
1 січня 201А року банк випустив 400 10-процентних боргових зобов'язань (загальним номіналом 400000 грн.) з виплатою процентів 30 червня і 31 грудня, строком на 10 років з датою погашення 31 грудня			

Продовження таблиці			
201И року і продав їх згідно з ринковою ставкою 12% річних (тобто за ціною 88,5% від номіналу) на загальну суму 354000 грн. Дисконт $400000 - 354000 = 46000$	коррах. 3306	3300 3300	354000 46000
31 січня (та щомісячно) здійснюється: а) нарахування процентів $400000 \times 0,10 : 12 = 3333$ грн.	7050	3308	3333
б) амортизація суми дисконту $46000 : 120 = 383$ грн. 10 років \times 12 місяців = 120 періодів 10 років - це термін до дати погашення	7050	3306	383
30 червня (або 31 грудня) сплата процентів $(400000 \times 0,10 \times 180 : 360 = 20000$ грн.)	3308	коррах.	20000
31 грудня 201И року - дата погашення. У час погашення сплачується повна сума зобов'язання.	3300	коррах.	400000
На дату погашення сума дисконту буде повністю амортизована.			
Боргові зобов'язання, що продані з надбавкою (премією)			
1 січня 201А року банк випустив 40010-процентних 10-річних боргових зобов'язань (загальним номіналом 400000 грн.) і продав їх згідно з ринковою ставкою 8,5% річних (тобто за ціною 110% від номіналу) на загальну суму 440000 грн. Сума премії: $440000 - 400000 = 40000$ грн.	коррах. коррах.	3305 3307	400000 40000
31 січня (та щомісячно) здійснюється:			

а) нарахування процентів Продовження таблиці	7050	3308	3333
б) амортизація премії 40000 грн. : 120 м-ців = 333 грн.	3307	7050	333
Отримана премія зменшує витрати на сплату процентів.			
Сплата процентів 30 червня (31 грудня) $400000 \times 0,10 \times 180 : 360 = 20000$ грн.	3308	коррах.	20000

Облік погашених цінних паперів здійснюється за позабалансовим рахунком N 9812 "Погашені цінності". Цінні папери враховуються в сумі їх погашення або в номінальній оцінці, якщо вони погашені у зв'язку з технічним браком або зіпсовані та списуються на підставі акта про їх знищення.

10.2. Цінні папери у портфелі банку

Класифікація вкладень банку у цінні папери.

Вкладення банку у цінні папери класифікуються як:

- 1) портфель цінних паперів на продаж;
- 2) портфель цінних паперів на інвестиції;
- 3) портфель пайової участі (вкладень в асоційовані компанії);
- 4) портфель вкладень у дочірні компанії.

Цінні папери, які придбані та/або зберігаються за дорученням клієнтів, а також цінні папери, які придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками.

Різниця між цінними паперами на продаж та цінними паперами на інвестиції полягає у намірі інвестора під час їх придбання (а саме, на який період та з якою метою вони придбані), в характеристиці самого цінного папера (чи обертається він на активному ринку) та фактичного періоду зберігання у портфелі банку (цінні папери, що зберігаються

більше ніж календарний рік повинні відноситись до портфеля цінних паперів на інвестиції).

У кінці кожного місяця банк здійснює перегляд класифікації цінних паперів на продаж. За результатом цього перегляду або після закінчення річного строку після дати придбання цінні папери переводяться у портфель цінних паперів на інвестиції.

За кожним придбаним цінним папером банк заводить справу про характеристику його ринку, на підставі якої була здійснена його класифікація як цінного папера у портфелі на продаж чи на інвестиції. У цій справі має передбачатись така інформація:

- сума та обсяг емісії цінного папера (за номінальною або ринковою вартістю);
- наявність та кількість брокерів, банків або інших установ, що забезпечують постійне або майже постійне котирування;
- оцінка фінансового стану емітента;
- рішення керівництва банку про ліквідність ринку цього цінного папера.

Вкладення банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком з метою їх подальшого продажу.

Зважаючи на принцип обережності, в кінці кожного місяця балансова вартість портфеля акцій на продаж коригується за правилом нижчої вартості.

У цьому випадку правило нижчої вартості полягає у відображенні цінних паперів за нижчою з двох вартостей - балансовою чи ринковою - та створенні спеціального резерву під нереалізований збиток (на суму різниці між балансовою та ринковою вартістю акцій, якщо ринкова вартість вкінці місяця стає нижчою від їх балансової вартості).

При оцінці портфеля ринкова вартість акцій зменшується на передбачені витрати, які будуть понесені при продажу акцій (наприклад, комісії за брокерські, юридичні, консультаційні послуги, біржовий збір, держмито).

Якщо портфель акцій на продаж включає в себе пакети акцій різних компаній, правило нижчої вартості застосовується за окремими складовими частинами портфеля (пакетами акцій окремих компаній) без взаємної компенсації між нереалізованими прибутками та збитками від різних пакетів акцій.

Наприклад, портфель акцій на продаж включає прості акції компанії А і В, а також привілейовані акції компанії Б. Оцінка цього портфеля наприкінці місяця має такий вигляд:

Ринкові цінні папери	Вартість придбання (балансова)	Ринкова вартість (за вирахуванням витрат на продаж)	Вартість для переоцінки в кінці місяця
Прості акції компанії А	10000 грн.	9000 грн.	9000 грн.
Привілейовані акції компанії Б	23000 грн.	22000 грн.	22000 грн.
Прості акції компанії В	7000 грн.	8000 грн.	7000 грн.
Підсумкова вартість портфеля:	40000 грн.	39000 грн.	38000 грн.

Якщо в період знаходження акцій у портфелі на продаж за ними були оголошені дивіденди, то доход від вкладень банку в акції на продаж, отриманий у вигляді дивідендів, обліковується за балансовим рахунком N 6300 "Дивідендний доход за акціями та іншими вкладеннями".

Приклад:

Акції у портфелі банку на продаж

	Дебет	Кредит	Сума
1 грудня 201А року Придбані 1000 акцій за 12000 грн. (з урахуванням витрат на придбання)	3102	коррах.,* поточ.рах., каса	12000

31 грудня 201А року Поточна ринкова вартість зросла до 13 грн. за акцію (перевищує вартість придбання)			в обліку не відображається
20 січня 201Б року Оголошені дивіденди за 201А рік у розмірі 0,15 грн. на акцію (1000 x 0,15 = 150)	3108	6300	150
2 лютого 201Б року Отримано дивіденди за 20АА рік	коррах., * поточ.ра х., каса	3108	150
5 лютого 201Б року Продано 250 акцій по 14 грн. за акцію: (250 x 14 = 3500) (250 x 12 = 3000) (3500 - 3000 = 500)	коррах.	3102 6203	3500 3000 500
28 лютого 201Б року Поточна ринкова вартість 11 грн. за акцію - менша ніж вартість придбання ((750 x 12) - (750 x 11) = 750)	7703	3190	750
15 березня 201Б року Продаж акцій за ціною 10 грн. (750 x 10 = 7500)	коррах.	3102	7500
Спеціальний страховий резерв (створений 28 лютого 201Б року)	3190	3102	750
Збиток від продажу (9000 - 7500 - 750 = 750)	6203	3102	750

* У подальшому під "коррахунком" розуміти "кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса".

Якщо портфель акцій на інвестиції включає в себе пакети акцій різних компаній, правило нижчої вартості застосовується у відношенні до загальної вартості портфеля акцій.

Наприклад, портфель акцій на інвестиції включає прості акції компанії А і В, а також привілейовані акції компанії Б. Оцінка цього портфеля в кінці року має такий вигляд:

Ринкові цінні папери	Вартість придбання (балансова)	Ринкова вартість
Прості акції компанії А	10000 грн.	9000 грн.
Привілейовані акції компанії Б	23000 грн.	22000 грн.
Прості акції компанії В	7000 грн.	8000 грн.
Підсумкова вартість портфеля:	40000 грн.	39000 грн.

Приклад:

Вкладення банку в асоційовані компанії

	Дебет	Кредит	Сума
15 січня 201А року . Банк придбав 3000 простих акцій у компанії по 12 грн. за акцію. На дату купівлі компанія мала 10000 випущених простих акцій (номінал 10 грн. за акцію) (30%)	410	коррах.	36000
31 грудня 201А року. У кінці облікового періоду компанія звітувала чистий прибуток у розмірі 5000 грн. Банк визнав свою пропорційну частку прибутку ($5000 \times 0,30 = 1500$)	410	630	1500
31 грудня 201А року Компанія оголосила і сплатила дивіденди у сумі 1000 грн., 30% з яких отримав банк (300 грн.)	коррах.	410	300

Пайовий метод визначає пропорційну частку відображеного у звіті прибутку компанії, в яку вкладається капітал як дохід інвестора. При використанні цього методу банк-інвестор зараховує оголошений емітентом дохід від інвестиції, в еквівалентній частці власності, на збільшення цієї інвестиції.

Володіючи контрольним пакетом акцій, банк, як головна компанія, складає зведену консолідовану фінансову звітність (метод консолідації).

Наприкінці місяця за борговими цінними паперами, що враховані у портфелі банку на продаж, необхідно здійснювати нарахування процентного доходу.

Приклад:

Вкладення у боргові цінні папери на продаж

	Дебет	Кредит	Сума
1 серпня 201А року Придбані боргові цінні папери на загальну суму 25000 грн. (строком погашення у 12 місяців) випущені під 8% річних від початкової суми, які підлягають сплаті у момент погашення боргових зобов'язань.	3110	коррах.	25000
31 жовтня 201А року Щомісячно за період з 1.08-31.10 нараховано 500 грн.	3118	6052	500
1 листопада 201А року Продані боргові зобов'язання з врахуванням нарахованих процентів: - поточна ринкова вартість облігацій під час продажу становила 24200 грн., - сума нарахованих процентів - 500 грн.	коррах. коррах.	3110 3118	24200 500
Збиток від продажу	6203	3110	800

Банки можуть купувати боргові цінні папери на дату їх випуску або після цієї дати протягом строку їх дії.

Боргові цінні папери можуть бути придбані за номіналом, з надбавкою (премією) або знижкою (дисконтом) залежно від того, яке співвідношення фактично склалося між офіційно встановленою і ринковою ставкою процентів за цими цінними паперами. Якщо ринкова ставка вища, ніж офіційно встановлена, то цінні папери продаються з дисконтом, і, навпаки, якщо ринкова ставка процентів нижча, ніж офіційно встановлена, - з премією.

Залежно від цього слід розглядати боргові цінні папери, придбані: за номіналом; з дисконтом; з премією, а також придбані між датами сплати процентів (купонів).

Величина амортизації дисконту (премії) за період розраховується за методом прямої (рівномірний метод) таким чином, щоб залишок неамортизованого дисконту (премії) на день погашення цінного папера був нульовим, або за методом ефективної ставки процентів (ринкової ставки на час придбання), за яким величина амортизації за кожний період визначається шляхом множення поточної балансової вартості цінного папера на його ринкову ставку та вирахування суми нарахованих процентів за офіційно встановленою процентною ставкою. Дозволяється застосовувати один із методів, якщо різниця між величинами амортизації за період, яку розраховано за цими двома методами, є несуттєвою.

Застосування методу амортизації на основі ефективної ставки процентів дає змогу оцінити за кожний період, відповідно до балансової вартості цінних паперів: 1) величину процентних доходів (або витрат за борговими цінними паперами, що емітовані банком); 2) ринкову вартість.

Приклад застосування методу ефективної ставки процентів:

Банк придбав 10 облігацій номіналом 1000 грн. за 8558 грн.;

Дата випуску	1 січня 201А року;
Дата погашення	31 грудня 201Д року (п'ять років);
Офіційна ставка процентів	8%;
Дата сплати процентів	щорічно 31 грудня;
Ринкова ставка процентів	12%;
Дата придбання облігацій	1 січня 201А року.

Амортизація дисконту за методом ефективної ставки
процентів

Дата	Сума процентів, яка фактично сплачується за кожний визначений період (10000 грн. х 8%) (грн.)	Нарахована сума доходів за придбаними облігаціями (балансова вартість помножена на ринкову ставку - 12%)	Амортизація дисконту за методом ефективної ставки процентів (гр.3-гр.2) грн.)	Балансова вартість облігацій (грн.)
01.01.20А	800			8558
31.12.20А	800	$8558 \times 12\% = 1027$	227	8785
31.12.20Б	800	$8785 \times 12\% = 1054$	254	9039
31.12.20В	800	$9039 \times 12\% = 1085$	285	9324
31.12.20Г	800	$9324 \times 12\% = 1119$	319	9643
31.12.20Д	800	$9643 \times 12\% = 1157$	357	10000
Підсумок	4000	5442	1442	

Сума амортизації дисконту збільшує процентний доход (цінні папери з дисконтом), а сума амортизації премії зменшує процентний доход (цінні папери з премією).

Крім того, банк-покупець може сплачувати суму накопиченого процента, який входить до вартості цінного папера, що придбаний у період між датами сплати купонів. Ця сума дорівнює величині процента, яка нарахована за період з дня випуску цінного папера або останньої сплати купона до дня придбання.

Сплачені накопичені проценти за купонними цінними паперами списуються на час фактичного отримання купона. Нараховані проценти після придбання цінного папера визнаються як доход.

Боргові цінні папери, що враховуються у портфелі банку на інвестиції, обліковуються за вартістю придбання і переоцінюються у кінці року згідно з правилом нижчої вартості, якщо відбулося зниження ринкової вартості цінних паперів.

Для відшкодування можливих втрат при зниженні протягом року ринкової ціни інвестиційних цінних паперів, у кінці року створюється резерв під їх знецінення.

Приклади щодо обліку операцій з інвестиційними цінними паперами в національній валюті, придбаними за номіналом (купонними цінними паперами), з дисконтом або премією, а також придбаними в період між сплатою купонів, наведені у таблиці.

Облік операцій з інвестиційними цінними паперами в іноземній валюті здійснюється аналогічно обліку операцій з інвестиційними цінними паперами в національній валюті з використанням рахунків валютної позиції.

Приклади*:

* Для спрощення розрахунків припускається, що календарний рік складається з 360 днів, нарахування здійснюється 1 раз за півроку або в кінці року, а не щомісяця, крім того припускається, що дати операції, розрахунку та валютування збігаються.

1. Інвестиційні цінні папери, придбані за номінальною вартістю

	Дебет	Кредит	Сума
1 липня 201Д року Банк придбав 8-процентні облігації на суму 10000 грн. строком на 10 років за номінальною вартістю. Облігації були випущені			
1 липня 201А року і мають бути погашені 30 червня 20ИИ року. Процент виплачується 30 червня щорічно. (Оскільки облігації було придбано на дату виплати процентів, то проценти не нараховувалися)	3210	коррах.	10000
31 грудня 201Д року. Сума щомісячно нарахованих процентів за 180 днів $(10000 \text{ грн.} \times 0,08 \times 180 : 360 = 400 \text{ грн.})$	3218	6053	400
30 червня 201Е року. Сума нарахованих процентів за 180 днів Отримано проценти за річним купоном $(10000 \text{ грн.} \times 0,08 = 800 \text{ грн.})$	корра х.	3218	800
30 червня 201И року. Погашення облігації на суму номінальної вартості. Проводки з отримання процентів аналогічні	корра х.	3210	10000

2. Інвестиційні цінні папери, придбані з дисконтом

	Дебет	Кредит	Сума
1 липня 201Д року. Банк придбав 8-прцентні облігації на суму 10000 грн. за 9800 грн. (тобто по 98 грн. за 1 облігацію, номінал якої 100 грн.).	3210	коррах.	9800
Погашення облігацій через 5 років. Проводку слід здійснювати за кожною складовою цінного папера - окремо за номіналом (1) та неамортизованим	3210	3216	200

дисконтом (2). (10000 грн. - 9800 грн. = 200 грн.)			
Продовження таблиці			
31 грудня 201Д року. Сума нарахованих процентів та амортизації дисконту, що проводились щомісячно становить: Проценти за 180 днів (10000 грн.х 8% х 180 : 360 = 400 грн.)	3218	6053	400
Амортизація дисконту за 180 днів. (Сума дисконту на 5 років - 200 грн. Сума дисконту за 1 рік - 200 : 5 = 40 грн. Сума амортизації дисконту за 180 днів- (40 грн. х 180 : 360 = 20 грн.) Продовження таблиці	3216	6053	20
30 червня 201Е року. Отримана сума купона за період з 1 липня по 30 червня - 800 грн. Амортизація дисконту та нарахування процентів здійснюється за кожним обліковим періодом.	коррах.	3218	800
30 червня 201И року. Погашення облігацій Відображається сума номіналу цінного папе ра, так як сума дисконту протягом 5 років була амортизована	коррах.	3210	10000
(Нарахування та отримання процентів здійснюється аналогічно, як показано 30 червня 201Е року			

Амортизація дисконту збільшує суму доходу від процентів.

3. Інвестиційні цінні папери, придбані з премією:

	Дебет	Кредит	Сума
1 липня 201Д року. Банк придбав 8-процентні облігації на суму10000			

грн. за 10200 грн. (тобто по 102 грн. за 1 облігацію), а саме вище номіналу. Погашення облігацій через 5 років. Проводку слід здійснювати за кожною скла довою цінного папера - окремо номіналу (1) та неамортизованої премії (3) (10200 грн. - 10000 грн. = 200 грн.)	3210 3217	коррах. коррах.	10000 200
31 грудня 201Д року. Щомісяця нараховані проценти та амортизація премії становлять: Проценти до отримання за 180 днів: $(10000 \text{ грн.} \times 0,08 \times 180 : 360 = 400 \text{ грн.})$ Амортизація премії за 180 днів (з 1 липня по 31 грудня) (Сума премії на 5 років - 200 грн. Сума премії за 1 рік Продовження таблиці - $200 : 5 = 40 \text{ грн.}$ Сума амортизації премії за 180 днів - $40 \text{ грн.} \times 180 : 360 = 20 \text{ грн.})$	3218 6053	6053 3217	400 20
30 червня 201Е року. Отримана сума купона за період з 1 липня по 30 червня - 800 грн. Амортизація премії та нарахування процентів здійснюється за кожний обліковий період	коррах.	3218	800
30 червня 201И року. Погашення облігацій Відображається сума номіналу цінного папера, так як сума премії протягом 5 років була амортизована (Нарахування та отримання процентів здійснюється аналогічно, як показано за 30 червня 201Е року)	коррах.	3210	10000

Амортизація премії зменшує суму доходу від процентів.

4. Інвестиційні цінні папери, придбані у період між датами сплати процентів (купонів):

	Дебет	Кредит	Сума
1 червня 201Е року. Банк придбав облігації на суму 1000 грн. за ставкою 12% річних з оплатою 6% кожного року 31 березня і 30 вересня. При придбанні були сплачені накопичені проценти за період з 1 квітня по 31 травня (60 днів) - $(1000 \times 0,06 \times 60 : 180 = 20 \text{ грн.})$	3210 3218	коррах. коррах.	1000 20
30 вересня 201Е року: - сума щомісяця нарахованих процентів з дати придбання за 120 днів (за період з 1 червня по 30 вересня) становить: Продовження таблиці $(1000 \times 0,06 \times 120 : 180 = 40 \text{ грн})$ - банк отримав суму процентів за період з 1 березня по 30 вересня (за 180 днів) $(1000 \times 6\% \times 180 : 180 = 60 \text{ грн.})$	3218 коррах.	6053 3218	40 60

Отже, банк-інвестор сплачує суму нарахованих процентів, починаючи з останньої дати сплати процентів до дати операції з купівлі. Але на дату наступної сплати процентів він отримає проценти за повний період між датами сплати процентів, незалежно від дати придбання.

Облік довгострокових інвестицій в цінні папери ведеться з таким припущенням, що вони будуть зберігатися до дати погашення. Проте цінні папери можуть бути продані до дати їх погашення.

Інколи виникають обставини, за яких керівництво банку приймає рішення про продаж інвестиційних цінних паперів або переведення їх з інвестиційного портфеля у портфель цінних паперів, призначених для продажу.

Якщо здійснюється переведення інвестиційних цінних

паперів у цінні папери на продаж, цінні папери переводяться за ринковою вартістю на день переведення і в подальшому обліковуються як цінні папери на продаж.

5. Реалізація (продажу) інвестиційних цінних паперів

	Дебет	Кредит	Сума
1 березня 201А року Банком придбані 12-процентні облігації (за номіналом 1000 грн.) за 1100 грн. (по 110 грн. за 1 облігацію). Дата випуску облігацій - 1 січня 201А року. Дата погашення 1 січня 201Б року. Сплата про центів 1 липня 20АА року та 1 січня 201Б року. Облігації були продані 1 серпня 201А року за 1100 грн. При придбанні були сплачені накопичені проценти 20 грн. Продовження таблиці			
1. Відображення в обліку придбаних облігацій: номінал - 1000 премія – 100 сплачені % - 20 (за 2 місяці)	3210 3217 3218	коррах. коррах. коррах.	1000 100 20
2. Сума нарахованих щомісячно процентів за станом на 1 липня за період з 1 березня по 30 червня (120 днів) $(1000 \times 0,12 \times 120 : 360 = 40 \text{ грн.})$	3218	6053	40
3. 1 липня 201А року Отримані проценти за період з 1 січня по 30 червня $(1000 \times 0,12 \times 180 : 360 = 60 \text{ грн.})$	коррах.	3218	60
4. Сума щомісячної амортизації премії за період з 1 березня по 31 липня (за 5 місяців) становить: Сума неамортизованої премії при			

придбанні1 березня становила - 100 грн. Сума амортизації премії за 1 місяць 10 грн. ($100 : 10 = 10$ грн.) (10 місяців становить період до погашення) Сума амортизації на 1 серпня 201А року $-(100 : 10 \times 5 = 50$ грн.)	6053	3217	50
5. 1 серпня продані облігації за 1100 грн.: - номінал - 1000 грн. - сума незамортизованої премії - 50 грн. - сума нарахованих процентів за період з 1 по 31 липня 201А року - 10 грн. - позитивний результат від продажу - 40 грн.	коррах. коррах. коррах. коррах.	3210 3217 3218 6394	1000 50 10 40

При зменшенні їх ціни на різницю між балансовою та ринковою вартістю цінних паперів створюється резерв у день переведення. При підвищенні ціни облік різниці між балансовою та ринковою вартістю не здійснюється, оскільки цінні папери не обліковувались на рахунку цінних паперів на продаж під час їх придбання.

Усі банківські доходи (витрати) за цінними паперами можна поділити на: процентні; комісійні; торговельні; інші.

До процентних доходів (витрат) належать доходи (витрати) за борговими цінними паперами з фіксованим прибутком, а також доходи (витрати) у вигляді амортизації дисконту (премії) за цінними паперами.

Комісійні доходи (витрати) банк отримує (сплачує) при зберіганні та розміщенні цінних паперів.

Приклад:

	Дебет	Кредит	Сума
Боргові цінні папери на інвестиції враховувались 2000 грн. - переводяться на рахунок цінних	321	321	2000

паперів на продаж. На день переведення ринкова вартість становила:	311		2000
1) 1800 - ринкова вартість менша за балансову - необхідно створити резерв	770	319	200
2) 2200 - ринкова вартість перевищує балансову - балансова проводка не здійснюється (результат відображається при реалізації) При реалізації:	коррах.	311	1800
1)	319	311	200
2)	коррах.	311	2000
	коррах.	620	200

Торговельні прибутки (збитки) виникають від операцій з перепродажу (торгівлі) цінних паперів.

До інших банківських доходів (витрат) належать доходи (витрати) від цінних паперів з невизначеним доходом: дивіденди від акцій, що зберігаються як об'єкт торгівлі та капіталовкладень.

Частина дисконту (премії), що відповідає звітному періоду, визначається за формулою:

$$C = P \frac{g}{D},$$

де: C - сума амортизованої частини дисконту (премії), що належить до звітного періоду; P - неамортизована сума дисконту (премії), що врахована за субрахунками як різниця між номінальною ціною боргового зобов'язання та фактичною ціною реалізації цінного папера; g - строк дії боргового зобов'язання у звітному періоді (у днях); D - загальний строк дії боргового зобов'язання (у днях).

При нарахуванні процентів за цінними паперами за звітний період використовується формула:

$$I = FV \left[k \frac{g}{360} \right],$$

де: I - сума нарахованих процентів; FV - номінал цінного папера; k - процентна ставка (ставка купона); g - кількість днів звітного періоду.

10.3. Інвестиційні операції банків з цінними паперами

Незалежно від виду операцій процес інвестування в цінні папери складається з кількох етапів (напрямків):

- визначення цілей, горизонту і форми інвестицій;
- інвестиційний аналіз;
- формування й управління портфелем цінних паперів;
- оцінювання ефективності інвестиційної діяльності.

Банки інвестують кошти у цінні папери, маючи при цьому різні цілі:

- розширення дохідної бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, одержання прибутку у формі процентів, дивідендів, дисконту, курсової різниці від перепродажу цінних паперів;

- підтримання ліквідності банку створенням вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів (інструментів грошового ринку), які у разі необхідності легко можна реалізувати або використати як заставу при позичанні коштів;

- забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів;

- формування контрольного пакету цінних паперів і участь в управлінні діяльністю об'єкта інвестування;

- розширення клієнтської бази, забезпечення присутності банку на найдинамічніших ринках.

Банк повинен оцінити вільні ресурси, які є в його розпорядженні і які він може використати для інвестування в цінні папери, йому необхідно зібрати достатню інформацію про доступні інвестиційні (фінансові) інструменти, оцінити

економічну кон'юнктуру і прогнози на майбутнє. На цьому ж етапі банк визначає свій інвестиційний горизонт.

Інвестиції можуть бути стратегічними і портфельними. Стратегічні інвестиції – це вкладання коштів у цінні папери конкретних емітентів. Мета стратегічних інвестицій – це формування контрольного пакету цінних паперів компанії (фірми) й управління її діяльністю. Портфельні інвестиції – це вкладення коштів у цінні папери різних видів, що належать різним емітентам, але управляються як єдине ціле. Мета портфельних інвестицій – це приріст капіталу на основі зростання курсової вартості портфеля й одержання прибутку від створення цінними паперами стабільних грошових потоків (дивідендів, процентів) при диверсифікації ризиків.

Залежно від мети придбання, характеристики цінного паперу і строків зберігання в портфелі банку цінні папери підрозділяють на чотири види:

- портфель цінних паперів на продаж – враховуються цінні папери, які банк придбав на короткий строк з наміром їх подальшого перепродажу й отримання торговельного доходу від різниці між ціною продажу та ціною купівлі. Під час перебування цінних паперів у портфелі на продаж вони можуть принести дивідендний або процентний дохід. Належність цінних паперів до портфеля на продаж обмежена календарним роком, після чого їх автоматично переводять у портфель на інвестиції;

- портфель цінних паперів на інвестиції – враховуються цінні папери, які банк придбав на строк до дати погашення (для без- строкових цінних паперів – довічно) з метою отримання дивідендного або процентного доходу, а також для використання інших прав, що впливають з володіння цінними паперами;

- портфель пайової участі (вкладень в асоційовані компанії);

- портфель вкладень у дочірні компанії.

Вкладення в боргові цінні папери підрозділяють на

п'ять видів:

- боргові цінні папери центральних органів державного управління;
- боргові цінні папери місцевих органів державного управління;
- боргові цінні папери, випущені банками;
- боргові цінні папери, випущені фінансовими (небанківськими) установами;
- боргові цінні папери, випущені нефінансовими підприємствами.

Окремо виділяють у балансі комерційних банків вкладення в боргові цінні папери, які входять до переліку цінних паперів, що приймаються Національним банком до рефінансування.

Вкладення в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком підрозділяють на чотири види:

- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які випущені банками;
- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які випущені фінансовими (небанківськими) установами;
- інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком;
- власні акції банку, викуплені в акціонерів.

Національний банк України може продавати комерційним банкам цінний папір власної емісії – депозитний сертифікат. Цей сертифікат має окремий статус і використовується центральним банком країни як інструмент реалізації грошово-кредитної політики. Депозитний сертифікат НБУ – це борговий цінний папір центрального банку у бездокументарній формі, який засвідчує розміщення в Національному банку коштів комерційних банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку.

Із метою ефективнішого використання депозитного сертифіката НБУ у процесі регулювання грошового ринку йому надано право вільного обігу на вторинному ринку між

банківськими установами як об'єкта застави, обміну, продажу.

Згідно з Положенням НБУ виділяються такі категорії цінних паперів:

- *Категорія 1.* Цінні папери в портфелі на продаж, що мають активний ринок.

- *Категорія 2.* Цінні папери в портфелі на продаж, що не мають активного ринку.

- *Категорія 3.* Цінні папери в портфелі на інвестиції, що мають активний ринок.

- *Категорія 4.* Цінні папери в портфелі на інвестиції, що не мають активного ринку.

Для визначення ринкової вартості цінних паперів, що мають активний ринок (категорія 1 і категорія 3), використовується одне з таких значень:

- середнє котирування цінного папера протягом місяця на організаційно оформленому біржовому ринку (за умови, що було проведено не менше чотирьох торгів);

- середнє котирування кількох бірж (не менше трьох) на день переоцінювання (на день останніх торгів місяця або року залежно від виду цінних паперів – на продаж чи інвестиції, за умови, що торги відбулися на різних біржах з розривом у часі не більше відповідно 5 або 15 робочих днів);

- середнє котирування купівлі цінного папера на організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів за останній тиждень місяця або за останній календарний місяць року, якщо мова йде про цінні папери на інвестиції;

- середня вартість купівлі цінного папера на вторинному неорганізованому ринку за останній тиждень місяця, що підтверджується не менш як чотирма угодами купівлі-продажу цінних паперів.

Ринкова (розрахункова) вартість цінних паперів коригується з урахуванням ризику емітента цінного паперу, а також зменшується на передбачені витрати під час продажу

цінних паперів (комісійні за брокерські, юридичні, консультаційні послуги тощо). Державні цінні папери вважаються такими, що не мають ризику погіршення фінансового стану емітента. За всіма іншими цінними паперами банки зобов'язані розробити і затвердити внутрішньобанківське положення про порядок визначення класу емітента і розмір коригування вартості цінних паперів.

Клас емітента (А, Б, В, Г, Д) визначається банком на підставі результатів проведеного аналізу якісних та кількісних факторів оцінювання емітента, що можливо лише за наявності в банку регулярної фінансової (податкової) звітності емітента. Якщо такої звітності немає, емітент автоматично відноситься до класу Д. Клас емітента визначається з урахуванням його фінансово-майнового стану, результатів фінансово-господарської діяльності, а також з урахуванням ряду факторів, а саме:

- тривалість функціонування емітента з часу державної реєстрації і з часу останньої структурної реорганізації;
- наявність позитивних (чи негативних) аудиторських висновків за певний період часу;
- наявність (відсутність) бізнес-плану;
- наявність (відсутність) фактів несплати або несвоєчасної сплати процентів за борговими зобов'язаннями;
- прибуткова (збиткова) діяльність за певний проміжок часу тощо.

Згідно з класом емітента в Положенні НБУ визначається розмір коригування розрахункової вартості груп цінних паперів.

Клас емітента	Процент коригування
А	0%
Б	5%
В	20%
Г	50%
Д	100%

Резерв під цінні папери в портфелі на продаж

формується у разі зниження ринкової вартості групи цінних паперів нижче рівня балансової вартості цієї групи цінних паперів. Резерв під цінні папери в портфелі на інвестиції формується у разі зниження ринкової вартості всього портфеля цінних паперів нижче рівня балансової вартості портфеля. За рахунок створеного резерву банки покривають різницю (збиток) від реалізації цінних паперів за ціною, нижчою від ціни їх придбання.

10.4. Порядок розрахунку резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами

Банк зобов'язаний створювати резерв на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами, що виникають у разі погіршення фінансового стану емітента цінного папера, зниження ринкової ціни цінного папера внаслідок зміни норми ринкових процентних ставок, зміни інвестиційної політики банку.

Державні цінні папери вважаються такими, що не мають ризику погіршення фінансового стану емітента, проте можуть знецінюватися внаслідок зміни ринкової норми дохідності і тому банк має право створювати резерв у розмірі перевищення балансової вартості цих цінних паперів порівняно з їх ринковою вартістю. При цьому для достовірного відображення в балансі реальної вартості всіх активних операцій банк зобов'язаний здійснювати оцінку ризику, що пов'язаний з проведенням операцій з державними цінними паперами.

Банк може зазнати збитків від операцій з цінними паперами внаслідок: погіршення фінансового стану емітента цінного папера.

Погіршення фінансового стану емітента ставить під сумнів його спроможність погасити борговий цінний папір у повному обсязі в установлені строки та сплатити суму нарахованих процентів (якщо такі нараховуються), а також спроможність повернути власникові пайового цінного папера

частку капіталу та належну цьому інвесторові частку нерозподіленого прибутку або виконати інші зобов'язання за цінним папером.

Зниження ринкової вартості цінних паперів внаслідок зміни ринкової норми дохідності. Зміна ринкової норми дохідності змінює рівень дохідності поточних та можливих інвестиційних вкладень.

Спеціальний резерв під цінні папери в портфелі банку формується у разі зниження ринкової вартості групи цінних паперів (для цінних паперів на інвестиції - всього портфеля цінних паперів) нижче рівня балансової вартості цієї групи (портфеля) цінних паперів. Балансовий портфель цінних паперів банку може включати цінні папери, що емітовані резидентами та нерезидентами України.

Деривативи цінних паперів (ф'ючерси, форварди, опціони тощо) обліковуються поза балансом і тому не включаються в суму балансового портфеля цінних паперів. Такі фондові інструменти не виступають об'єктами резервування.

Потреба резервування за ними може вимагатися за іншим нормативним актом Національного банку.

Резервуванню підлягають усі групи цінних паперів, що перебувають у портфелях банку: на продаж - 15 і більше календарних днів, на інвестиції - за станом на 1 січня наступного за звітним періодом. За групою цінних паперів, що зараховані до портфеля на інвестиції протягом грудня звітного року, банк може доформувати резерв до дати подання річного балансу.

Резервуванню не підлягають:

- 1) цінні папери власної емісії (пайові та боргові);
- 2) цінні папери, про продаж яких укладено договір і отримана передоплата;
- 3) векселі, враховані банком, що виступають об'єктом резервування як складова частина кредитного портфеля. Ті векселі, що придбані з метою перепродажу чи з метою пред'явлення їх до платежу, виступають об'єктами резервування як складова частина балансового портфеля цінних паперів;

4) вкладення, на суму яких коригується (зменшується) регулятивний капітал, а саме: коштів в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж та інвестиції, які випущені банками, а також інвестицій в капітал (що не консолідуються) установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу та в дочірні установи;

5) вкладення у пайові цінні папери установ, де метою банку є можливість реалізації інших прав, а не одержання економічного доходу (акції бірж, депозитаріїв).

Залежно від категорії цінного папера застосовується різна методика визначення ринкової вартості.

Методика визначення ринкової вартості груп цінних паперів в портфелі банку на продаж (категорії 1 та 2)

Для цінних паперів категорії 1 ринковою вартістю є одне з таких значень:

Середнє котирування цінного папера протягом місяця на організаційно оформленому біржовому ринку (за умови, що було проведено не менше 4 торгів).

Середнє котирування кількох бірж (не менше трьох) на день переоцінки (на день останніх торгів місяця за умови, що вони відбулися на різних біржах з розривом у часі не більше 5 робочих днів).

Середнє котирування купівлі цінного папера на організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів за останній тиждень місяця.

Середня вартість купівлі цінного папера на вторинному неорганізованому ринку за останній тиждень місяця, що підтверджується не менш як 4 угодами купівлі-продажу цінних паперів.

Розрахункова ринкова вартість цінних паперів, що не мають активного ринку та віднесені до категорії 2, обчислюється для пайових цінних паперів з нефіксованим доходом за формулою (1), а для всіх інших цінних паперів - за формулою (2).

Для пайових цінних паперів з нефіксованим доходом береться до розрахунку менша із сум: оцінна сума доходу

інвестора від цінного папера, дисконтована на сім років з періодом дисконту один рік під поточну ставку KIBOR найтривалішого строку, або пропорційна частка участі інвестора в капіталі емітента:

$$PB = f \min \left(E \frac{D}{\sum_{t=1}^7 (1+d)^t}; K \times r \right), \quad (1)$$

де: PB - розрахункова ринкова вартість цінного папера; E - сума; f - функція; D - оцінна сума доходу цінного папера за відповідний період (місяць, квартал, рік); d - ставка KIBOR1; t - кількість періодів сплати доходу (місяць, квартал, рік); K - капітал емітента; r - пропорційна частка участі в капіталі емітента.

До розрахунку береться середньозважена ставка міжбанківського кредитування (KIBOR) за відповідний період.

При цьому потрібно враховувати таке:

а) величиною оцінної суми доходу вважається частка в середньому чистому прибутку після оподаткування емітента за останні три роки (або за меншу кількість років, якщо з часу заснування емітента минуло менше ніж три роки), що пропорційна частці участі банку в статутному фонді емітента;

б) сума капіталу емітента розраховується таким чином:

- для підприємств (небанківських установ) - відповідно до переліку показників "Наявність власного капіталу".

Наявність власного капіталу:

сукупні активи - сукупні зобов'язання.

в) у разі відсутності інформації про емітента розрахунковою ринковою вартістю вважається нуль.

Для всіх інших цінних паперів береться до розрахунку оцінна сума доходу (фіксованого або нефіксованого), дисконтована за кожний період сплати такого доходу під відповідну за строком ставку KIBOR, плюс номінальна вартість цінного папера, дисконтована під відповідну за строком ставку KIBOR:

$$PB = E \frac{D}{1 + d \frac{t}{n}} + \frac{HB}{1 + d \frac{n}{n}}, (2)$$

де: E – сума; PB - розрахункова ринкова вартість цінного папера; D - оцінна сума доходу цінного папера за відповідний період (місяць, квартал, рік); d - ставка KIBOR; HB - номінальна вартість цінного папера; n - кількість періодів (місяць, квартал, рік), що залишилися до погашення цінного папера; t - кількість періодів сплати доходу (місяць, квартал, рік).

При цьому слід ураховувати таке:

а) якщо в період виникнення грошового потоку немає відповідної ставки KIBOR, то до розрахунку береться ставка KIBOR, що відповідає строку 90 днів;

б) наявність неамортизованої частини дисконту або премії за цінними паперами, що придбані з дисконтом або премією, при визначенні розрахункової ринкової вартості до уваги не береться;

в) до величини оцінного доходу пайових або безстрокових цінних паперів з нефіксованим доходом включається нарахований за минулі 12 календарних місяців дохід, про що банк має документальне підтвердження (повідомлення емітента), незалежно від того, був цей дохід одержаний, чи ні. Однак не включається дохід, одержаний протягом останніх 12 місяців, який належить до попередніх звітних періодів;

г) оскільки проміжні виплати доходу від дисконтних цінних паперів не допускаються, то для дисконтних цінних паперів має використовуватися тільки друга частина формули (2) - дисконт номіналу;

д) у разі неодержання банком доходу від цінного папера за будь-який з періодів або часткового чи повного непогашення його номіналу банк має самостійно визначити реальну можливість одержання такого доходу в майбутньому та віднести відповідний грошовий потік до відповідного періоду дисконтування;

е) у разі прийняття Господарським судом України рішення про визнання емітента банкрутом або рішення

уповноваженого органу про ліквідацію емітента, а також у разі опротестування векселів, розрахунковою ринковою вартістю цінних паперів вважається нуль;

є) за векселями строком "за пред'явленням" період дисконту не повинен перевищувати 1 рік з дати його виписки.

Методика визначення ринкової вартості груп цінних паперів в портфелі банку на інвестиції (категорії 3 та 4)

Для цінних паперів категорії 3 ринковою вартістю є одне з таких значень:

Середнє котирування цінного папера протягом місяця на організаційно оформленому біржовому ринку (за умови, що було проведено не менше 4 торгів).

Середнє котирування кількох бірж (не менше трьох) на день переоцінки (на день останніх торгів року за умови, що вони відбулися на різних біржах з розривом у часі не більше 15 робочих днів).

Середнє котирування купівлі цінного папера на організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів за останній календарний місяць року.

Середня вартість купівлі цінного папера на вторинному неорганізованому ринку за останній тиждень місяця, що підтверджується не менш як 4 угодами купівлі-продажу цінних паперів.

Ця методика розроблена для визначення розрахункової ринкової вартості тих цінних паперів, які є в портфелі банку і не мають активного ринку, використовується для обчислення розрахункової суми спеціального резерву під цінні папери.

Визначення розрахункової ринкової вартості групи цінних паперів передбачає два етапи:

а) проведення аналізу дисконтованих у часі майбутніх грошових потоків на підставі реальної оцінки обсягу та часу виникнення таких потоків і ставки дисконту, що відповідає нормі дохідності альтернативних інвестиційних проєктів із подібним строком дії та ступенем ризику (фактор ризику фондового ринку);

б) визначення фінансового стану та результатів роботи емітента (фактор ризику емітента).

Фінансова оцінка емітента здійснюється не рідше ніж один раз на три місяці; якщо емітентом є банк, - не рідше ніж один раз на місяць.

Розрахункова ринкова вартість груп цінних паперів категорії 4 обчислюється так само, як і вартість груп цінних паперів категорії 2 (з урахуванням вимог табл. 1).

Методика визначення класу емітента та оцінки фінансового стану емітента

Розрахункову ринкову вартість слід додатково відкоригувати (скоротити) на фактор ризику емітента (табл. 10.1). Клас емітента визначається на підставі результатів проведеного аналізу якісних та кількісних факторів оцінки емітента, що можливо лише за наявності в банку регулярної фінансової (податкової) звітності емітента. Відсутність такої звітності не дає змоги банку визначити достовірну фінансову оцінку емітента і є підставою для автоматичного віднесення такого емітента до класу Д.

Таблиця 10.1.

Додатковий процент коригування розрахункової ринкової вартості груп цінних паперів

Клас емітента	Процент коригування
Клас А	0%
Клас Б	5%
Клас В	20%
Клас Г	50%
Клас Д	100%

Кількісні фактори оцінки емітента

Банк має оцінити емітента: його фінансово-майновий стан та результати фінансово-господарської діяльності. Для цього банк повинен розробити та затвердити внутрішньобанківське положення про порядок та систему оцінки емітентів. У цьому положенні банк має

використовувати таку систему показників на підставі регулярної фінансової (податкової) звітності, щодо дотримання:

- нормативів капіталу (Н1, Н2, Н3);
- нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6);
- нормативів кредитного ризику (Н7, Н8, Н9, Н10);
- нормативів інвестування (Н11, Н12);
- нормативу ризику загальної відкритої валютної позиції (Н13): у тому числі загальної довгої відкритої валютної позиції (Н13-1) та загальної короткої відкритої валютної позиції (Н13-2);

- для підприємств:

1. Наявність власного капіталу:

сукупні активи - сукупні зобов'язання

2. Наявність оборотних коштів:

оборотні активи - оборотні пасиви

3. Миттєва ліквідність:
$$\frac{\text{високоліквідні активи}}{\text{оборотні пасиви}}$$

4. Оборотність балансу:
$$\frac{\text{обсяг реалізації за рік}}{\text{середні сукупні активи}}$$

5. Оборотність дебіторської заборгованості:

$$\frac{\text{дебіторська заборгованість}}{\text{оборотні кошти}}$$

6. Оборотність кредиторської заборгованості:

$$\frac{\text{кредиторська заборгованість}}{\text{оборотні кошти}}$$

7. Покриття кредиторської заборгованості потоками грошових коштів:

$$\frac{\text{середня кредиторська заборгованість}}{\text{відплив грошових коштів}}$$

8. Маржа прибутковості:

$$\frac{\text{прибуток у річному еквіваленті}}{\text{приплив грошових коштів}}$$

9. Автономність: $\frac{\text{зобов'язання}}{\text{капітал}}$

10. Рентабельність капіталу (ROE): $\frac{\text{прибуток у річному еквіваленті}}{\text{капітал}}$

11. Рентабельність активів (ROA): $\frac{\text{прибуток у річному еквіваленті}}{\text{середні сукупні активи}}$

У вищенаведених формулах складові показників розраховуються відповідно до статей балансу підприємства.

До цього класу відносяться емітенти, щодо яких немає жодних сумнівів з питань своєчасності та повноти погашення баргових цінних паперів і сплати процентів за ними, а також щодо стабільності дохідності пайових цінних паперів

Класи емітентів визначаються за такими показниками:

Клас А	Не менше 5 років з часу державної реєстрації
	Не менше 1 року з часу останньої структурної реорганізації, зміни в складі засновників чи керівництва
	Наявність повністю позитивних аудиторських висновків за останні 3 роки діяльності
	Наявність перспективного бізнес-плану
	Відсутність фактів несплати чи несвоечасної сплати нарахованих процентів за борговими зобов'язаннями та користування кредитами
	Прибуткова діяльність протягом останніх 3 років
	Розмір власного капіталу перевищує суму статутного та резервного фондів

Клас Б	Не менше 3 років з часу державної реєстрації
---------------	--

	Не менше 1 року з часу останньої структурної реорганізації, зміни в складі засновників чи керівництва
	Наявність повністю позитивних аудиторських висновків за попередній рік діяльності
	Наявність бізнес-плану
	Відсутність фактів несплати чи несвоєчасної сплати нарахованих процентів за борговими зобов'язаннями
	Не менше 3 років з часу державної реєстрації
	Не менше 1 року з часу останньої структурної реорганізації, зміни в складі засновників чи керівництва

До цього класу відносяться емітенти, щодо здатності яких до своєчасного та повного погашення боргових цінних паперів, сплати процентів, а також до стабільності доходів від пайових цінних паперів на час класифікації офіційних претензій немає, але певні внутрішні (передбачена реорганізація, зміна профілю діяльності, регіону роботи тощо) чи зовнішні фактори (загальний стан галузі основної діяльності тощо) не дозволяють віднести їх до вищого класу.

Клас В	Менше 3 років з часу державної реєстрації
	Менше 1 року з часу останньої структурної реорганізації, зміни в складі засновників чи керівництва
	Наявність повністю позитивного (чи позитивного) аудиторського висновку за останній рік діяльності
	Наявність бізнес-плану чи проекту бізнес-плану
	Наявність фактів періодичного затримання сплати відсотків за борговими зобов'язаннями чи оголошених дивідендів
	Сума капіталу позитивна, але менша статутного фонду

До цього класу відносяться емітенти, до яких є претензії щодо своєчасного та повного погашення боргових та пайових цінних паперів, затримки сплати процентів, а також значного скорочення рівня доходності пайових цінних

паперів.

Клас Г	Менше 1 року з часу державної реєстрації, останньої структурної реорганізації, зміни в складі засновників чи керівництва
	Наявність частково негативного (чи негативного) аудиторського висновку або відсутність аудиторського висновку
	Відсутність бізнес-плану
	Наявність фактів непогашення або несвоечасного погашення боргових цінних паперів
	Наявність фактів несплати або несвоечасної сплати нарахованих процентів за борговими зобов'язаннями
	Збиткова діяльність за попередній рік, негативні фінансові результати поточного року
	Нестабільна динаміка показників на квартальні дати, значення показників погіршуються
	Чітка тенденція до від'ємного розміру власного капіталу на звітні дати

До цього класу відносяться емітенти, які не зможуть у строк погасити боргові цінні папери, а також емітенти, щодо яких банк не може розраховувати на повернення суми внеску до статутного капіталу в разі їх реорганізації.

Клас Д	Менше 1 року з часу державної реєстрації, останньої структурної реорганізації, зміни в складі засновників чи керівництва
	Наявність негативного аудиторського висновку або відсутність аудиторського висновку
	Відсутність бізнес-плану
	Наявність фактів непогашення або несвоечасного погашення боргових цінних паперів
	Наявність фактів несплати чи несвоечасної сплати нарахованих процентів за борговими зобов'язаннями
	Емітента визнано банкрутом або проти нього порушено справу про банкрутство чи кримінальну справу
	Збиткова діяльність протягом останніх 3 років,

	негативні фінансові результати протягом поточного року
	Стабільно від'ємний розмір власного капіталу

До цього класу відносяться емітенти, подальше інвестування яких неприпустиме, а придбані боргові цінні папери практично неможливо погасити на час проведення класифікації (однак можна буде погасити за рішенням господарського суду або після санації), а також ті емітенти пайових цінних паперів, за якими банк може не тільки не повернути свою частку в статутному капіталі, але й виступити правонаступником деяких боргових зобов'язань.

10.5. Приклади розрахунку резерву під операції з цінними паперами

Приклад 1. Безстрокові пайові цінні папери з нефіксованим доходом (прості акції).

Припустимо, що в портфелі банку на продаж знаходиться група цінних паперів з такими даними: вид цінного папера - прості акції; кількість - 100 шт.; номінал - 10 грн.; банкові належать 10% сукупної суми акцій, що перебувають в обігу; чистий прибуток емітента після оподаткування за минулий рік становив 3000 грн.; сума капіталу емітента становить 11000 грн.; ставка KIBOR на 90 днів - 18% річних.

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів визначається у три етапи.

Перший етап: визначення оцінної суми доходу, дисконтованої на 7 років.

Оцінна сума доходу інвестора від цінного папера становить частину чистого прибутку емітента після оподаткування, що пропорційна частці банку від сукупної суми акцій, що перебуває в обігу.

У цьому прикладі оцінна сума доходу становить:

$$3000 \text{ грн.} \times 10\% = 300 \text{ грн.}$$

Таким чином, оцінний дохід інвестора становить 3 грн. на одну акцію, тобто 3%.

Дисконтування оцінної суми доходу на 7 років під ставку KIBOR найтривалішого строку визначається за формулою:

$$\begin{aligned} \hat{DA} &= \sum_{t=1}^7 \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^t} = \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{(1+0,18)^1} + \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^2} + \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^3} + \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^4} + \\ &+ \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^5} + \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^6} + \frac{300 \text{ \textit{грн.}}}{1+0,18^7} = 254,24 + 215,46 + 182,59 + \\ &+ 154,74 + 131,13 + 11,13 + 94,18 = 1143,46 \text{ \textit{грн.}} \end{aligned}$$

Другий етап: визначення пропорційної частки участі інвестора в капіталі емітента.

Пропорційна частка участі інвестора в капіталі емітента становить:

$$11000 \text{ грн.} \times 10\% = 1100 \text{ грн.}$$

Третій етап: обирається менша сума з отриманих за результатами розрахунку першого та другого етапів.

$$1143,46 \text{ грн.} > 1100,00 \text{ грн.}$$

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів становить 1100,00 грн.

Приклад 2. Безстрокові пайові папери з нефіксованим доходом (прості акції). За даними, що наведені в прикладі 1, припустимо, що за минулий рік емітенту завдано збитків. Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів визначається у три етапи.

Перший етап: визначення оцінної суми доходу, дисконтованої на 7 років.

Оцінна сума доходу інвестора дорівнює нулю.

Дисконтування оцінної суми доходу на 7 років під ставку KIBOR найтривалішого строку визначається за формулою:

$$PB = E \sum_{t=1}^7 \frac{0 \text{ грн.}}{1 + 0,18^t} = 0,00 \text{ грн.}$$

Другий етап: визначення пропорційної частки участі інвестора в капіталі емітента.

Пропорційна частка участі інвестора в капіталі емітента становить:

$$11000 \text{ грн.} \times 10\% = 1100 \text{ грн.}$$

Третій етап: обирається менша сума з отриманих за результатами розрахунку першого та другого етапів.

$$0,00 \text{ грн.} < 1143,46 \text{ грн.}$$

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів становить 0,00 грн.

Приклад 3. Безстрокові пайові цінні папери з фіксованим доходом (привілейовані акції).

Припустимо, що в портфелі банку на продаж є група цінних паперів з такими даними: вид цінного папера - привілейовані акції; кількість - 10 шт.; номінал - 1000 грн.; ставка дохідності - 15% річних; ставка KIBOR на 90 днів - 12% річних.

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів визначається таким чином: оцінна сума доходу становить:

$$\frac{10 \text{ шт.} \times 1000 \text{ грн.} \times 15\%}{100\%} = 1500 \text{ грн.}$$

Дисконтування оцінної суми доходу на 7 років під ставку KIBOR найтривалішого строку визначається за формулою:

$$\begin{aligned}
 \hat{DA} = & \sum_{t=1}^7 \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^t} + \frac{10 \cdot 0 \cdot 1000 \text{ грн.}}{(1+0,12)^7} = \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^1} + \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^2} + \\
 & + \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^3} + \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^4} + \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^5} + \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^6} + \frac{1500 \text{ грн.}}{1+0,12^7} + \\
 & + \frac{10000 \text{ грн.}}{1+0,12^7} = 1339,29 + 1195,79 + 1067,69 + 953,29 + 851,16 + \\
 & + 759,96 + 678,52 + 4523,45 = 11369,15 \text{ грн.}
 \end{aligned}$$

Слід зазначити, що за цінними паперами, ринкова вартість яких обчислена за цим прикладом, резерв формувати не потрібно, оскільки розрахункова ринкова вартість цінних паперів (11369,15 грн.) перевищує їх балансову вартість (10000 грн.).

Приклад 4. Строкові боргові цінні папери із фіксованим купонним доходом (облігації, депозитні сертифікати та процентні векселі).

Припустимо, що в портфелі банку на продаж є група цінних паперів з такими даними: вид цінного папера - облігація; кількість - 1 шт.; вартість придбання - 1200 грн.; номінал - 1000 грн.; ставка дохідності - 24% річних (купонний дохід на рівні 20 грн. щомісяця); період, що лишився до погашення, - 12 місяців; період одержання доходу - один раз на місяць; ставка KIBOR на 30 днів - 6% річних (0,5% щомісяця); ставка KIBOR на 60 днів - 12% річних (1% щомісяця); ставка KIBOR на 90 днів - 36% річних (3% щомісяця).

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів визначається таким чином:

$$PB = \frac{20 \text{ грн.}}{1+0,005^1} + \frac{20 \text{ грн.}}{1+0,01^2} + \sum_{t=3}^{12} \frac{20 \text{ грн.}}{1+0,03^t} + \frac{1000 \text{ грн.}}{1+0,03^{12}} =$$

$$\begin{aligned}
&= \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,005} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,01} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,03} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,03} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,03} + \\
&+ \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,03} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,03} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{(1+0,01)} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,01} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,01} + \\
&+ \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,01} + \frac{20 \text{ \textit{€}}}{1+0,01} + \frac{1000 \text{ \textit{€}}}{1+0,03} = 19,90 + 19,60 + 160,81 + \\
&+ 701,26 = 901,57 \text{ \textit{€}}.
\end{aligned}$$

Приклад 5. Строкові боргові цінні папери із фіксованим дисконтним доходом (облігації, депозитні сертифікати та дисконтні векселі).

Припустимо, що в портфелі банку на продаж є група цінних паперів з такими даними: вид цінного папера - вексель з оплатою на місці на час пред'явлення; кількість - 1 шт.; номінал - 1000 грн.; вексель придбано з дисконтом 10% від номіналу; строк до погашення - 1 рік; ставка KIBOR на 90 днів - 12% річних.

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів визначається за формулою (1):

$$PB = \frac{1000}{1 + 0,12} = 892,86 \text{ грн.}$$

Слід зазначити, що за цінними паперами, ринкова вартість яких обчислена за цим прикладом, потрібно формувати резерв, оскільки ринкова розрахункова вартість цінних паперів (892,86 грн.) менша, ніж їх балансова вартість:

$$1000 \text{ грн.} = \frac{10 \% \times 100 \text{ грн.}}{100 \%} = 900 \text{ грн.}$$

Приклад 6. Строкові боргові цінні папери з нефіксованим купонним доходом (облігації, депозитні сертифікати та процентні векселі).

Припустимо, що в портфелі банку на продаж є група цінних паперів з такими даними: вид цінного папера -

депозитний сертифікат; кількість - 1 шт.; номінал і вартість придбання - 1000 грн.; ставка дохідності - на рівні KIBOR (щомісячний купон за плаваючою ставкою); період, що лишився до погашення, - 30 днів; ставка KIBOR на 30 днів - 24% річних (2% щомісяця).

Розрахункова ринкова вартість групи цінних паперів визначається таким чином:

$$PB = \frac{20 \text{ грн.}}{1 + 0,02 \frac{\text{г}}{\text{д}} \cdot \frac{30}{360}} + \frac{1000 \text{ грн.}}{1 + 0,02 \frac{\text{г}}{\text{д}} \cdot \frac{30}{360}} = 19,60 + 980,39 = 999,99 \text{ грн.}$$

Слід зазначити, що за цінними паперами, ринкова вартість яких обчислена за цим прикладом, потрібно формувати резерв, оскільки розрахункова ринкова вартість цінних паперів (999,99 грн.) менша, ніж їх балансова вартість (1000 грн.).

Контрольні питання до розділу 10

1. Види банківських акцій.
2. Як здійснюється розрахунок емісійного доходу банку ?
3. Як формується портфель власних акцій у комерційному банку ?
4. Як здійснюється нарахування дивідендів та порядок їх виплати ?
5. Яким методом визначається розмір амортизації дисконту (премії) ?
6. Надайте класифікацію вкладень банку у цінні папери.
7. Як здійснюється розрахунок загальної вартості портфеля акцій?
8. Якщо банк володіє контрольним пакетом акцій, яку звітність він складає ?
9. Порядок купівлі банками боргових цінних паперів.
10. Що являє собою метод ефективної ставки процентів ?
11. Як здійснюється реалізація (продажу)

інвестиційних цінних паперів комерційними банками ?

12. Назвіть банківські доходи (витрати) за цінними паперами ?

13. Назвіть методи управління інвестиційним портфелем ?

14. Надайте класифікацію прямих банківських інвестицій.

15. Які цілі мають банки при інвестуванні коштів у цінні папери ?

16. Назвіть кількісні фактори при оцінці емітента комерційним банком.

17. Як визначається ринкова вартість цінних паперів та надайте їх класифікацію ?

РОЗДІЛ 11

ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

11.1. Класифікація валютних операцій у комерційних банках

Банківські операції можуть здійснюватись уповноваженими банками, тобто комерційними банками, що одержали ліцензії НБУ на проведення операцій в іноземній валюті, включаючи банки з участю іноземного капіталу і банки, капітал яких повністю належить іноземним учасникам.

Уповноважені банки здійснюють контроль за відповідністю валютних операцій.

Інфраструктура валютної системи розглянута на рис.11.1.

Рис. 11.1. Інфраструктура валютної системи

Іноземна валюта включає :

- грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монети, що знаходяться в обігу і є законним платіжним засобом у відповідній іноземній державі;
- засоби на рахунках в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних грошових або розрахункових одиницях.

До інструментів валютного регулювання відносять рис.11.2.

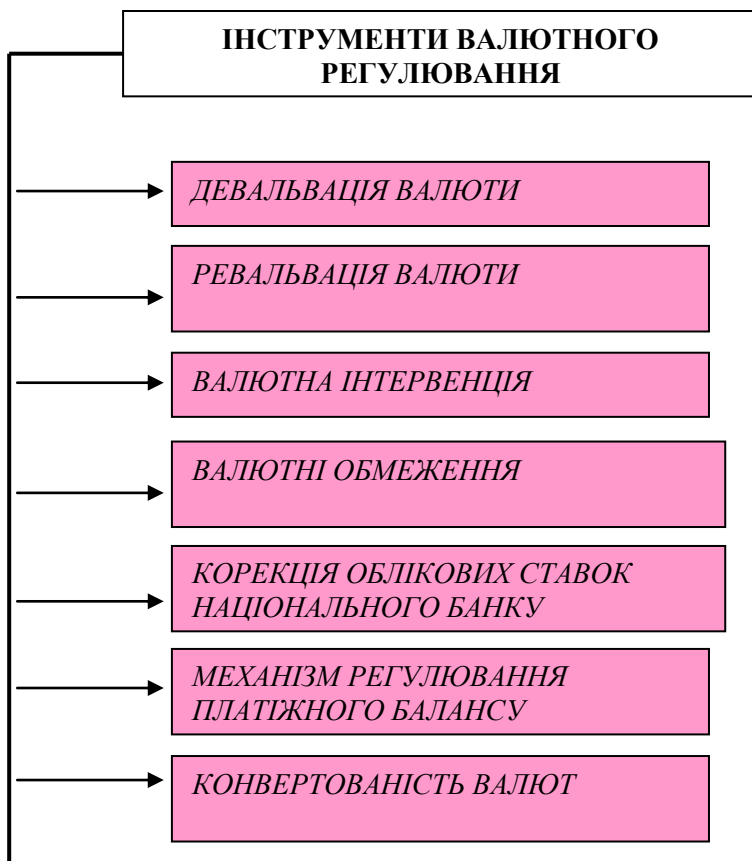

Рис. 11.2. Інструменти валютного регулювання

Котирування валюти - це встановлення курсу валют. Пряме і непряме котирування єдині за своєю економічною природою, оскільки відображають вартість однієї валюти, виражену через іншу. При прямому котируванні курс (вартість одиниці) іноземної валюти виражається у національній валюті.

До валютних цінностей належать:

Рис. 11.2. Інструменти валютного регулювання

до цінності (акції, облігації) та інші боргові зобов'язання в іноземній валюті;

- дорогоцінні метали – золото, срібло, платина і метали платинової групи (паладій, іридій, радій, рутеній та осмій) у будь-якому вигляді і стані, за виключенням ювелірних та інших побутових виробів;

- природні дорогоцінні камені – алмази, рубіни, ізумруди, сапфіри та олександрити у сирому та обробленому вигляді, а також перли, за виключенням ювелірних та інших побутових виробів з цих каменів.

Валютні операції охоплюють - як операції з валютними цінностями, так і угоди, що здійснюються у валюті України.

Валютна операція являє собою обмін грошей однієї країни на гроші іншої. Велика частина грошових активів, які продаються на валютних ринках, має вид депозиту до запитання в банках, що здійснюють торгівлю один з одним. Тільки незначна частина ринку доводиться на обмін готівки.

При цьому для переводу суми в іноземній валюті у еквівалентну їй суму у національній валюті необхідно помножити її на курс:

Сума в іноземній валюті = Сума у нац. валюті × Курс
Для переводу суми у національній валюті у еквівалентну їй

суму у іноземній валюті при прямій коровці її необхідно розділити на курс:

$$\text{Сума в іноземній валюті} = \frac{\text{Сума в нац. валюті}}{\text{Курс}}$$

Пряме котирування - це еквівалент деякої кількості іноземної валюти в одиниці національної валюти. Наприклад, при використанні прямого котирування курс долара до української гривні буде виглядати так:

$$USD/ UAN= 8,3.$$

Непряме котирування визначає кількість національної валюти за одиницю іноземної, наприклад, при непрямому котируванні курс долара до української гривні: $UAN/ USD = 1/8,3=0,12$

Ціна, по якій продається і купується валюта, називається обмінним курсом. В банківській практиці прийнято таке позначення курсів валют: одна валюта/друга валюта. У даному позначенні ліворуч ставиться база котирування (базова валюта – що вимірюють), а праворуч – валюта котирування (котирувальна валюта – що вимірюють)

$$USD / UAN = 8,3$$

база валюта курс

котирування котирування

Валютний курс виступає як ціна валюти однієї країни, виражена у валюті іншої країни.

Розрізняють фіксований та гнучкий (ринковий) валютні курси.

Фіксований валютний курс передбачає закріплення золотого вмісту грошових одиниць або фіксацію у твердій валюті.

Гнучкий валютний курс поділяється на:

- плаваючий курс, що передбачає режим вільного ринкового коливання курсу і формується під впливом попиту та пропозиції (характерний для твердих валют);

- коливний курс - ринковий курс, що коригується валютними інтервенціями центральних банків.

Валютні інтервенції центральних банків – це один з інструментів грошово-кредитної політики. Являє собою купівлі-продажу центральним банком іноземної валюти на валютному ринку для впливу на курс гривні і на сумарний попит та пропозицію грошей.

Процедура котирування, яка складається шляхом послідовного порівняння попиту і пропозиції валют, називається фіксингом і на його основі встановлюються курси продавця і покупця на кожну валюту.

При прямому котируванні курс покупця вищий, а курс продавця нижчий.

Наприклад, при прямому котируванні:

USD/UAN -0,120 - курс продавця.

USD/UAN - 0,125 - курс покупця.

При непрямому котируванні - курс продавця вищий, а курс покупця -нижчий.

При непрямому котируванні:

USD/UAN - 8,40 - курс продавця

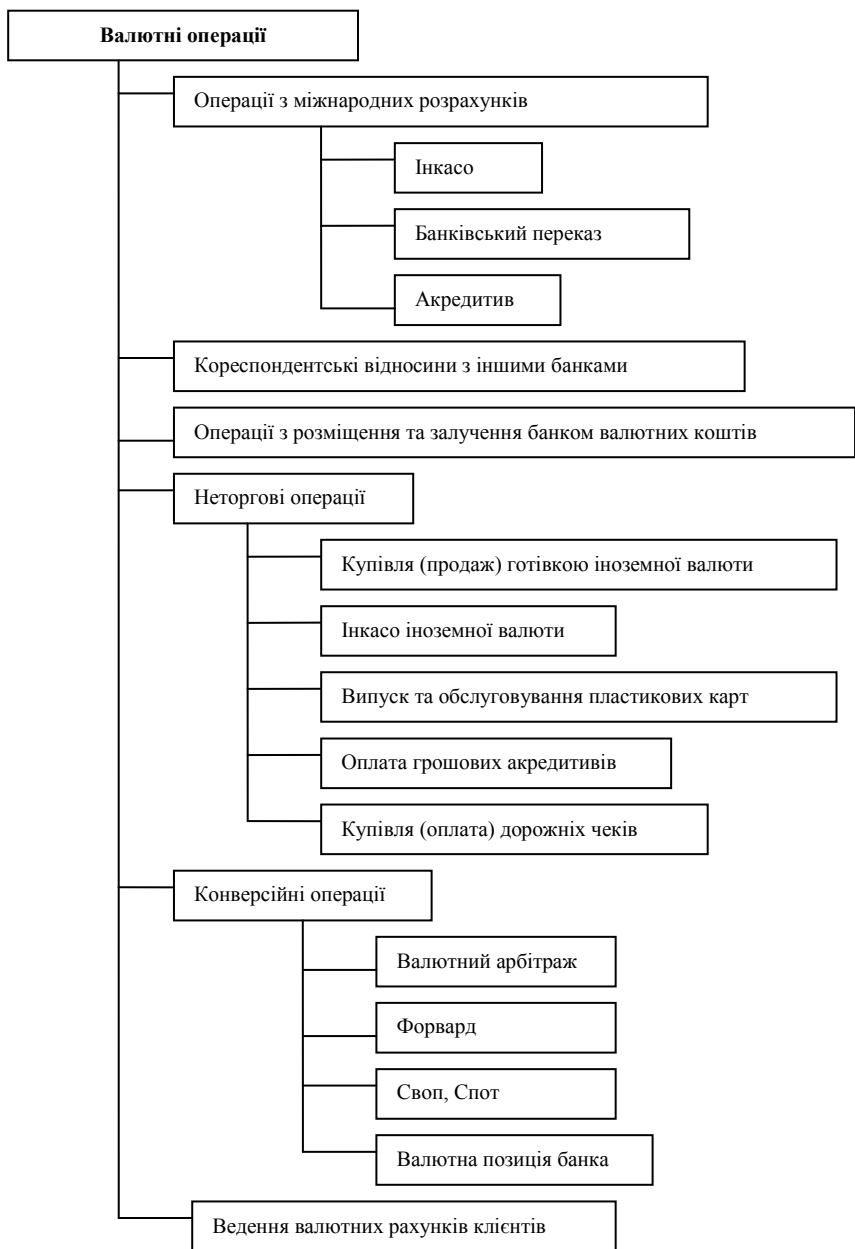
USD/UAN - 8,35 - курс покупця.

Крос-курс - це співвідношення між двома валютами, яке встановлюється стосовно третьої.

Загальна класифікація валютних операцій наведена на рис. 11.3.

Всі, операції з іноземною валютою і цінними паперами в іноземній валюті діляться на:

- поточні валютні операції;
- валютні операції, пов'язані з рухом капіталу.

I. Відкриття і ведення валютних рахунків клієнтури
Дана операція включає в себе такі види:

- відкриття валютних рахунків юридичним особам (резидентам і нерезидентам), фізичним особам;
- нарахування відсотків по залишкам на рахунках;
- подання овердрафтів / особливим клієнтам по рішенню керівництва банку/;
- оформлення архіву рахунку за будь-який проміжок часу;
- виконання операцій, по розпорядженню клієнтів, відносно засобів на їх валютних рахунках/ оплата наданих документів, купівля і продаж іноземної валюти за рахунок засобів клієнтів/;
- контроль за експортно-імпортними операціями.

II. Неторгові операції комерційних банків

До неторгових операцій відносяться операції по обслуговуванню клієнтів, не пов'язаних з проведенням розрахунків по експорту і імпорту товарів та послуг клієнтів банку. Уповноважені банки можуть виконувати такі операції неторгового характеру:

- купівлю і продаж готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті;
- інкассо іноземної валюти та платіжних документів в валюті;
- здійснювати випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів банку;
- проводити купівлю (оплату) дорожніх чеків іноземних банків;
- оплату грошових акредитивів і виставлення аналогічних акредитивів.

Операція купівлі і продажу готівкової валюти є однією з основних операцій неторгового характеру.

III. Встановлення кореспондентських відношень з іноземними банками.

Ця операція є необхідною умовою проведення банком

міжнародних розрахунків. Кореспондентські відношення можуть бути встановлені при обслуговуванні регулярних експортно-імпорتنих операцій клієнтури.

Для здійснення міжнародних розрахунків банк відкриває в іноземних банках і у себе кореспондентські рахунки “Ностро” та “Лоро”. Рахунок “Ностро” – це поточний рахунок, відкритий на ім’я комерційного банку у банка-кореспондента. Рахунок “Лоро” – це поточний рахунок, відкритий в комерційному банку на ім’я банка-кореспондента.

IV. Конверсійні операції

Конверсійні операції являють собою угоди купівлі і продажу готівки і безготівкової іноземної валюти проти готівки гривнею України.

Під оборотом по операціям купівлі (продажу) іноземної валюти за звітний день приймається об’єм купленої на протязі звітного дня іноземної валюти.

Угода з негайною поставкою (готівкова угода – cash) – це конверсійна операція з датою валютування, за два робочих банківських дні від дня заключення угоди. Під угодою типу “Today” розуміють конверсійну операцію з датою валютування в день укладення угоди.

Угода типу “Tomorrow” являє собою операцію з датою валютування на наступний за днем укладання робочий банківський день.

Під угодою типу “Spot” розуміється конверсійна операція з датою валютування на другий за днем укладання угоди робочий банківський день.

Термінова (форвардна) угода – це конверсійна операція, дата валютування по якій стоїть від дати укладання угоди більше, ніж два робочі банківські дні. Термінові біржові операції (типу ф’ючерс, опціон та ін.) не є конверсійною операцією.

З точки зору часу реалізації валютних угод розрізняють спот-курси і форвард-курси валют.

Спот-курс – ціна валюти однієї країни, виражена у

валюті другої країни, встановлена на момент укладання угоди, при умові обміну валютами банками-контрагентами на другий робочий день з дня укладання угоди.

Форвард-курс визначає вартість валюти, що очікується через певний період часу і являє собою ціну, за якою дана валюта продається або купується при умові її поставки на визначену дату в майбутньому.

На практиці форвардний курс може бути вище або нижче курсу-спот. Якщо форвардний курс вище курсу-спот, він являє собою суму курсу-спот і відповідної різниці (форвардної маржі). Якщо форвард-курс нижче курсу-спот, він являє собою курс-спот, з якого вирахована форвардна маржа, яка називається дисконтом.

Наприклад:

Курс долара США до української гривні дорівнює 8,35 за доллар. Процентні ставки на грошовому ринку дорівнюють 80% по операціях в гривнях і 10% по операціям в доларах США. При терміні форвардної угоди 90 днів, тривалістю процентного року по гривням 365 днів і по доларам США 360 днів:

$$\text{Форвард-курс доллар США/гривня} = 8,35 \frac{1 + 0,08 \frac{90}{365}}{1 + 0,1 \frac{90}{360}} = 9,75 \text{ грн.}$$

за доллар США.

Форвардна маржа, що є в даному випадку премія буде дорівнювати:

$$\text{Премія} = 9,75 - 8,35 = 1,4 \text{ грн. за доллар США.}$$

$$\text{Спот-курс} = 8,35 \text{ грн. за доллар США.}$$

Угода СВОП (swap) – це банківська угода, що складається з двох протилежних конверсійних операцій на однакову суму, які укладаються в один і той же день. СВОП – продаж готівкової валюти (спот) з одночасною покупкою її на строк (форвард). При цьому одна з вказаних угод є на термін, а друга – угодою з негайним постачанням.

Валютна позиція – залишки засобів в іноземних валютах, які формують активи і пасиви у відповідних валютах і створюють у зв'язку з цим ризик одержання додаткових доходів або витрат при зміні обмінних курсів валют.

Відкрита валютна позиція – різниця між залишками коштів в іноземній валюті, які формують активи і зобов'язання. Банк може як отримати прибутки так зазнати збитків у разі зміни обмінних курсів валют.

Коротка відкрита валютна позиція – коли сума зобов'язань в іноземній валюті перевищує суму валютного активу. Банк може зазнати збитків при зростанні обмінного курсу.

Довга відкрита валютна позиція – коли сума активів перевищує суму зобов'язань. Збитки можуть бути спричинені банку при зменшенні обмінного курсу.

Закрита валютна позиція – валютна позиція в окремій іноземній валюті, активи і пасиви в якій кількісно співпадають.

До операцій, що впливають на зміну валютної позиції відносять:

- нарахування процентних та одержання операційних доходів в іноземних валютах;
- нарахування процентних та оплату операційних витрат, а також витрат на придбання власних коштів в іноземних валютах;
- конверсійні операції з негайним постачанням засобів і постачанням їх на строк, включаючи операції з готівковою валютою;
- термінові операції (форвардні та ф'ючерсні угоди, угоди "своп" та ін.), по яким виникають вимоги та зобов'язання в іноземній валюті поза залежності від способу і форми проведення розрахунків по таким угодам;
- інші операції в іноземній валюті та угоди з іншими валютними цінностями, крім дорогоцінних металів.

Валютна позиція виникає на дату складання угоди на купівлю або продаж іноземної валюти, а також дату нарахування процентних доходів і зарахування на рахунок інших доходів в іноземній валюті.

V. Операції по міжнародним розрахункам, що пов'язані з експортом та імпортом товарів та послуг. У зовнішній торгівлі використовуються такі форми розрахунків, як документарний акредитив, документарне інкасо, банківський переказ.

VI. Операції по залученню і розміщенню банком валютних коштів. Ці операції охоплюють такі види:

- залучення депозитів: фізичних осіб та юридичних осіб, в тому числі міжбанківські депозити;
- видача кредитів: фізичним особам та юридичним особам;
- розміщення кредитів на міжбанківському ринку.

Ці операції є основними для комерційних банків України і по доходності, і по значності в обслуговуванні клієнтів банку.

11.2. Поточні торговельні операції в іноземній валюті

Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- розрахунки між юридичними особами-резидентами і юридичними особами-нерезидентами під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності за торговельними операціями;
- розрахунки між юридичними особами-резидентами на території України за умови наявності індивідуальної ліцензії Національного банку;
- розрахунки між юридичними особами-нерезидентами та юридичними особами-резидентами через юридичних осіб-резидентів (посередників) відповідно до договорів (контрактів, угод), що укладені згідно із законодавством

України;

- інші розрахунки, що здійснюються відповідно до законодавства України.

Торгівлю іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України, на міжнародному валютному ринку дозволяється здійснювати виключно Національному банку та суб'єктам ринку.

Суб'єкти ринку мають право здійснювати купівлю, продаж іноземної валюти виключно на міжбанківському валютному ринку України та/або на міжнародному валютному ринку.

Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- розрахунки за експорт та імпорт товару без відстрочення платежу або з відстроченням, що відповідно до договору не перевищує строки, установлені законодавством України для здійснення таких розрахунків;

- розрахунки на території України між резидентами - суб'єктами господарювання за товар на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку.

До валютно-обмінних операцій з іноземною валютою і дорожніми та іменними чеками (валютно-обмінні операції) належать:

- купівля у фізичних осіб - резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;

- продаж фізичним особам-резидентам готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;

- зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;

- купівля-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту, а також купівля-продаж дорожніх чеків за готівкові гривні;

- конвертація (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої

іноземної держави;

- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Клієнти-резиденти (юридичні особи та фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності) мають право купити, обміняти іноземну валюту з метою здійснення розрахунків з нерезидентами за торговельними операціями на підставі таких документів:

- заяви про купівлю іноземної валюти;

- договору з нерезидентом, оформленого відповідно до вимог законодавства України;

- вантажної митної декларації, якщо товар ввезений на територію України (вантажні митні декларації, за якими здійснене митне оформлення тимчасово ввезених вантажів під зобов'язання про їх зворотне вивезення, не є підставою для купівлі, обміну іноземної валюти);

- акта (здавання-приймання тощо) або іншого документа, який свідчить про надання послуг, виконання робіт, імпорт прав інтелектуальної власності, якщо оплачуються отримані послуги (права), виконані роботи;

- документів, що передбачені для документарної форми розрахунків (акредитив, інкасо), вексельної форми розрахунків (вексель, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за договором), якщо договір передбачає такі форми розрахунків.

Купівля, обмін іноземної валюти з метою оплати векселя, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за договором, дозволяється лише в разі пред'явлення резидентом вантажної митної декларації, що підтверджує поставку продукції в Україну, або документа, який згідно з умовами зовнішньоторговельного договору засвідчує виконання нерезидентом робіт, отримання резидентом послуг.

Клієнти-резиденти (юридичні особи та фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності) мають право купити,

обміняти іноземну валюту з метою проведення розрахунків з нерезидентами за імпортом продукції (послуг), який здійснюється без увезення із-за кордону цієї продукції (послуг) на територію України, на підставі таких документів:

- заяви про купівлю іноземної валюти;
- договору з нерезидентом, оформленого відповідно до вимог законодавства України;
- договору, який передбачає продаж продукції нерезиденту за межами України та зарахування виручки від продажу зазначеної продукції на рахунки цього резидента в уповноважених банках;
- документів, що передбачені для документарної форми розрахунків (акредитив, інкасо), вексельної форми розрахунків (вексель, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за договором), якщо договір передбачає такі форми розрахунків.

11.3. Неторговельні операції в іноземній валюті

Поточними неторговельними операціями, здійснюваними банком є такі розрахунки як:

- виплата іноземної валюти готівкою та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- виплата іноземної валюти готівкою, за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам та нерезидентам);
- виплата іноземної валюти готівкою за переказами з-за кордону: переказ за межі України (пенсії, аліменти, оплата праці, допомога родичам тощо) інші виплати та перекази в іноземній валюті, що не суперечать чинному законодавству України.
- оплата витрат іноземним судовим, слідчим,

арбітражним, нотаріальним та іншим повноважним органам (у тому числі сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів), витрат іноземних адвокатів;

- оплата зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, уключаючи оплату послуг, які надаються патентними відомствами інших країн, і послуг патентних повірених за кордоном;

- оплата фізичними особами участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, культурних і спортивних заходах, а також інших міжнародних зустрічах, що відбуваються на територіях іноземних країн;

- оплата витрат, пов'язаних з відрядженням за кордон;

- перерахування на утримання дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном та іноземних держав в Україні, представництв міжнародних та іноземних організацій, представництв іноземних банків та представництв юридичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю;

- перерахування фізичними особами в разі виїзду за кордон на постійне місце проживання;

- виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодувань витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних з виконанням ними професійних обов'язків;

- на оплату вступних, членських внесків до міжнародних організацій.

Державне казначейство України має право купувати іноземну валюту для здійснення розпорядниками бюджетних коштів, переведеними на казначейське обслуговування, видатків, пов'язаних з міжнародною діяльністю, згідно з передбаченими в Державному бюджеті України на відповідний рік бюджетними призначеннями.

Банки мають право купувати та обмінювати іноземну валюту:

1. З кореспондентських рахунків банків-нерезидентів, відкритих в уповноважених банках, за дорученням цих банків-нерезидентів.

2. З метою виконання власних зобов'язань за операціями, пов'язаними з організацією та забезпеченням розрахунків з використанням платіжних карток міжнародних платіжних систем.

3. З метою виконання зобов'язань за вкладними (депозитними) операціями перед власником вкладу (депозиту) на підставі таких документів:

4. З метою виконання зобов'язань резидентів (які не є суб'єктами ринку) за кредитами, отриманими від банківського консорціуму, який визначено головним, або кожний уповноважений банк-учасник у межах наданих ним коштів відповідно до умов договору.

Суб'єкт ринку має право зарахувати на поточний рахунок клієнта безготівкову іноземну валюту в загальній сумі до 1000 (однієї тисячі) доларів США (або еквівалент цієї суми в іншій іноземній валюті), яка була куплена клієнтом у встановленому порядку і залишилася невикористаною після оплати його зобов'язань.

Якщо в клієнта залишається невикористана готівкова іноземна валюта, що була раніше куплена, обмінена для витрат на відрядження за межі України та/або на експлуатаційні витрати на транспортні засоби за межами України, то вона підлягає зарахуванню на його поточний рахунок (без зарахування на розподільчий рахунок) протягом п'яти робочих днів з часу оприбуткування до каси суб'єкта господарювання, з якого вона за бажанням клієнта може бути продана. Така валюта може надалі використовуватися лише на відрядження та/або на експлуатаційні витрати на транспортні засоби за межами України.

Для забезпечення розрахунково-касового

обслуговування своїх клієнтів в іноземній валюті у банках створено систему елементів внутрішньо банківської інфраструктури. Основними її елементами є:

- валютне сховище для зберігання запасу готівки іноземної валюти, бланків суворої звітності, нерозібраних пакунків (інкасаторських сумок) з іноземною валютою та інших цінностей, що обліковуються на позабалансових рахунках;

- каса перерахунку для проведення контрольного перерахунку при ревізіях, для прийняття валютних цінностей, що надійшли до банку в інкасаторських сумках (з обмінних пунктів, територіальне віддалених від приміщення банку, де розташовано валютне сховище);

- операційна каса для здійснення валютно-касового обслуговування клієнтів банку з прийняття та видачі іноземної валюти готівкою та інших цінностей; каса з подовженим операційним днем (вечірня каса) для забезпечення валютно-касового обслуговування клієнтів у другій половині операційного дня або у вечірній час;

- обмінні пункти для здійснення операцій з купівлі та продажу іноземної валюти готівкою і платіжних документів в іноземній валюті; каса і підготовки авансів обмінним пунктам.

До неторговельних операцій в іноземній валюті належать операції з дорожніми чеками та кредитними картками.

Дорожній чек – це грошове зобов'язання виплатити означену суму грошей власнику, чий зразок підпису проставляється на чеку в момент його продажу. Дорожні чеки виставляються банком на власні відділення за кордоном або на іноземні банки-кореспонденти, але, як правило, без вказування конкретного адресата.

Дорожні чеки оплачуються тільки першому власнику, зразок підпису якого є на чеку. Оплата дорожнього чека відбувається тільки в сумі, що зазначена на чекові, часткова

оплата не допускається.. За видачу валюти готівкою за дорожніми чеками установи банків утримують комісію в розмірі 1% від суми, що банк видає готівкою.

Банки України здійснюють операції з ощадними сертифікатами, емітованими у вільноконвертованій валюті.

Сертифікати реалізуються за долари США і при первинному розміщенні продаються за номінальною вартістю. Повторне розміщення сертифікатів відбувається за ціною, яка враховує накопичений дохід від дати останньої виплати по купону до дати повторного розміщення сертифікатів.

Сертифікати погашаються банком після закінчення строку на який вони були випущені, а, якщо дата погашення ОС припадає на вихідний або святковий день, визначений чинним законодавством, погашення здійснюється на наступний робочий день.

Грошові кошти, отримані від продажу ощадних валютних сертифікатів, залишаються у розпорядженні банків і використовуються для фінансування інноваційних, виробничих, комерційних проектів та для здійснення операцій з цінними паперами.

11.4. Конверсійні операції

Конверсійні валютні операції – це угоди агентів валютного ринку з обміну обумовлених сум грошових одиниць однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату. Конверсійні операції (Foreign Exchange Operations – коротко Forex, або FX) поділяються на дві групи: операції типу спот або поточні конверсійні операції та форвардні конверсійні операції.

У міжнародній практиці прийнято, що поточні конверсійні операції здійснюються на умовах спот, тобто з датою валютування на другий робочий день після дня укладання угоди. Міжнародний ринок поточних конверсійних

операцій називається міжнародним спот-ринком (spot market).

Угоди спот можуть укладатись за телефоном, факсом або безпосередньо на валютній біржі, а розрахунки здійснюються банківськими переказами електронною поштою. В міжнародній практиці використовують електронну систему “СВІФТ” (SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications – Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій), членом якої є Національний банк і провідні комерційні банки України.

Валютні операції спот становлять 60% від загального обсягу міжбанківського ринку. Основна мета їх здійснення – забезпечення потреб клієнтів банків в іноземній валюті, конверсія іноземних валют, а також купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку за рахунок різниці в курсах цих валют. Банки можуть використовувати поточні операції спот для підтримки мінімально необхідних робочих залишків на своїх рахунках у іноземних банках для зменшення залишків в одній валюті та покриття потреб в іншій.

Валютні операції спот відрізняються від інших видів валютних операцій терміном поставки, що має іншу назву – дата валютування. Залежно від дати валютування в міжнародній практиці використовують загальновстановлені позначення окремих валютних операцій.

Протягом останніх років широкого розвитку набув терміновий сегмент валютного Forex-ринку, представлений форвардними угодами, ф’ючерсами, свопами, валютними опціонами та їх різновидами і комбінаціями.

Форвардними операціями (forward operations або fwd) називають угоди з обміну валют за раніше узгодженим курсом, які укладаються сьогодні, проте дата валютування відкладена на визначений термін у майбутньому.

Останнім часом форвардні операції широко використовуються для неторгівельних операцій, пов’язаних з рухом капіталів: кредитування іноземних філій, вкладення

інвестицій, придбання цінних паперів іноземних емітентів, репатріації прибутків тощо.

Форвардні угоди є твердими, тобто обов'язковими для виконання, і укладаються переважно з метою реальної купівлі або продажу валюти.

Умови форвардного контракту полягають у тому, що:

- валютний курс фіксується на момент укладення форвардної угоди;
- реальна передача валюти здійснюється через певний обумовлений проміжок часу;
- під час підписання угоди ніякі попередні платежі не здійснюються;
- обсяги контрактів не стандартизовані.

Фінансовий зміст форвардної операції полягає в купівлі чи продажу однієї валюти в обмін на іншу, виходячи з інтересів покупця/продавця, з метою одержання прибутку чи запобігання збиткам.

Форвардні операції поділяють на два види: угоди аутрайт (outright) – одинична конверсійна операція з датою валютування, що відрізняється від дати спот; угоди своп (swap) – комбінація двох протилежних конверсійних операцій з різними датами валютування.

Останнім часом з'явилися нові форми та модифікації форвардних угод, зокрема:

- продовження терміну форвардної угоди;
- використання форвардних опціонів із перехресними даними;
- використання валютних опціонів із відкритим терміном виконання;
- використання валютних контокорентів;
- укладення непрямих форвардних угод;
- забезпечення валютного покриття;
- самостійне створення форварду;
- використання форвардних контрактів із опціоном анулювання (FOX);

- використання угод про форвардну відсоткову ставку та інші.

Різновидом валютних форвардних операцій є, як вже зазначалось раніше, валютний своп.

Валютний своп (currency swap) – валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах спот із одночасним продажем (або купівлею) тієї самої валюти на певний термін на умовах форвард, тобто здійснення комбінації двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування.

Сьогодні розрізняють класичні операції своп та їх різновиди у вигляді опціонних, валютно-відсоткових свопів тощо.

Класичні свопи залежно від послідовності виконаних операцій спот і форвард поділяють на репорт і депорт. Репорт – це продаж валюти на умовах спот і продаж на умовах форвард. Депорт – купівля валюти на умовах спот і продаж на умовах форвард. Операція, якщо купівля (продаж) валюти здійснюється на основі двох угод за курсом аутрайт, називається форвард-форвард або форвардний своп.

У разі укладення угоди своп дату виконання ближчої угоди називають датою валютування, а дату виконання зворотної угоди, віддаленої в часі, - датою давершення свопу (maturity).

Залежно від термінів укладення угоди свопи поділяють на:

- звичайні (операції репорт і депорт);
- тижневі – своп s/w (spot-week swap), якщо перша угода виконується на умовах спот, а друга - на умовах тижневого форварду.
- одноденні – своп t/n (tomorrow-next swap), якщо перша операція здійснюється з датою валютування “завтра”, а зворотна - на умовах спот;
- форвардні (форвард-форвард).

Для класичних угод своп (репорт і депорт)

використовуються два валютні курси – спот і аутрайт. Угоди своп є міжбанківськими операціями. На практиці вони використовуються значно частіше, ніж прості форвардні операції.

Головна мета використання валютних свопів полягає в:

- забезпеченні фінансування довгострокових зобов'язань в іноземній валюті;
- хеджування довгострокових валютних ризиків;
- заміні валюти, в якій надходять прибутки від інвестицій, на іншу за вибором інвестора;
- забезпечення конвертації експортованого капіталу в іншу валюту.

Переваги у використанні угод своп перед чистими форвардними угодами полягають у тому, що :

- за здійснення валютного свопу завдяки регулярному обмінові відсотковими (компенсаційними) виплатами значно зменшується валютний ризик, оскільки він розподіляється між учасниками угоди;
- використання свопів дає змогу забезпечити хеджування довгострокових операційних та економічних ризиків;
- валютні свопи класифікують як позабалансовий інструмент, тобто вони не відображаються в балансі та на рахунку прибутків і збитків, що дає певні технічні переваги.

Необхідність забезпечення надійних методів хеджування валютних ризиків сприяє пошукові й виникненню нових видів свопів, які поєднують у собі форвардні, ф'ючерсні та опціонні угоди.

Останнім часом у банківській практиці посилюється процес збільшення кількості послуг, що пропонуються як для клієнтів, так і для укладання угод про операції за рахунок банку з іншими банками та вихід банків на біржові ринки в ролі значних клієнтів. Серед операцій, пов'язаних з валютою, значний розвиток отримали операції на так званих деривативних (похідних) ринках.

Сам термін “деривативи” (похідні інструменти) зазвичай вживають щодо таких фінансових документів як ф’ючерси, відсоткові свопи та опціони. Ці ринки були “видобуті” (derived) з інших ринків: перший фінансовий ф’ючерсний контракт був видобутий з Forex-ринку, відсотковий своп – з ринку єврооблігацій і таке інше.

Валютними ф’ючерсами називають контрактні угоди на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною. Відповідно до такої угоди, її учасники одержують право і зобов’язання обміняти обумовлену стандартизовану суму певної валюти на іншу в установлені терміни в майбутньому за курсами, визначеними на момент укладення угоди. Здійснення валютних ф’ючерсів відбувається тільки на біржовому ринку, що значно підвищує їх надійність і рівень страхування валютних ризиків.

Особливостями валютного ф’ючерсного ринку є:

- високий ступінь стандартизації контрактів;
- обмежене коло валют, що обмінюються одна на одну;
- висока ліквідність контрактів;
- надійність укладених угод;
- можливість за незначних початкових витрат оперувати значними сумами.

Основними учасниками ф’ючерсного ринку є великі фінансові центри та клірингові банки, пенсійні фонди, центральні банки, фінансові організації, які працюють на фондовому ринку, члени й фахівці ф’ючерсної біржі, а також дрібні інвестори та приватні особи.

У світовій практиці залежно від характеру валютообмінної операції розрізняють опціон "кол" (call) і опціон "пут" (put). Опціон "кол" дає право його власникові купити певну суму однієї валюти з обмін на іншу. Опціон "пут" дає власникові право продати певну суму однієї валюти в обмін на іншу. Наприклад, якщо підприємство, купивши "пут" за гривні, отримує право продати відповідну

суму в американських доларах в обмін на гривню, то це буде доларовий "пут".

Опціони "кол" використовують переважно:

- з метою хеджування короткої валютної позиції;
- в разі, якщо валютний курс має стійку тенденцію до підвищення;

- для перепродажу з метою одержання прибутку.

До використання опціонів "пут" переважно вдаються:

- з метою хеджування довгої валютної позиції;
- якщо валютний курс має стійку тенденцію до зниження;

- з метою хеджування очікуваних надходжень і продажу валюти.

Якщо опціон виконано, продавець опціону "кол" повинен продати валюту власникові опціону, а продавець опціону "пут" має купити валюту у власника опціону. Це є обов'язковою умовою виконання опціону (здійснення опціонної угоди).

Залежно від термінів завершення опціону розрізняють "американські" та "європейські" опціони (інколи вживають терміни "американський стиль" і "європейський стиль"). "Європейський" опціон (European-type option) може бути виконаний тільки в останній день опціонного періоду (на певну дату), "американський" (American-type option) – будь-коли протягом всього опціонного періоду. У світовій практиці в різних країнах широко використовуються як "американські", так і "європейські" опціони.

Різновидом валютних операцій є також арбітражні операції, головна мета здійснення яких полягає в одержанні прибутку від різниці валютних курсів. Валютні арбітражні операції поділяють на:

- тимчасові, пов'язані із зміною валютних курсів у часі;
- просторові (географічні), пов'язані з різницею валютних курсів на регіональних (національних) ринках;

- конверсійні, обумовлені коливанням курсових співвідношень різних валют.

Переваги валютних арбітражних операцій полягають у тому, що завдяки одночасній купівлі та продажу валют легко закрити валютні позиції, а це, в свою чергу, зводить до мінімуму валютні ризики.

11.5. Визначення доходу від обліку векселів

Для визначення доходу від обліку векселів можуть бути використані наступні формули:

Сума, видавана пред'явнику грошового зобов'язання, буде дорівнювати

$$P = S - D = S(1 - nd) = S(1 - \frac{t}{K}d)$$

де D - сума відсоткових грошей (дисконт), виплачувана за рік;

S - сума, що повинна бути виплачена по грошовому зобов'язанню;

n - термін від дати обліку до дати погашення, виражений у роках;

t - кількість днів від дати обліку до дати погашення;

d - значення відсоткової ставки;

K - розрахункова кількість днів у році.

Сума доходу (дисконту) банку буде дорівнювати:

$$D = S - P$$

Сума дисконту може також визначатись по формулі:

$$D = ndS$$

Визначення ставки простих відсотків при інших заданих умовах:

$$i = \frac{S - P}{Pn} = \frac{S - P}{Pt} K$$

Сума вкладу при заданих значеннях суми вкладу з нарахованими відсотками, строком вкладу та ставки відсотків

визначається за формулою:

$$P = \frac{S}{1 + ni} = \frac{S}{1 + \frac{t}{K}}$$

Якщо врахований банком вексель або інше грошове зобов'язання передбачає нарахування по ньому відсотків по простій ставці i_0 , сума, яка повинна буде виплачена його пред'явнику при погашенні, буде визначатись по формулі:

$$S = P_0(1 + n_0 i_0) = P_0(1 + \frac{t_0}{K_i} i_0),$$

де P_0 - сума по зобов'язанням;

n_0 - термін зобов'язань в роках;

i_0 - ставка, по якій нараховуються відсотки;

t_0 - термін зобов'язання в днях;

K_i - розрахункова кількість днів в році при нарахуванні відсотків.

Отже, сума, яка сплачена за таким грошовим зобов'язанням при його участі у банку до строку погашення, буде дорівнювати:

$$S = P_0(1 + n_0 i_0) - nd = P_0(1 + \frac{t_0}{K_i} i_0)(1 - \frac{t}{K_d} d),$$

де t - термін в днях від дати обліку до дати погашення зобов'язання;

K_d - розрахункова кількість днів в році при обліку зобов'язання.

Сума доходу, отриманого банком при настанні терміну погашення зобов'язання, буде рівна:

$$D = S - P = P_0(1 + n_0 i_0) - P = P_0(1 + n_0 i_0)nd = P(1 + \frac{t_0}{K_i} i) \frac{t}{K_d} d,$$

Якщо банк при врахуванні векселя або іншого грошового зобов'язання з нарахуванням відсотків використав для визначення свого доходу ставку відсотків i , сума яка буде

сплачена пред'явнику зобов'язання, визначається у відповідності з формулою:

$$P = \frac{P_0(1+n_0i_0)}{1+ni} = \frac{P(1+\frac{t_0}{K}i_0)}{1+\frac{t}{K}i}$$

Сума доходу банку буде дорівнювати:

$$D = P_0(1+n_0i_0) - P = P_0(1+n_0i_0) \frac{ni}{1+ni} = P_0(1+n_0i_0) \frac{\frac{t}{K}i}{1+\frac{t}{K}i},$$

З формул для суми, що видається пред'явникові грошового зобов'язання, можна визначати значення облікової ставки або ставки відсотків, використовуваних при визначенні доходу банку. Якщо банк при визначенні свого доходу використовував облікову ставку, її значення буде дорівнювати:

$$d = \frac{S-D}{Sn} = \frac{S-P}{St} K$$

Необхідне значення облікової ставки визначається по формулі:

$$d = \frac{i}{1+ni}$$

або

$$d = \frac{K_d i}{K_i + t_i}$$

Термін на протязі якого дійсне грошове зобов'язання дисконтного типу, вимірюється в днях, то відповідна ефективна ставка відсотків буде дорівнювати:

$$i_e = \frac{K_i d}{K_d - t d}$$

де t – термін дії дисконтного грошового зобов'язання в днях;

K_i - розрахункова кількість днів за рік при нарахуванні відсотків;

K_d - розрахункова кількість днів за рік при розрахунку дисконту.

Якщо при обліку зобов'язання повинна бути забезпечена реальна прибутковість, яка визначається обліковою ставкою d , суму за зобов'язанням можна записати у вигляді:

$$S_{\tau} = SI_n = \frac{PI_n}{1 - nd}$$

I_n - індекс інфляції за термін від дати обліку до дати погашення зобов'язання.

або

$$S_{\tau} = \frac{P}{1 - nd_{\tau}}$$

де d_{τ} - облікова ставка, яка компенсує втрати від інфляції.

Прирівнюючи останні вирази, отримуємо:

$$\frac{PI_n}{1 - nd} = \frac{P}{1 - nd_{\tau}}$$

Де облікова ставка, компенсуючи втрати від інфляції, при заданому значенні необхідної реальної облікової ставки d та індексі інфляції за термін від дати обліку до дати погашення, рівному I_n , визначатиметься по формулі:

Контрольні питання до розділу 11

1. Надайте характеристику інфраструктури валютної системи .

2. Що відносять до інструментів валютного регулювання ?

3. Що являє собою пряме та непряме котирування валюти ?

4. Як визначається Крос-курс ?

5. Надайте класифікацію валютних операцій комерційних банків.

6. Як визначається відкрита валютна позиція ?

7. Перерахуйте поточні неторговельні операції які здійснюються банком.

8. Порядок ведення та режим кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях, відкритих в уповноважених банках України.

9. У яких випадках закривається кореспондентський рахунок банку-резидента та банку-нерезидента ?

10. Порядок відкриття кореспондентських рахунків у банку-резидента та банку-нерезидента.

11. Що являють собою конверсійні валютні операції ?

12. Які операції є поточними торговельними в іюземній валюті ?

13. Що являють собою форвардні операції ?

14. Порядок відкриття і ведення валютних рахунків клієнтури.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЯХ

Аваль - вексельне поручительство, за яким особа (аваліст), яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання векселедавцем, акцептантом або індосантом зобов'язань щодо оплати цього векселя. Аваль виражається словами "вважати за аваль" або будь-яким іншим рівнозначним формулюванням, оформляється на векселі або на алонжі, підписується авалістом.

Авалювання - оформлення юридичною або фізичною особою авалю за векселем, тобто прийняття зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб у разі неоплати векселя платником у строк або, якщо немає змоги одержати платіж за векселем у строк.

Акцепт векселя - напис платника на переказному векселі (тратті) про згоду на оплату.

Алонж - аркуш паперу, що додається до векселя для додаткових індосаментів (передатних записів), якщо на зворотному боці векселя вони не вміщуються. Перший передатний запис на алонжі робиться вперек з'єднання векселя і додаткового аркуша, тобто таким чином, щоб він починався на векселі й закінчувався на алонжі. На алонжі можна також оформляти аваль.

Активні операції банків – операції, за допомогою яких банки розміщують наявні грошові ресурси.

Акцептний банк - (від латин, acceptus - прийнятий, нім. Bank - контора) - банк, що спеціалізується на кредитуванні зовнішньої торгівлі.

Акредитив - договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати

платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Акцепт - згода на оплату або гарантування оплати документів.

Банк платника/отримувача/стягувача - банк, що обслуговує платника/отримувача/стягувача.

Банк-емітент - банк, що відкрив акредитив або здійснив емісію цінних паперів, платіжних карток, або видав розрахунковий чек (розрахункову чекову книжку).

Банківський кредит - це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Бенефіціар - особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив.

Банківська корпорація - це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки.

Банківська холдингова група - це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки.

Банківська холдингова компанія - банківська корпорація, яка здійснює контроль за одним чи більше банками, що володіють пакетом їх акцій.

Банк-дилер - комерційний банк, що здійснює операції з реалізації дер-жавних цінних паперів на фондових ринках.

Банк діловий - різновид комерційних банків у Франції, що фінансують і довгостроково кредитують фірми. Від депозитних банків різняться тим, що останні спеціалізуються на короткотермінових операціях.

Банк довірчо-ощадний - кооперативна банківська установа у Великобританії, яка акумулює невеликі збереження населення і використовує їх для кредитування держави. За характером операцій вона є подібною до комерційного банку.

Банк інвестиційний - комерційний банк, який

спеціалізується на придбанні й реалізації виробничих організацій (корпорацій). Його основні фінансові ресурси та прибутки формуються здебільшого за рахунок торгівлі власними акціями.

Банк інноваційний - спеціалізований банк, який проводить інвестиційну політику, операції з кредитування венчурного капіталу, надає кредити підприємствам на оновлення основних фондів (обладнання), реалізацію науково-технічних програм. Удосконалення виробництва в основному за рахунок власних коштів, вкладів клієнтів, випусків власних акцій та облігацій, запозичених в емісійних банках, залучення депозитів. Кредити таких банків, як правило, є середньо- і довгостроковими.

Безготівкові розрахунки - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Безвідzivний акредитив може бути змінений або анульований тільки за згодою постачальника, на користь якого він відкритий.

Банк інкасувальний - будь-який банк, крім банку-ремітента, який бере участь в операції з інкасування векселя.

Банк-ремітент - банк, якому комітент доручив операцію з інкасування векселя.

Безперервність ряду індосаментів - послідовний ряд індосаментів, через який кожний індосат отримує вексель за індосаментом на власне ім'я, бланковим індосаментом або індосаментом на пред'явника.

Бенефіціар - юридична або фізична особа, на користь якої здійснюють довірчі функції та яка є одержувачем доходу чи платежу за векселем;

Валові інвестиції являють собою загальний обсяг

інвестованих коштів у певному періоді, спрямованих на нове будівництво, придбання засобів виробництва і на приріст товарно-матеріальних запасів.

Валютна операція на умовах "тод" - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладення договору.

Валютна операція на умовах "том" - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладення договору.

Валютна операція на умовах "спот" - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на другий робочий день після дня укладення договору.

Валютна операція на умовах "форвард" - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції (з поставкою валюти за договором) не пізніше ніж на другий робочий день після дня укладення договору.

Валютний дериватив - це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання купити, продати та/або обміняти іноземну валюту на визначених у цьому документі умовах у майбутньому.

Валюта України - грошові знаки у вигляді банкнот, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу.

Векселедавець - юридична або фізична особа, яка видала простий або переказний вексель.

Векселедержатель - юридична або фізична особа, яка володіє векселем, що виданий або індосований цій особі чи її наказу, або індосований на пред'явника, або шляхом бланкового індосаменту, чи на підставі інших законних прав.

Вексель - цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити у визначений

строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Вексель доміцільований - вексель, у якому зазначене місце оплати не збігається з місцем проживання векселедержателя.

Вексель іногородній - вексель, який підлягає оплаті в іншому населеному пункті ніж місцезнаходження векселедержателя.

Вексель місцевий - вексель, який підлягає оплаті в місцезнаходженні векселедержателя.

Вексель опротестований - вексель, щодо якого векселедержатель нотаріально засвідчив відмову боржника від оплати або акцепту цього векселя.

Вексель переказний - вексель, який містить письмовий наказ однієї особи (юридичної або фізичної) іншій особі сплатити у зазначений строк визначену суму грошей третій особі.

Вексель простий - вексель, який містить зобов'язання векседавця сплатити у зазначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Врахування векселя - придбання банком векселя до настання строку платежу за ним у векселедержателя за грошові кошти з дисконтом.

Врахування векселя безоборотне - різновид врахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом вчинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження (здійснення безоборотного індосаменту) або шляхом передавання банку векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника.

Врахування векселя з реверсом - різновид врахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати та/або в разі настання/ненастання

певних обставин. Із технічного боку врахування векселів з реверсом подібне до кредиту, забезпеченого векселями, і є операцією репо з відкладальними та/або скасувальними умовами. Від звичайного врахування з реверсом відрізняється тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа-платник, а пред'явник, який підписує реверс і викупує вексель.

Відзивний акредитив - це акредитив, який може бути змінений або анульований банком покупця без попереднього погодження з постачальником (наприклад, у випадку недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банку-покупця гарантувати платежі по акредитиву). Всі розпорядження про зміну умов відзивного акредитива платник повідомляє своєму банку, який повідомляє банк постачальника, а останній - самого постачальника.

Виконуючий банк - банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві. Виконуючий банк залежно від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути авізуючим банком.

Відокремлені підрозділи - філії, представництва, відділення та інші структурні підрозділи, що наділяються частиною майна господарських організацій, здійснюючи щодо цього майна право оперативного використання чи інше речове право, передбачене законодавством України.

Готівка (готівкові кошти) - грошові знаки національної валюти України - банкноти і монети, у тому числі обігові, пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами;

Готівкова виручка (виручка) - сума фактично одержаних готівкових коштів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і позареалізаційні надходження.

Готівкові розрахунки - платежі готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за

операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Депозит (банківський внесок) - це сума грошей, поміщена вкладником в банк на певний термін з можливістю отримання процентного доходу.

Депозитні лінії - депозити для юридичних осіб, по яких підприємець має право вільно вносити на депозит або знімати грошові кошти в межах встановленого ліміту впродовж певного періоду.

Депозит для бізнесу - це сума грошей, поміщена підприємством в банк на певний термін з можливістю отримання процентного доходу.

Депонована заробітна плата - готівкові кошти, що одержані підприємствами (підприємцями) для виплат, пов'язаних з оплатою праці, та не виплачені в установленний строк окремим фізичним особам.

Диверсифікація кредитів - це розподіл їх між певною кількістю позичальників.

Державні інвестиції – вкладення, які здійснюються центральними і місцевими органами влади й управління за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичених коштів, а також державними підприємствами й установами за рахунок власних і позичених коштів.

Диверсифікація - це вкладення коштів в різні цінні папери (різних підприємств, з різним процентним доходом та ступенем ризику) з метою зменшення ризику втрат.

Дочірній банк не має права володіти акціями материнського банку. У випадку, якщо дочірній банк набув право власності на акції материнського банку, він зобов'язаний відчужити їх у місячний термін.

Дамно - комісія банку за інкасування іногородніх векселів.

Дисконт - винагорода, що беруть банки під час врахування векселів та купівлі векселів у векселедержателів до закінчення терміну їх сплати.

Довіритель - юридична або фізична особа, яка передає банку повноваження власника щодо належних їй векселів відповідно до умов договору, укладеного між ними.

Доміциліант - платник за векселем, який уповноважує доміциліата здійснити платіж за векселем у місці доміциляції - місцезнаходженні доміциліата. Місцезнаходження платника і доміциліата різні. Право доміцилювати вексель, тобто визначати особливе місце платежу (населений пункт, відмінний від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем), належить виключно векседавцю як у простих, так і в переказних векселях.

Доміциліат - особа, яка є особливим платником за векселем за дорученням і за рахунок доміциліанта. Місцезнаходження такої особи і доміциліанта різні.

Доміциляційна формула - напис на векселі, що обумовлює особливе місце платежу, яке відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем. Учиняється векседавцем.

Доміциляція векселя - призначення за векселем особливого місця платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем, шляхом проставлення доміциляційної формули. Під час складання векселя векседавець може зазначити не лише особливе місце платежу, а й особу, яка оплатить вексель у місці доміциляції. Якщо така особа не зазначена, то її може зазначити трасат під час акцепту. Якщо він цього не зробить, то вважається, що акцептант сам виконає платіж у місці доміциляції.

Заявник акредитива - платник, який подав обслуговуючому банку заяву про відкриття акредитива.

Зберігання векселів - здійснення банком за дорученням, від імені та за рахунок векселедержателя операцій з векселями на підставі одержаних від векселедержателя інструкцій.

Зберігання векселів відкрите - зберігання векселів

шляхом подання в банк супровідного векселя доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з векселями.

Зберігання векселів закрите - зберігання векселів шляхом надання векселедержателю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями.

Зворотний лізинг - укладається договір лізингу, який передбачає набуття лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна йому в лізинг.

Індосамент, передатний напис, жиро - особливий (спеціальний) передатний запис на звороті векселя або на додатковому аркуші (алонжі), що засвідчує перехід права за цим документом до іншої особи.

Індосамент векселя безоборотний - форма індосаменту, за якої індосант перед своїм підписом робить напис: "без обороту на мене" або інше рівнозначне застереження. Це дає індосанту змогу уникнути пред'явлення до нього претензій у разі неоплати векселя зобов'язаною за ним особою.

Індосамент векселя бланковий - форма передавання векселя, за якої юридична або фізична особа, яка передає вексель, ставить підпис без зазначення особи, яка стає власником векселя. Бланковий індосамент стає передатним індосаментом, виконаним на ім'я визначеної особи завдяки такому запису над індосаментом: "заплатити за наказом такої-то особи" або здійсненню іншого рівнозначного напису.

Індосамент векселя, виконаний на ім'я визначеної особи (іменний індосамент), - форма індосаменту, за якої індосант, який передає вексель, зазначає перед своїм підписом юридичну або фізичну особу, якій належатимуть усі права за векселем та застереження "не наказу".

Індосамент векселя заставний - форма індосаменту, за якої забороняється подальше передавання векселя, що видається під заставу;

Індосант - юридична або фізична особа, яка володіє векселем і здійснює передатний напис (індосамент).

Інкасо документарне - інкасування векселів із супровідними документами.

Інкасо чисте - інкасування векселів без супровідних документів.

Інкасування (інкасо) - здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових та/чи супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та/чи супровідних документів на інших умовах.

Іпотечні банки – спеціалізуються на видачі довгострокових позик (іпотечного кредиту) під заставу нерухомості, землі, будівель.

Іпотечний кредит - це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Інвестиційні банки - кредитно-фінансові інститути, що спеціалізуються на операціях з цінними паперами з метою залучення грошових коштів, здійснення довгострокового кредитування і фінансування різних галузей господарства. На відміну від комерційних банків інвестиційні банки не приймають депозити, а займаються емісійно-засновницькою діяльністю, тобто випускають і розміщують цінні папери, що і є джерелом їх грошових ресурсів.

Інвестиційна податкова скидка – надається крмпаніям, які здійснюють капітальні вкладення. І.п.с. – це податкова пільга, з допомогою якої заохочується інвестиційна діяльність підприємств та компаній.

Інвестиційний портфель банків – сукупність цінних паперів, придбаних банком шляхом активних операцій. І.п.б. включає, як правило акції промислових підприємств, компаній; облігації, боргові зобов'язання переважно довгострокового характеру, центральних та місцевих органів

влади, державних підприємств.

Інвестиції – сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у різні галузі економіки. Мета інвестицій – одержання підприємницького доходу, прибутку, процента.

Інвестиційні операції комерційних банків – вкладення коштів в цінні папери підприємств – державних, колективних і приватних – на відносно тривалий період часу. Інвестування означає вкладення грошей з метою забезпечення притоку коштів на протязі відносно тривалого часу до того, як вкладенні кошти повернуться до власника. При інвестуванні ініціатива належить банку, який намагається купити активи на ринку. В інвестиційному процесі банк, як правило один із багатьох кредиторів. Мета інвестиційної діяльності комерційного банку вбачається в тому, щоб забезпечити собі збереження коштів, диверсифікацію (розподіл грошових коштів, що інвестуються, між різними об'єктами вкладів з метою зниження ризику можливих втрат капіталу чи доходів від нього), доход і ліквідність.

Інвестиційні цінні папери – це зобов'язання, які обертаються на ринку у вигляді векселів, облігацій і акцій. Цінні папери можуть бути об'єктом банківських інвестицій при двох умовах: вони повинні обертатися на ринку і служити борговими зобов'язаннями. Комерційні банки не можуть інвестувати кошти в акції. Час від часу банки можуть ставати власниками акцій, які служили заставою по позичці і які залишились непогашеними. Ці акції повинні бути проданими на протязі відповідного строку.

Капітал банку – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Картковий рахунок - банківський поточний рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.

Каса - приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання

готівкових коштів, інших цінностей, касових документів.

Касова книга - документ установленної форми, що застосовується для здійснення первинного обліку готівки в касі. Форму касової книги установлено наказом Міністерства статистики України від 15.02.96 N 51 "Про затвердження типових форм первинного обліку касових операцій";

Касовий ордер - первинний документ (прибутковий або видатковий касовий ордер), що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси. Форму касових ордерів установлено наказом Міністерства статистики України від 15.02.96 N 51 "Про затвердження типових форм первинного обліку касових операцій".

Касові документи - документи (касові ордери та платіжні чи розрахунково-платіжні відомості, розрахункові документи, відомості закупівлі сільськогосподарської продукції, інші прибуткові та видаткові касові документи), за допомогою яких відповідно до законодавства України оформляються касові операції, звіти про використання коштів, а також відповідні журнали встановленої форми для реєстрації цих документів та книги обліку.

Касові операції - операції підприємств (підприємців) між собою та з фізичними особами, що пов'язані з прийманням і видачею готівки під час проведення розрахунків через касу з відображенням цих операцій у відповідних книгах обліку.

Книга обліку розрахункових операцій - прошнурована і належним чином зареєстрована в органах державної податкової служби України книга, що містить щоденні звіти, які складаються на підставі відповідних розрахункових документів щодо руху готівкових коштів, товарів (послуг).

Квази on-line - банкомат зв'язується з процесинговим центром по каналах зв'язку, але зв'язок не підтримується безперервно, а здійснюється по деякому розкладі.

Корпоративна картка - платіжна картка, емітована на ім'я довіреної особи клієнта - юридичної особи або підприємця.

Капіталізація відсотків – це процес нарощування депозиту за рахунок відсотків за депозитом.

Комерційні банки - кредитні установи, що здійснюють універсальні банківські операції для підприємств усіх галузей господарства, головним чином - за рахунок грошових капіталів і заощаджень, залучених у вигляді внесків.

Кредит – позичковий капітал банку у грошовій формі та в банківських металах, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитор – суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Кредитна операція – це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Кредитний ризик – ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.

Кредитна лінія – згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів.

Комерційний кредит – це товарна форма кредиту. Учасники кредитних відносин при комерційному кредиті регулюють свої господарчі відносини і можуть створювати

платіжні засоби у вигляді векселів – зобов’язань боржника сплатити кредитору зазначену суму у визначений термін.

Кредитний договір - це угода в письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов’язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Контокорентний рахунок - рахунок, на якому обліковуються власні кошти клієнта (кредитове сальдо) і кредити банку (дебетове сальдо).

Корпоративні картки – платіжні картки, які дають можливість їхнім держателям провести операції за рахунок коштів, що враховуються на картковому рахунку юридичної особи.

Комітент - юридична або фізична особа, яка доручає банку здійснити операцію з векселем на підставі укладеної угоди з банком.

Лаж – приплата до встановленого курсу валюти або ціни акції; термін, що застосовується при характеристиці інфляції, виражає різницю між цінністю металічної монети і знеціненої при інфляції однойменної паперової купюри.

Лізинг являє собою форму підприємницької діяльності, яка спрямована на інвестування власних чи залучення фінансових коштів і полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Лізингодавець – це суб’єкт підприємницької діяльності, у тому числі банківська та небанківська фінансова установа, який передає в користування об’єкти лізингу.

Лізингоодержувач – це суб’єкт підприємницької діяльності, який одержує в користування об’єкти лізингу за

відповідним договором лізингу.

Ліміт залишку готівки в касі – граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час.

Міжбанківський валютний ринок України - це сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою в Україні між суб'єктами ринку, між суб'єктами ринку та їх клієнтами (у тому числі банками-нерезидентами), а також між суб'єктами ринку і Національним банком.

Міжнародний валютний ринок - це сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою за межами України між суб'єктами ринку та іноземними контрагентами, які за дорученням і за рахунок суб'єктів ринку здійснюють торгівлю іноземною валютою за межами України.

Міжнародний лізинг - укладається договір лізингу, що здійснюється суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або у разі коли майно чи платежі перетинають державні кордони.

Меморіальний ордер - розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунку платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" та нормативно-правових актів Національного банку.

Накопичувані внески – це депозити банків з можливістю поповнення, незалежно від періодичності виплати відсотків, але без права часткового зняття грошей.

Нерезиденти - це: фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України; юридичні особи з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави.

Непрямий факторинг – у якому беруть участь чотири діючих суб'єкти: виробник, фактор з експорту, фактор з

імпорту і покупець

On-line - тип зв'язку між учасниками платіжної системи, при якому зв'язок підтримується у режимі реального часу (безперервно).

Овердрафт - короткостроковий кредит, що надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку. При цьому утворюється дебетове сальдо.

Оператори поштового зв'язку - національний оператор та інші оператори (підприємства) поштового зв'язку, які згідно із Законом України "Про поштовий зв'язок" мають повноваження щодо виконання відповідних послуг з поштового зв'язку.

Операційний час - частина операційного дня банку, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього самого робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком самостійно та закріплюється в його внутрішніх нормативних актах.

Оприбуткування готівки - проведення підприємствами і підприємцями обліку готівки в касі на повну суму її фактичних надходжень у касовій книзі, книзі обліку доходів і витрат, книзі обліку розрахункових операцій.

Обслуговуючий банк (банк, що обслуговує) - банк, у якому відкрито рахунок учаснику безготівкових розрахунків та/або який здійснює для нього на договірних умовах будь-яку з операцій чи послуг, передбачених Законом України "Про банки і банківську діяльність". Обслуговування установ та організацій, оплата видатків яких здійснюється з єдиного казначейського рахунку, виконує також орган державного казначейства.

Операційний день - частина робочого дня банку або іншої установи - члена платіжної системи, протягом якої

приймаються документи на переказ і документи на відкликання та за наявності технічної можливості здійснюється їх оброблення, передавання і виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою - членом платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах.

Оперативний лізинг – це договір лізингу, у результаті укладення якого лізингоодержувач отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший від строку, за який амортизується 90% вартості об'єкта. Остання визначається в день укладення договору.

Об'єктом лізингу є - будь-яке рухоме і нерухоме майно, яке може бути віднесене до основних фондів згідно із законодавством, у тому числі продукція, вироблена державними підприємствами (механізми, устаткування, системи телекомунікацій тощо), не заборонені до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень про передачу його у лізинг (оренду).

Ощадні внески – це депозит в банках України з виплатою відсотків в кінці терміну або капіталізацією, без права поповнити банківський депозит

Підкріплення каси банку - це захід, спрямований на придбання готівки у інших банків для забезпечення всіх строкових виплат.

Переказ готівки - унесення певної суми готівки підприємством (підприємцем) або фізичною особою з метою її зарахування на рахунки відповідного підприємства (підприємця) чи фізичної особи або видачі одержувачу в готівковій формі.

Прогнозний розрахунок касових оборотів банку - це розрахунок очікуваних сум надходжень і видач готівки через банківські каси.

Позареалізаційні надходження - надходження від операцій, що безпосередньо не пов'язані з реалізацією

продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна (включаючи основні засоби, нематеріальні активи, продукцію допоміжного та обслуговуючого виробництва), у тому числі погашення дебіторської заборгованості, заборгованості за позиками, безоплатно одержані кошти, відшкодування матеріальних збитків, внески до статутного капіталу, платежі за надане в лізинг (оренду) майно, роялті, дохід (проценти) від володіння корпоративними правами, повернення невикористаних підзвітних сум, інші надходження.

Пасивні операції банків – операції, внаслідок яких формуються ресурси банків, тобто залучаються кошти в розпорядження банків.

Платіжна вимога - розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення - розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої - вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої - доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

Пайовий лізинг - здійснення лізингових операцій відбувається за участю суб'єктів лізингу на основі укладення багатостороннього договору та залучення одного або кількох кредиторів, які беруть участь у здійсненні лізингу, інвестуючи свої кошти.

Продавець лізингового майна (продавець) – це суб'єкт підприємницької діяльності, що виготовляє майно та/або продає власне майно, яке є суб'єктом лізингу.

Платіжне доручення - розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Платник - особа, з рахунку якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання до банку або іншої установи - члена платіжної системи документа на переказ готівки разом з відповідною сумою коштів.

Прибуткові депозити - це внески в банках України з виплатою відсотків щомісячно або щокварталу, без права поповнення або часткового зняття грошей з рахунку.

Принципал - основна особа (боржник) у борговому зобов'язанні.

Пролонгація - продовження терміну чинності кредитної угоди.

Платник (трасат) - юридична або фізична особа (боржник, платник), яка зобов'язана(ий) сплатити за переказним векселем (траттою).

Платник особливий - юридична або фізична особа, яка має здійснити платіж за векселем за дорученням, за рахунок і від імені іншої особи - платника за векселем.

Порто - сума для відшкодування поштово-телеграфних видатків банку за пересилання векселя, яка стягується з векселедавця за векселем з платежем не за місцем його врахування.

Право регресу - право зворотної вимоги. Законний векселедержатель має право в разі неможливості отримати платіж за векселем у строк притягнути кожного, хто поставив свій підпис на векселі, до відповідальності та вимагати сплати вексельної суми від кожного з них.

Прямий факторинг – який передбачає наявність трьох суб'єктів: виробника, факторингової компанії з експорту і покупця товару який одночасно є боржником (позичальником), і при цьому перші два суб'єкти знаходяться, як правило на території однієї країни, а покупець – на території іншої.

Реальні інвестиції (капіталі вкладення) – вкладення в основний капітал та на приріст матеріально-виробничих запасів.

Реверс - це письмове зобов'язання пред'явника викупити векселі до настання їх строку та/або в разі настання (ненастання) певних обставин. За допомогою реверсу векселі відчужуються і тимчасово передаються банку.

Регрессант - юридична або фізична особа, яка пред'являє зворотну вимогу до іншої особи щодо відшкодування збитків, яких перша особа зазнала на користь другої (наприклад, здійснила оплату векселя).

Ремітент - перший векселедержатель переказного векселя, особа, на користь якої виданий переказний вексель.

Резиденти - це: фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном; юридичні особи з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законодавства України.

Римеса – (в міжнародних розрахунках) платіжний документ в іновалюті, що купується боржником за національну валюту у третьої особи і пересилається іноземному кредитору на погашення заборгованості перед ним.

Розрахунковий документ - документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Розрахунковий чек - розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Розрахунково-касове обслуговування - надання банком клієнту на підставі укладеного між ними договору послуг, які пов'язані з переказом коштів з/на рахунку/ок цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договором,

форму та зміст якого банк розробляє самостійно.

Статутний капітал – початкова сума капіталу підприємств, фірм, акціонерних товариств у різних галузях економіки, в тому числі банків, що передбачена статутом або угодою про їхнє заснування. Основною формою статутного капіталу є акціонерний капітал.

Системоутворюючий банк - банк, зобов'язання якого складають не менше 10 відсотків від загальних зобов'язань банківської системи.

Трастові операції - операції, які здійснюються спеціалізованими відділами банків або їх небанківськими філіалами з управління рухомим і нерухомим майном клієнта за його дорученням або здійснення інших агентських послуг.

Терміновий депозит - це сума грошей, поміщена вкладником в банк на певний термін з можливістю отримання процентного доходу. Розрізняють короткострокові (до 1 року) і довгострокові депозити (від 1 року).

Термінові депозити для бізнесу - депозити юридичних осіб, які розміщуються в банках на короткий або довгий термін. Термінові депозити можуть бути з правом поповнення, часткового зняття або без нього.

Універсальні депозити – це внески з можливістю поповнення і часткового зняття, незалежно від періодичності виплати відсотків.

Уповноважений банк - будь-який комерційний банк, офіційно зареєстрований на території України, що має ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій, а також здійснює валютний контроль за операціями своїх клієнтів. До уповноваженого банку належать його філії, які мають право здійснювати банківські операції з валютними цінностями згідно з Положенням про філію та за умови видачі комерційним банком - юридичною особою дозволу на здійснення визначених банківських операцій.

Уступка вимоги (цесія) - документ позичальника (цедента), в якому він уступає свою вимогу (дебіторську

заборгованість) кредитору в якості забезпечення повернення позики.

Факторинг – це прямий продаж дебіторської заборгованості банку або фінансовій компанії з пере дачею кредитних ризиків і ризиків до запитання грошових коштів.

Факторинг конверсійний – це універсальна система факторингового кредиту, який виконує наступні функції: ведення бухгалтерського обліку реалізації продукції, інкасування заборгованості, страхування позичальника від кредитного ризику, наявності кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог.

Факторинг конфіденційний – полягає тільки в обліку фактор-фірмою рахунків клієнтів, виписаних на його боржників, та наданні кредиту в рахунок майбутньої сплати боргів боржниками.

Факторингові операції є – продажем рахунків фактору (від англ. factor - комісіонер, агент, посередник), в особі якого, як правило, виступають комерційний банк, фінансова компанія, спеціалізована факторингова компанія.

Фінансово-кредитна установа (фінансова установа) - юридична особа, внесена до Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ, яка проводить одну або кілька операцій, що можуть виконуватися банками, за винятком операцій з залучення вкладів від населення.

Фінансові інвестиції – вкладення в акції, облігації та ін. цінні папери, що випускаються приватними компаніями або державою, а також об'єкти тезаврації, банківські депозити.

Форс-мажорні обставини - надзвичайні або невідворотні за даних умов події, що відбуваються незалежно від волі і бажання сторін договору (контракту) та виникнення яких неможливо було передбачити на момент укладання договору (контракту): війна, блокада, страйк, пожежа, аварія, паводок, замерзання моря, закриття морських проток, які

трапляються на звичайному морському шляху між портами відвантаження і вивантаження, інше стихійне лихо, заборона експорту (імпорту), валютні обмеження або інші обмеження прав власності на товари, у тому числі на їх переміщення, прийняті державою або відповідним державним органом, і призводять до порушення умов укладених договорів (контрактів).

Фінансовий лізинг – це договір лізингу, у результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування у лізингодавця на строк, не менший за строк, протягом якого амортизується 60% вартості об'єкта. Остання визначається в день укладення договору.

Цесія - поступка вимоги або передавання вимоги в зобов'язанні іншій особі.

Чисті інвестиції це – сума валових інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань у певному періоді.

Чекодавець - підприємство або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його.

Чекодержатель - підприємство або фізична особа, яка є отримувачем коштів за чеком.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНА БАЗА

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991р. №959/ХП-ВР.
2. Закон України "Про заставу" від 02.10.1992 р. № 2654-ХІІ.
3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993р. №15-93
4. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 р. №185/94-ВР.
5. Закон України "Про фінансовий лізинг" від 16.12.1997 р. №723/97 - ВР
6. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999р. № 679 – ХІУ.
7. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 30.06.1999р. № 784 – ХІУ.
8. Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі» від 06.07.1999 №826-ХІУ.
9. Закон України "Про державну таємницю" від 10.09.1999 р. № 079 -ХІУ
10. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-ІІІ.
11. Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) від 15.03.2001р. № 2299-ІІІ.
12. Закон України "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні" від 05.04.2001р. № 2346/ІІІ.
13. Закон України "Про обіг векселів в Україні" від

04.05.2001р. № 2374-III

14. Закон України "Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб" від 20.09.2001 р. № 2740-11.

15. Закон України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" від 18.11.2003р. № 1255-IV.

16. Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 р. №898 –IV.

17. Закон України "Про іпотечне кредитування, операції консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19.06.2003 р. № 979 – IV.

18. Закон України "Про цінні папери і фондовий ринок" від 23.02.2006 р. № 3480-IV.

19. Уніфіковані правила для інкасо (публікація МТП № 522, 1995 р.).

20. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів(публікація МТП № 500, 1993 р.).

21. Правилами випуску та обігу валютних деривативів. Затв. постановою Правління НБУ від 07.07.1997р. N216.

22. Положення про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях. Затв. постановою Правління НБУ від 26.03.1998 р. № 118.

23. Інструкція про порядок виконання контролю та отримання ліцензії по експортним, імпорнтним та лізинговим операціям. Затв. постановою Правління НБУ від 24.03.1999 р.№136.

24. Положення про валютний контроль. Затв. постановою Правління НБУ від 08.02.2000 р. №49.

25. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Затв. постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. №279.

26. Положення про порядок здійснення операцій з

чеками в іноземній валюті на території України. Затв. постановою Правління НБУ від 29.12.2000 р. № 520.

27. Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій. Затв. постановою Правління НБУ від 17.07.2001 р. №275.

28. Положення про порядок формування та використання банками резервного фонду. Затв. постановою Правління НБУ від 08.08.2001 р. № 334.

29. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття філій, представництв, відділень. Затв. постановою Правління НБУ від 31. 08.2001 р. № 375.

30. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України. Затв. постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.

31. Положення про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань. Затв. постановою Правління НБУ від 31. 08.2001р. № 377.

32. Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України. Затв. постановою Правління НБУ від 12.12.2002 р. № 502.

33. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України. Затв. постановою Правління НБУ від 16.12.2002 р. № 508.

34. Положення про оформлення та подання клієнтами платіжних доручень в іноземній валюті, заяв про купівлю або продаж іноземної валюти до уповноважених банків і інших фінансових установ та порядок їх виконання. Затв. постановою Правління НБУ від 05.03.2003 р. № 82.

35. Інструкція про касові операції в банках України. Затв. постановою Правління НБУ від 14.08.2003 р. № 337.

36. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України. Затв. постановою Правління НБУ від 20.08.2003 р. № 355.

37. Інструкція про порядок відкриття, використання та закриття рахунків у національній та іноземній валюті. Затв. постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.

38. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних операцій з юридичними і фізичними особами. Затв. постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. №516.

39. Інструкція з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України. Затв. постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. N 520.

40. Положення про регулювання НБУ ліквідності банків шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій. Затв. постановою Правління НБУ від 24.12.2003 р. №584.

41. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Затв. постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22.

42. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 № 104.

43. Інструкція про міжбанківський переказ грошей в Україні в національній валюті. Затв. постановою Правління НБУ від 17.03.2004 р. №110.

44. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. Постанова Правління НБУ від 02.08.2004 № 361.

45. Інструкція про порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні. Затв. постановою Правління НБУ від 15.12.2004 р. № 637.

46. Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням. Затв. постановою Правління НБУ від 19.04.2005 р. № 137.

47. Правила торгівлі іноземною валютою. Затв. постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. №281.

48. Положення про порядок формування обов’язкових

резервів. Затв. постановою Правління НБУ від 16.03.2006 р. № 91.

49. Аналіз банківської діяльності // За ред. А.М. Герасимовича. - К.: КНЕУ, 2003.-599с.

50. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія.К.: КНЕУ, 2002.- 276 с.

51. Банківські операції: Підручник. – 2- ге вид., випр. і доп./ А.М. Мороз, М.С. Савлук, М.Ф. Пудовкіна та ін.; За ред. А.М. Мороза. - К.: КНЕУ, 2002. -476с.

52. Банківський менеджмент: Навч. посібник.// О. Кириченко, І.Гіленко, А.Ятченко. - К.: Основи, 1999. - 671 с.

53. Банковское дело: Учебн. - 4-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В.И. Колесникова. Л.П. Кроливецкой. - М.; Финансы и статистика, 1998. - 464с.

54. Банковское дело: Учебн. // Под ред. О.И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика, 1998. - 576 с.

55. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч.посіб. – 3- те вид., стер. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002.- 255 с.

56. Гроші та кредит: Підручник // За заг. ред. М.І. Савлука. К.: КНЕУ, 2006. – 744 с.

57. Збірник виробничих ситуацій з навчальної дисципліни "Банківські операції» //Керівник авт. кол. А.М. Мороз. - К.: КНЕУ, 1998. - 380 с.

58. Капран В.І., Кириченко М.С., Коваленко О.К., Омельченко С.І. Банківські операції. Навчальний посібник – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

59. Москвин В.А. Кредитование инвестиционных проектов: Рекомендации для предприятий и коммерческих банков. - М.: Финансы и статистика, 2001. -240с.

60. Операції комерційних банків/ Р.Коцовська, В. Ричаківська, Г.Табачук та ін. – 3-те вид. – К.: Алерта; Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 500 с.

61. Центральний банк і грошово-кредитна політика: Підручник / За ред. А.М, Мороза, М.Ф. Пуховкіної. - К.: КНЕУ, 566с.

ЗМІСТ

ВСТУП			3
РОЗДІЛ	1.	ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ БАНКОМ	4
	1.1.	Організаційна структура державного банку	4
	1.2.	Організаційна структура комерційного банку	6
	1.3.	Вимоги до діяльності банку	11
РОЗДІЛ	2.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ	19
	2.1.	Сутність та функції банківського капіталу	19
	2.2.	Капітал банку, його структура і формування	23
	2.3.	Основний капітал банку	24
	2.4.	Додатковий капітал	25
	2.5.	Субординований капітал	26
РОЗДІЛ	3.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ	30
	3.1.	Сутність та класифікація депозитних операцій	30
	3.2.	Механізм здійснення депозитних операцій	38
	3.3.	Нарахування відсотків за депозитами	42
	3.4.	Порядок відкриття кореспондентських рахунків	50
РОЗДІЛ	4.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАПОЗИЧЕННЯ КОШТІВ	55
	4.1.	Кредитні відносини між комерційними банками	55
	4.2.	Методи отримання кредитів комерційними банками від НБУ	57
РОЗДІЛ	5.	ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ	62
	5.1.	Розрахунки із застосуванням платіжних	62

	доручень	
	5.2. Розрахунки із застосуванням чеків	67
	5.3. Розрахунки акредитивами	71
РОЗДІЛ	6. ОПЕРАЦІЇ БІВ З ГОТІВКОЮ	91
	6.1. Вимоги до організації готівкових розрахунків	91
	6.2. Порядок оформлення касових операцій	93
	6.3. Порядок підкріплення операційних кас	96
	6.4. Порядок визначення строків здавання готівкової виручки (готівки) та розрахунку ліміту каси	98
РОЗДІЛ	7. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ	105
	7.1. Форми та види кредиту	105
	7.2. Умови та порядок укладення кредитної угоди	111
	7.3. Методика оцінки кредитоспроможності позичальника	116
	7.4. Операції з надання окремих видів кредиту	122
РОЗДІЛ	8. ФАКТОРИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ	135
	8.1. Сутність операцій факторингу	135
	8.2. Види факторингових операцій	137
	8.3. Типи внутрішніх факторингових угод та факторингове обслуговування	140
РОЗДІЛ	9. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ	146
	9.1. Загальні правила проведення банками операцій з вексями	146
	9.2. Вексельне поручительство	150
	9.3. Порядок проведення кредитних операцій з вексями	154
	9.4. Комісійні операції з вексями	161
	9.5. Типові вексельні операції	169
	9.6. Визначення прибутку від обліку векселів	175
РОЗДІЛ	10. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ	183
	10.1. Цінні папери, емітовані банком	183

	10.2. Цінні папери у портфелі банку	190
	10.3. Інвестиційні операції банків з цінними паперами	206
	10.4. Порядок розрахунку резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами	211
	10.5. Приклади ахунку резерву під операції з цінними паперами	223
РОЗДІЛ	11. ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ	229
	11.1. Класифікація валютних операцій у комерційних банках	229
	11.2. Поточні торгівельні операції в іноземній валюті	239
	11.3. Неторговельні операції в іноземній валюті	242
	11.4. Конверсійні операції	246
	11.5. Визначення доходу від обліку векселів	253
ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В	БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЯХ	258
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ		281
ДОДАТКИ		286

Додаток 1

до Положення про ведення
касових операцій у
національній валюті в
Україні

_____ (найменування підприємства)

АКТ N _____
про результати інвентаризації наявних коштів

" ____ " _____ 200_ року,
що зберігаються _____

Розписка

Цим актом засвідчую, що до початку проведення інвентаризації всі видаткові і прибуткові документи на кошти, які здані до бухгалтерії, і всі кошти, що надійшли під мою відповідальність, оприбутковані, а ті, що вибули, списані за видатками.

Матеріально відповідальна особа

_____ (посада) _____ (підпис) _____ (прізвище, ім'я, по-батькові)
На підставі наказу (розпорядження) від " ____ " _____ 200_ року N__ проведена інвентаризація коштів за станом на " ____ " _____ 200_ року.

Під час інвентаризації встановлено такий обсяг коштів:

_____ грн. _____ коп.
_____ грн. _____ коп.

Підсумок фактичної наявності _____ грн. _____ коп.

_____ (словами)

За обліковими даними _____ грн. _____ коп.

Підсумки інвентаризації: надлишок _____, нестача _____.

Голова комісії

_____ (посада) _____ (підпис) _____ (прізвище, ім'я, по-батькові)

Члени комісії:

_____ (посада) _____ (підпис) _____ (прізвище, ім'я, по-батькові)

Підтверджую, що кошти, зазначені в акті, є на зберіганні під мою відповідальність.

Матеріально відповідальна особа _____.

_____ (підпис)

" ____ " _____ 200_ року.

Пояснення причин, унаслідок яких виникли надлишки або нестачі

_____ Матеріально відповідальна особа _____.

Рішення керівника підприємства _____

" ____ " _____ 200_ року.

Примітка. Акт складається з метою відображення результатів інвентаризації наявних коштів

(готівки, цінних паперів тощо), що зберігаються в касі підприємства.

Додаток 2

до Положення про ведення
касових операцій у
національній валюті в
Україні

АКТ

про перевірку дотримання порядку ведення операцій з готівкою
від "____" _____ 200_ року.

Найменування підприємства (підприємця) та форма власності _____

(номер рахунку в банку)

(місцезнаходження (місце проживання))

Ідентифікаційний код платника за ЄДРПОУ

Ідентифікаційний номер платника за ДРФО

I. Ведення касової книги і касових документів, їх оформлення

II. Оприбуткування надходжень готівки (грн.)

Показники	Період, за який здійснюється перевірка (місяці)		
1	2	3	4
Залишок каси на початок місяця			
Надходження готівкової виручки			
Оприбутковано фактично			
Видано підприємством			
Залишок каси на кінець місяця			

Висновки щодо правильності оприбуткування надходжень готівки:

III. Дотримання встановленого ліміту залишку готівки в касі (грн.)

Період (дні перевищення ліміту каси	Установлений ліміт каси	Фактичні залишки готівки в касі	У тому числі в дні виплат на оплату праці за полатіжними відомостями	Перевищення встановленого ліміту каси

--	--	--	--	--

Продовження додатку 2

Висновки щодо дотримання встановленого ліміту каси, порядку і строків здавання виручки, а також наявності розмінної монети:

IV. Одержання підприємством значних сум готівки

Висновки щодо використання одержаних підприємством у банку значних сум готівки:

V. Дотримання порядку витрачання готівки з виручки

Висновки щодо витрачання готівки з виручки: _____

VI. Дотримання порядку видачі готівки під звіт та її використання (грн.)

Гр. 7									
Показники	Видача готівки, у тому числі:								
	на відрядження				на закупівлю сільського подарської та вторинної сировини		на інші виробничі господарські потреби		
	усього	В т.ч на господарські потреби під час відрядження							
	дата	сума	дата	сума	дата	сума	дата	сума	
Видано під звіт									
Здано звіт про використання коштів									
Здано невитрачений залишок підзвітної суми									

Висновки щодо дотримання встановленого порядку видачі готівки під звіт та її використання:

VII. Дотримання граничних обмежень на здійснення готівкових розрахунків (грн.)

Розмір здійсненого платежу з перевищенням граничної суми	Підприємство - платник готівки
--	--------------------------------

дата	сума	
------	------	--

Продовження додатку

Висновки щодо дотримання граничних обмежень під час здійснення готівкових розрахунків:

VIII. Інші порушення встановленого порядку ведення касових операцій

Нормативно-правові акти, якими передбачена відповідальність за встановлені порушення та загальні висновки і пропозиції працівників органів контролю, що проводили перевірку:

Представник органу _____
контролю (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____
підприємства (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)
(підприємець), що
перевірялося

Головний бухгалтер _____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Додаток 3

безготівкові розрахунки
в Україні в національній
валюті

|| [1] ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ N [3]

[2] |

0410001 ||

Одержано

банком |

| || від "____" _____ 200_ р.

[50] |

| [4]

"____" _____

200_ р. |

||5]

| Платник [9] |

| ----- |

| Код [8] |

| | Банк платника |

| [11]

Код банку

ДЕБЕТ рах. N

СУМА

у м. | [12] |

[10] |

[7]

| Отримувач (15)

| Код | [16]

КРЕДИТ рах. N

| Банк отримувача | | | |

| [13]

Код банку

[17]

| у м. [14]

| | Сума словами |

[6]

| ----- |

| Призначення платежу

[18] |

| [19]

Проведено банком |

[51]

"____" _____ 200_ р.

| М.П.

Підписи

[41] |

| [40]

Підпис

банку |

| ----- |

Директор Департаменту платіжних систем

Додаток 4

[1] ПЛАТІЖНА ВИМОГА-ДОРУЧЕННЯ N [3]		[2]
0410002		

[4]	Одержано банком	
від " ____ " _____ 200_ р.		
	[50]	
	" ____ " _____	
200_ р.		
Платник [9]		
Код [8]		
-----	Код банку	ДЕБЕТ рах. N
Банк платника [11]	[12]	[10]
		[7]
	у м.	
Отримувач [15]		
Код [16]	КРЕДИТ рах. N	
		[17]
Банк отримувача	Код банку	
[13]	[14]	
	у м.	

Призначення платежу [19]	[18]	
М.П. Підписи отримувача [44]		

СУМА		
[43] ----- ДО ОПЛАТИ	ДЕБЕТ рах. N	
Сума до сплати словами [6] -----		
	[10]	
[7]		
	КРЕДИТ рах. N	
	[17]	
	Проведено банком	
	[51]	
	" ____ " _____ 200_ р.	
М.П. Підписи [41]		
[40]	-----	
Підпис банку		

Додаток 5

КОРІНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО

ЧЕКА [9] [11] [12]

[Серія N (чекодавець) (назва банку-емітента, код банку) |

" " 200_ р.

(дата видачі) |

РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК [1] Серія N

[3] Д-т рах. N

[10]

К-т рах. N

| Ідентифікаційний код на

[7] " " 200_ р. |

(кому)

[8]

(сума цифрами)

Підпис

банку |

|

(платити за що) | | | |

|

Кому [16] [15]

(номери і дати документів) |

(назва чекодержателя) |

| | |

Залишок ліміту

Сплатіть за цим чеком

|-----|

|Списано за цим

[19]

чеком |

|-----| (за що, номери та дати документів)|

|Залишок ліміту до

наступного чека

Сума словами

[6]

|-----|

|Сума словами

|-----| | |

|-----| Місце складання чека

|-----| Дата " " 200_ р. Підпис чекодавця

[41] М.П. |

[4]

[42] |

Додаток 6

|КОРИНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО ЧЕКА| РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК ____ [11]

[12] _____ |

|Серія _____ **N** _____ **|Серія** ____ **N** ____ [3]__ (назва банку-емітента, код банку) |

|На _____ |

| (сума цифрами)

Ідентифікаційний номер на ____ [7]_____ Д-т

рах. N ____ [10]____ |

" ____ " _____ 200_ р. |

(сума цифрами) К-

т рах. N _____ || (дата видачі)

" ____ " _____ 200_ р. |

_____ |

Підпис

банку |

| (ідентифікаційний номер)

[8] |

_____ |

| (прізвище, _____ [9] _____ | (прізвище, ім'я, по батькові) |

| ім'я, по батькові)

|Паспорт серії __ N ____, _____ " ____ "

_____ 200_ р. ||Паспорт серії _____

(ким та

|N _____, виданий| |

" ____ " _____ 200_ р.

Чек на

_____ |

_____ | (сума словами) |

| (сума словами) | _____ |

_____ | Виданий філією (Відділенням)N _[12]_____

банку [11]_____ |

_____ | (назва |

|Виданий філією (відділенням)| _____ |

| банку, його місцезнаходження) |

|N _____ банку _____ |

|Чек дійсний до " ____ " ____ [45]_____ 200_

р. |

| Чек дійсний до |

Підпис банку _____ Підпис чекодавця

_[41]_____ ||" ____ " _____ 200 р. ||

|Підпис банку _____ || М.П. [42] |

|Чек отримав _____ |Дата складання " ____ " ____ [4]_____ 200_ р. |

зворотний бік розрахункового чека)

Відмітка банку, а) перерахована в безготівковій формі з рахунку фізичної особи N _____ розрахункового чека до оплати б) унесена готівкою Заповнюється під час виплати готівкою (сума словами) Сума чека (словами) _____ _____ _____	Розрахунковий чек діє на всій території України незалежно від місця його видачі для розрахунків за товари або послуги; Обмін чека на готівку підприємством торгівлі або послуг не здійснюється; невикористаний чек його власник може повернути до банку який його видав, для зарахування суми на свій рахунок або обміняти чек на готівку РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК ДІЙСНИЙ ТРИ МІСЯЦІ Зберігайте чек окремо від паспорта Отримав _____ " ____ " _____ 200_ р. (підпис) (дата) Пред'явлений паспорт серії ____ N ____ Ким та коли виданий _____ Контролер (оператор) _____ Касир _____	Сума
--	---	------

Додаток 7

**РОЗРАХУНКОВА ЧЕКОВА КНИЖКА
НА __ РОЗРАХУНКОВИХ ЧЕКІВ
(місце для штампа банку)
ЗБЕРІГАТИ В НАДІЙНОМУ МІСЦІ,
ЩО ЗАМИКАЄТЬСЯ НА КЛЮЧ**

Зворотний бік розрахункової чекової книжки
Ця книжка дійсна до _____ " _____ " _____ 200_ р.
(число словами) (цифрами) (місяць словом)
Уміщує розрахункові чеки з N ____ до N ____, видана _____
_____ (чекодавець)
за особовим рахунком _____ (номер)
для розрахунків з _____
на загальну суму ліміту _____
_____ (цифрами) (словами)
" ____ " _____ 200_ р. банк _____ М.П. банку| _____ місто _____
Дата (місяць словом) видачі _____
_____ (підпис банку)

Заповнення розрахункових чеків з розрахункових чекових книжок та їх використання

1. Розрахункові чеки заповнюються від руки чорнилом, кульковою ручкою або з використанням технічних засобів. Підписуються розрахункові чеки чорнилом або кульковою ручкою.
2. Назва отримувача вписується після слова "Кому". Під час розрахунків за товари (виконані роботи, надані послуги) у рядку "Сплатіть за цим чеком" зазначаються Загальна назва товарів (виконаних робіт, наданих послуг), а також номер та дата рахунку, за оплату якого виписаний розрахунковий чек.
3. Розрахункові чеки підписує власник розрахункової чекової книжки або за його дорученням уповноважена особа, яка має право підпису. Розрахункові чеки скріплюються відбитком печатки чекодавця.
4. Будь-які виправлення в розрахунковому чеку не дозволяються.
5. Власнику забороняється передавати розрахункову чекову книжку будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписувати незаповнені бланки розрахункових чеків та засвідчувати їх відбитком печатки.
6. Розрахункові чеки використовуються лише для безготівкових перерахунків з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою.
7. Одночасно з виписуванням розрахункового чека на його корінці зазначаються назва отримувача коштів, номери документів, що оплачуються, сума і залишок ліміту (крім випадків, якщо за діючими правилами розрахунків розрахунковими чеками ці реквізити заповнюються касиром транспортної організації або підприємством зв'язку).
8. Головні бухгалтери підприємств, які ведуть розрахунки розрахунковими чеками, зобов'язані періодично перевіряти:
 - а) правильність використання розрахункових чеків особою, яка уповноважена їх підписувати;
 - б) правильність виведення залишків ліміту на корінцях розрахункових чеків, а на зворотному боці останнього перевіреного корінця розрахункового чека має робитися відмітка за підписом головного бухгалтера (заступника головного бухгалтера) чекодавця;
 - в) відповідність суми на корінцях розрахункових чеків записам у виписках з особового рахунку в банку.

Додаток 8

(назва банку-емітента)

ЗАЯВА
про перерахування коштів N _____
від " _ " _____ 200_ р.

Я,

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

паспорт серії _____ N _____, виданий " _ " _____ 200_ р.
(словом)

_____,
(ким)

прошу перерахувати з мого рахунку _____
(номер)

(сума цифрами та словами)

для депонування на рахунок за чековою книжкою (розрахунковим
чеком) _____:
(номер)

для отримання чекової книжки (розрахункового чека);
для поповнення коштів на рахунок за чековою книжкою
(розрахунковим чеком) (потрібне підкреслити).

Підпис клієнта

Заяву прийняв _____
(підпис)

Додаток 9

ОФОРМЛЕННЯ ТА ОТРИМАННЯ

розрахункової чекової книжки (розрахункового чека)

1. Для отримання розрахункової чекової книжки підприємство подає до банку-емітента заяву в одному примірнику (додаток 10), підписану особами, яким надане право підпису документів для здійснення розрахунково-грошових операцій, та засвідчену відбитком печатки.

Для отримання розрахункової чекової книжки (розрахункового чека) фізична особа подає до банку-емітента заяву в одному примірнику . Заява визначеної форми заповнюється клієнтом від руки або з використанням технічних засобів за всіма зазначеними в ній реквізитами. У заяві та талоні до неї чекодавець ставить номер рахунку, з якого здійснюватиметься оплата розрахункових чеків. Заява приймається банком протягом 30 календарних днів з дати її складання.

У разі потреби дозволяється одночасне надання підприємству за однією заявою кількох розрахункових чекових книжок із зазначенням загальної суми ліміту за рахунок заброньованих чекодавцем коштів. На зворотному боці заяви чекодавець самостійно зазначає суму ліміту за кожною книжкою.

2. Заповнена клієнтом заява подається до банку-емітента. Відповідальний виконавець установлює особу клієнта за документом, що її засвідчує, перевіряє правильність заповнення заяви, наявність коштів на його рахунок, відповідність підпису і відбитка печатки чекодавця тим, що зазначені в картці із зразками підписів і відбитка печатки, подає заяву на підпис головному бухгалтеру і керівнику банку або особам, яким надане право такого підпису, і передає її разом з талоном до каси.

3. Касир ставить на заяві та талоні до неї номери розрахункових чеків і передає відповідальному виконавцю розрахункову чекову книжку разом із заявою під розпис у талоні. Талон до заяви залишається в касі.

4. Відповідальний виконавець перевіряє наявність усіх розрахункових чеків у розрахунковій чековій книжці та на внутрішньому боці її обкладинки зазначає: назву чекодавця (для фізичних осіб - прізвище, ім'я, по батькові чекодавця, дані

документа, що засвідчує його особу), номер рахунку, з якого сплачуються розрахункові чеки, строк дії розрахункової чекової книжки та її ліміт. Потім в кожний розрахунковий чек записуються такі реквізити:

а) назву і код (номер) банку-емітента (банк може ставити свій штамп);

б) назву чекодавця (для фізичних осіб - прізвище, ім'я, по батькові чекодавця, дані документа, що засвідчує його особу) і номер його рахунку, з якого здійснюється оплата розрахункових чеків. Дозволяється ставити штамп із назвою чекодавця.

Під час видачі фізичній особі розрахункового чека (додаток 6) відповідальний виконавець заповнює такі його реквізити:

а) назву і код (номер) банку-емітента (банк може ставити свій штамп);

б) прізвище, ім'я, по батькові чекодавця, дані його паспорта або документа, що його замінює, ідентифікаційний номер;

в) номер рахунку, з якого здійснюється оплата розрахункового чека;

г) суму цифрами та словами;

г) строк дії розрахункового чека;

д) число, місяць та рік видачі розрахункового чека (місяць має бути написаний словами, дата видачі розрахункового чека має відповідати його реальній видачі);

е) на зворотному боці корінця розрахункового чека - окремими сумами суму чека, яка була внесена готівкою, і суму, що була перерахована в безготівковій формі з рахунку фізичної особи.

Чекодавець ставить свій підпис на розрахунковому чеку та його корінці.

Додаток 10

- _____		Талон у касу (назва
банку-емітента)		"__"__ 200_р.
Заява N		
від "__"__ 200_р.		Рахунок
_____		(номер)
Назва підприємства _____		Для оформлення отримано
Просимо видати з нашого рахунку _____		розрахункових чекових
книжок		
(номер) _____		шт.:
розрахункових чекових книжок _____		шт. (кількість словами)
(кількість словами) з _____		
по _____ сторінок з депозитуванням		(номер)
(кількість цифрами)		
ліміту з рахунку _____ для розрахунків		до _____
(номер рахунку)		(номер)
_____		Бухгалтер
(для яких розрахунків або назва постачальника)		(відповідальний
Ліміт установлений у сумі _____		виконавець)
(словами)		_____(підпис)
_____		Розрахункові чекові
книжки		
Розрахункові чекові книжки зобов'язуємося		з перерахуванням кількості
зберігати в приміщенні, яке замикається на ключ і		розрахункових чеків від
безпечне щодо виникнення пожежі та крадіжки.		бухгалтера прийняв
Розрахункові чекові книжки довіряємо отримати		Касир _____
нашому працівнику _____, підпис якого		
(прізвище та ініціали) (підпис)		
_____ засвідчуємо:		
(підпис) _____		М.П. Підпис клієнта _____

Касі: зазначену в заяві кількість розрахункових чекових		
книжок видати.		
Керівник банку _____		
(підпис)		
Головний бухгалтер _____		
(підпис)		
Розрахункові чекові книжки з бланками за номерами		

|_____ (з - до)
 |Видав касир _____ Отримав _____
 |_____ (підпис) _____ (підпис)
 |З порядком заповнення та використання розрахункової |
 |чекової книжки ознайомлений.
Підпис клієнта _____

Додаток 11

Підприємство _____
(назва)

ВІДОМІСТЬ про прийняті до оплати розрахункові чеки

від " __ " _____ 200_ р.

N з/ п	Прізвище, ім'я по батькові власника розрахунково го чека	Серія та номер розрахунково го чека	Назва документа, що засвідчує особу - власника розрахунково го чека його серія та номер	Ким виданий докуме нт і дата його видачі

Усього прийнято за день _____
_____ розрахункових чеків.
(словами)

Склав _____
(підпис)

Додаток 12

Одержано банком |

[1] РЕЄСТР РОЗРАХУНКОВИХ ЧЕКІВ N [3] |

| [50]

[4]
| від " ____ " _____ 200_ р. |

" " 200_ p. |

| [60]

" " _____ 200_ p.

| Чекодавец [9] |

| Код [8]

Код банку ДЕБЕТ рах. N

СУМА | Банк-емітент ----- |

[7]

$[11]$ у м.

[12] [10]

| Отримувач [15]

| Код | [16] |

| Банк отримувача

Код банку КРЕДИТ рах. N

|| [13] у м.

[14]

[17]

[illegible]

| Проведено банком

[51]

| " " _____ 200_ p.

М.П. Підписи

[44]

| [43]

банку |

Підпис

Додаток 13

(назва банку-емітента)

ЗАЯВА
про перерахування коштів N _____
від " ____ " _____ 200_ р.

Я,

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

паспорт серії _____ N _____, виданий " ____ " _____ 200_
р.
(словами)

,
(ким)

прошу перерахувати з рахунку за розрахунковою чековою
книжкою

_____ невикористаний залишок коштів у сумі _____
(номер)

(цифрами)

(словами)

на мій рахунок _____.
(номер)

Підпис клієнта

Заяву прийняв _____
(підпис)

Додаток 14

Заявка (доручення) на відкриття акредитива До Індустріального Банку Азії Токіо Будь ласка, відкрийте наступний акредитив:

безвідзивний переказний відзивний	авіапоштою телексом авіапоштою з телефонним повідомленням
Банк бенефіціара: ЮБС	Бенефіціар: „Дженерейтер С. А.”
Сума макс. 378000 швейц. франків приблизно (-,+ 10%) _____	Дійсний до: 15 червня 19.. Отримання в країні бенефіціара з Вами
повинен бути підтверджений не повинен бути підтверджувати Вашим банком – кореспондентом	Оплата по пред'явленню після _____ днів _____
страховий поліс або сертифікат _____ _____ сертифікат про походження (в двох примірниках, легалізований Швейцарською Торговою палатою) _____ - сертифікат про роботу (обладнання) - ваговий лист Покриває: 1 комплект генератора, замовлення № від 19....	
Умови поставки (ФОБ, КАФ, СИФ, та ін.): _____ Страховка покривається нами бенефіціаром	
Відвантаження не пізніше з _____ в _____	Часткове відвантаження дозволено заборонено Пере навантаження дозволено заборонено
Дебетуйте рахунок № _____ Купівля іноземної валюти: відразу після переговорів зовнішньоторгівельний контракт № _____ Нарахування і комісії: все покривається нами все покривається нами, окрім витрат банка- кореспондента, які покриває бенефіціар	Місце: Osaka _____ Дата: 6th March 199 ... _____ Підпис/печатка „Електрисіті Сап плай Лтд.” Осака/Японія

Додаток 15

АКЦЕПТОВАНО ПІДПИС ПЛАТНИКА	<u>ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ № 763316050074</u> валюта платежу сума цифрами _____ місце складання дата складання „_____” _____ 200__ р. заплатить проти цього векселя _____ найменування того, кому _____ чи його наказу або за наказом кого платіж повинен бути здійснений _____ валюта сума прописом _____ Платник _____ (трасат) найменування _____ _____ точна адреса _____ Підлягає сплаті в _____ _____ місце платежу _____ _____ найменування банківської _____ _____ установи _____	Як аналіст за
	<div style="text-align: right; margin-top: 20px;"> <i>Назва , підпис і точна адреса векселедавця</i> </div>	

АКЦЕПТОВАНО ПІДПИС ПЛАТНИКА	<u>ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ № 763316050069</u> валюта платежу сума цифрами _____ місце складання дата складання „_____” _____ 200__ р. ми заплатимо проти цього векселя _____ найменування того, кому _____ чи його наказу або за наказом кого платіж повинен бути здійснений _____ валюта сума прописом _____ Підлягає сплаті в _____ _____ місце платежу _____ _____ найменування банківської _____ _____ установи _____	Як аналіст за
	<div style="text-align: right; margin-top: 20px;"> <i>Назва , підпис і точна адреса векселедавця</i> </div>	

Додаток 16

Звіт про фінансові результати за II квартал 2010 року

Рядок	Найменування статті	На звітну дату кварталу	
		На кінець дня 30.06.2009	На кінець дня 30.06.2010
1	Чистий процентний дохід	1 199 592	701 612
1.1	Процентний дохід	2 425 291	1 568 965
1.2	Процентні витрати	(1 225 699)	(867 353)
2	Чистий комісійний дохід	812 068	597 144
2.1	Комісійний дохід	886 049	634 957
2.2	Комісійні витрати	(73 981)	(37 813)
3	Торговельний дохід	142 370	148 425
4	Дохід у вигляді дивідендів	-	9 172
5	Дохід від участі в капіталі	-	367
6	Інший дохід	(69 096)	87 174
7	Усього доходів	2 084 933	1 543 894
8	Загальні адміністративні витрати	(420 162)	(311 979)
9	Витрати на персонал	(543 817)	(372 230)
10	Втрати від участі в капіталі	-	(51)
11	Інші витрати	(134 243)	(81 225)
12	Прибуток від операцій	986 711	778 409
13	Чисті витрати на формування резервів	(801 769)	(663 216)
14	Дохід/збиток від довгострокових активів, призначених для продажу	-	-
15	Прибуток до оподаткування	184 942	115 193
16	Витрати на податок на прибуток	79 301	(13 726)
17	Прибуток після оподаткування	264 243	101 467
18	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу	-	-
19	Чистий прибуток/збиток банку	264 243	101 467

Додаток 17

Баланс за 1 квартал 2010р.

(тис.грн.)

Найменування статті	На звітну дату поточного кварталу	На кінець попереднього фінансового року
1	2	3
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти	4 585 525	5 302 199
Торгові цінні папери	0	0
Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах	0	0
Кошти в інших банках, у тому числі:	317 346	434 223
В іноземній валюті	10 093	15 365
Резерви під знецінення коштів в інших банках	(4 637)	(57 652)
Резерви у відсотках до активу	1	13
Кредити та заборгованість клієнтів, у тому числі:	37 155 163	35 016 665
Кредити та заборгованість юридичних осіб, у тому числі:	30 314 060	27 854 949
В іноземній валюті	643 313	1 257 701
Кредити та заборгованість фізичних осіб, у тому числі:	6 841 103	7 161 716
В іноземній валюті	1 615 795	1 680 925
Резерви під знецінення кредитів	(1 022 304)	(767 994)
Резерви у відсотках до активу	3	2
Цінні папери в портфелі банку на продаж	8 343 921	12 079 229
Резерви під знецінення ЦП у портфелі банку на продаж	(20 994)	(19 855)
Резерви у відсотках до активу	0	0
Цінні папери в портфелі банку до погашення	2 928 658	3 811 960
Резерви під знецінення ЦП у портфелі банку до погашення	(753)	(753)
Резерви у відсотках до активу	0	0
Інвестиції в асоційовані й дочірні компанії	0	0
Інвестиційна нерухомість	0	0
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	225 592	249
Відстрочений податковий актив	0	0
Основні засоби та нематеріальні активи	2 096 878	2 114 228
Інші фінансові активи	109 648	126 692
Резерви під інші фінансові активи	(600)	(10 214)
Резерви у відсотках до активу	1	8
Інші активи	94 032	53 069
Резерви під інші активи	(10 177)	(77)
Резерви у відсотках до активу	11	0

Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття	0	0
Резерви під зменшення корисності інвестицій в АК та ДК, що утримуються з метою продажу	0	0
Резерви у відсотках до активу	0	0
Усього активів, у тому числі:	54 797 298	58 081 969
В іноземній валюті	3 450 364	3 830 266
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Кошти банків, у тому числі:	19 921 557	23 165 213
В іноземній валюті	615 652	885 284
Кошти юридичних осіб, у тому числі:	4 371 882	3 667 425
В іноземній валюті	255 160	153 320
Кошти юридичних осіб на вимогу, у тому числі:	2 950 717	3 108 376
В іноземній валюті	93 242	33 094
Кошти фізичних осіб, у тому числі:	12 432 299	12 655 073
В іноземній валюті	1 515 539	1 540 944
Кошти фізичних осіб на вимогу, у тому числі:	5 811 944	6 198 199
В іноземній валюті	169 784	192 803
Боргові цінні папери, емітовані банком, у тому числі:	502 095	501 619
В іноземній валюті	0	0
Інші залучені кошти	0	0
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	283	9 235
Відстрочені податкові зобов'язання	369 266	369 266
Резерви за зобов'язаннями	2 873	6 622
Інші фінансові зобов'язання	229 224	1 184 393
Інші зобов'язання	63 324	39 084
Субординований борг	775 628	793 276
Зобов'язання, що пов'язані з довгостроковими активами, призначеними для продажу, чи групами вибуття	0	0
Усього зобов'язань, у тому числі:	38 668 431	42 391 206
В іноземній валюті	3 169 302	3 381 785
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ		
Статутний капітал	13 892 000	13 892 000
Власні акції (частки,паі), що викуплені в акціонерів (учасників)	0	0
Емісійні різниці	0	0
Резерви,капіталізовані дивіденди та інші фонди банку	376 469	376 469
Резерви переоцінки необоротних активів, у тому числі:	1 117 964	1 118 017
Резерви переоцінки нерухомості	1 114 473	1 101 795
Резерви переоцінки нематеріальних активів	0	0
Резерви переоцінки ЦП	(3 395)	(2 220)
Резерви переоцінки за операціями хеджування	0	0
Прибуток/збиток минулих років	306 550	1 259
Прибуток/збиток поточного року	439 279	305 238
Усього власного капіталу	16 128 867	15 690 763
Усього пасивів	54 797 298	58 081 969

